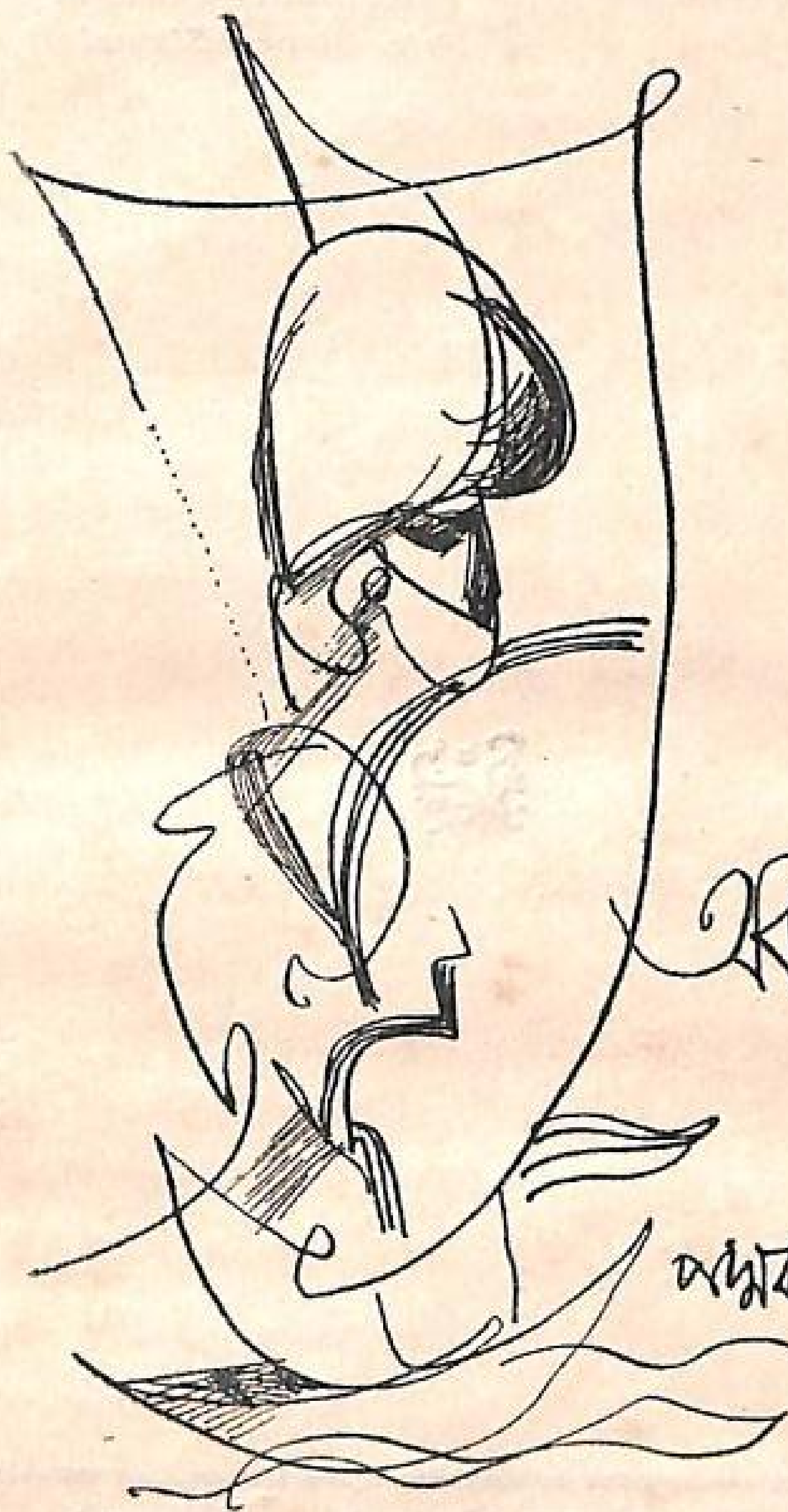

গুৱাহাটী বুক ষ্টল

শিলপুখুৰী, গুৱাহাটী-৭৮১০০৩ : দিছপুৰ, গুৱাহাটী-৭৮১০০৬

ABANDHANA

A Socio-political novel written by Padma Barkataki and Published by Bangshidhar Sarmah. M/s Gauhati Book Stall. Gauhati-781003.
Price Rupees Six only.

॥ প্ৰকাশক : শ্ৰীবংশীধৰ শৰ্মা ● গুৱাহাটী বুক ষ্টল ● শিলপুখুৰী ● গুৱাহাটী-৩ ॥
॥ প্ৰথম প্ৰকাশ : আগষ্ট, ১৯৭৯ চন ॥
॥ বেটুপাতৰ ছবি আৰু অঙ্গসজ্জা : ত্ৰৈলোক্য দত্ত ॥

॥ ছপা : শ্ৰীনিৰঞ্জন চৌধুৰী ● ৰঘুনাথ প্ৰেছ ● বিবেকানন্দ ৰোড ● কলিকতা-৬ ॥
॥ মূল্য : ছয় টকা মাথোন ॥

মৰমৰ মাইমান,

প্ৰকাশকৰ লগতে (নে ফুচলনিত ?) তয়ো উৎপাত কম কৰা নাই—উপন্যাসখন শেষ কৰি তোৰ নামত দিবলৈ। গতিকে দিলোঁ—

তোৰ—"দাদা"

॥ প্ৰস্তাৱনা ॥

ঃ বৰকটকী শুনকচোন, আজি বৰ ডাঙৰ কথা এটা হৈছিলেই। ভাগ্য ভাল যে মই সেই সময়তে গৈ পালোঁ।

বাটতে ৰাখি ব্যস্ত হৈ কোৱা কথাকিটাই মোক ৰাখি দিলে। সুধিলোঁ ঃ কি ডাঙৰ কথা ?

ঃ আপুনি মৰিল বুলি শোক-সভা পাতি প্ৰস্তাৱ লব খুজিছিল। আপোনাক বেয়া পোৱা সাহিত্যিকেও আপোনাক মহৎ আৰু নতুন দিশৰ সন্ধানী চিন্তাবিদ বুলি প্ৰশংসা কৰি বক্তৃতা দিবলৈ মান্তি হৈছিল। তেহে মই গৈ কলোঁ যে মানুহজনক সশৰীৰে মই নিজে লগ পাই আহিছোঁ।

মই আচৰিত হৈ এনেকুৱা হোৱাৰ কাৰণটো কি সুধিলোঁ।

ঃ ইমান দিন আপুনি লিখা নাই। মানুহে আপোনাক মৰিল বুলি নাভাবি কি ভাবিব ?

বংশীধৰ শৰ্মাৰ (গুৱাহাটী বুক ষ্টলৰ মালিক) এনেকুৱা লেখকক মৰিল বুলি শোক-সভাৰ ভয় দেখুউৱা সকিয়নিৰ পাচত নিলিখি নোৱাৰি। আধা লিখাৰ পাচতো এদিন তেখেতে মোৰ আন কিবাকিবি দৰ্কাৰি কাগজ-পত্ৰৰ মোনাটো দোকানত ডকাইতি কৰি ৰাখি থৈ কৈছিল ঃ কিতাপখনৰ বাকীখিনি লেখা দি এয়া নিব। এতিয়াই এইবোৰ নিলে লিখাত আপুনি নালাগে। তাকে কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিলোঁ। প্ৰকাশকক ধন্যবাদ দিয়াৰ অভ্যাস মোৰ নাই। কিন্তু উপন্যাসখন শেষ হোৱাৰ পাচত ভাবিছোঁ, বংশীধৰ শৰ্মাৰ আন্তৰিকতাক ধন্যবাদ নিদি নোৱাৰি।

স্বাধীন ভাৰতত ১৯৭৭ চনত কংগ্ৰেছৰ হাতৰপৰা ক্ষমতা হস্তান্তৰৰ দৃশ্যতঃ আকস্মিকতা এক অপাৰ বিস্ময়। তাৰে এখুদ এই উপন্যাসৰ পটভূমি। দাম্পত্য জীৱন আৰু নৈশামোদী পাৰ্টিৰ লেকাম-ছিগা হেন লগা বৰ্ণনা অশ্লীল হলেও বাস্তৱধৰ্মী। আৰু, কোনো ব্যক্তিৰ লগত ইয়াৰ চৰিত্ৰৰ সামঞ্জস্য নাই ; কোনোবাই কিবা মিল পালেও সেয়া নিতান্ত আকস্মিক আৰু অনভিপ্ৰেত। ঘটনাকাল (১. ৭. ৭৬—১. ৭. ৭৭ চন)।

বৰদিন, ১৯৭৭ চন।

পদ্ম বৰকটকী

॥ এক ॥

গুৱাহাটীত শাওণ মাহ।

গণিতৰ পূৰণ অংকৰ দৰে বাঢ়ি আহিছিল গৰমটো। পুৰা আঠমান হে বাজিছিল।

নিশাৰ তুলনামূলক অন্ধকাৰ প্ৰশান্তিক খেদিবলৈ প্ৰচণ্ড ৰূপ লৈ ওলাই অহা ৰ'দক উপলুঙা কৰিছিল—পুৱাৰ দীঘল দীঘল ছাঁবোৰত বৈ থকা আন্ধাৰে। ওখ ওখ আৰু গাতে-গা-লগা ঘৰবোৰৰ ছাঁ চুবুৰীয়াৰ ঘৰত পুৰা-গধূলি পৰেই। এয়া মহানগৰৰ বিশেষত্ব। নগৰৰ আবৰ্জনাই পৰিকল্পনাৰ নিঃস্বতা বেছি প্ৰকট কৰে ৰ'দৰ পোহৰত। উজান বজাৰৰ ভৰা বৰনৈক (আৰু মানুহৰ শিৱ ভক্তিক?) উমানন্দৰ বান্দৰে চিঞৰি সিঞৰাটো এই পাৰৰপৰাই কাণত পৰে। বাঢ়ি অহা ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীৰ ওপৰত চীনা-মাটিৰ থাল ভগাদি টুকৰা-টুকুৰ হৈ ভাগি পৰিছিল বেলিৰ প্ৰতিকৃতি।

উজান বজাৰৰে নৈৰ দাঁতিৰ ভাড়া-ঘৰৰ খোলা খিৰিকীয়েদি নৈৰ ওপচা পানীত চাৱনিৰ খুটি পুতি অনিৰ্বান বৰুৱাই উমানন্দৰ বান্দৰৰ চিঞৰ শুনিছিল। ঠিক শুনা নাছিল, কাণত পৰিছিলহি বুলিলেহে সঁচা হব। আন এটা কথাত ব্যস্ত বৰুৱাৰ মনটোৰ, মানুহৰ পূৰ্বপুৰুষ বান্দৰৰ চিঞৰ শুনাৰ আজৰি নাছিল। যোৱা প্ৰায় চৌবিশ ঘণ্টা বিদিশাৰ লগত বৰুৱাৰ মাত-বোল বন্ধ।

একেবাৰে অদৰ্কাৰি কথাত লাগে তাই। এতিয়া বৰুৱাই মনে মনে জুকিয়াছিল—কেনেকৈ বিদিশাক কথাৰ চাবুকেৰে থকা-সৰকা কৰিব পাৰি।

দাড়ি খুৰুউৱাৰ সৰঞ্জাম নিজে গোটাই লৈ মিস্টাৰ বৰুৱা শোৱনি কোঠাত থকা দেহ-জোখৰ আইনাৰ আগত থিয় হ'ল। দেওবৰ নামৰ ঘৰত কাম কৰা ল'ৰাটোক মতা হলে সিয়েই গোটাই দিলে-হেঁতেন; কিন্তু তাক মাতিলে বিদিশাক গাজত লগাকৈ দুআষাৰ কোৱাৰ সুযোগটো এতিয়াই লব নোৱাৰিব; তাৰ আগত নোৱাৰি। ব্লেডেৰে নিজৰ গালত চোঁচা মৰাৰ আগতে ওচৰতে থকা বিদিশাৰ সহনশীলতাৰ এবথলা একৰাবলৈ আইনাখনত নিজক চাই চায়েই হঠাতে বৰুৱাই কলে—

ঃ হুঁ, মই চব গম পাইছোঁ। এইটো মূৰ্তি ধৰি সদায় অশান্তি কৰাৰ গুৰি ক'ত, মই সকলো জানো।

কৈ উঠিয়ে কোঠাৰ সিকোণত থকা বিদিশাক আইনাতে চালে। বিদিশাই একান্তমনে ধুনীয়া কপাহী শাড়ী এখনত ইলেক্‌ট্ৰিক ইস্ত্ৰিটো ঘঁহাই আছিল। অনিৰ্বানৰ বাক্য-বাণে বিদিশাৰ মনত কোনো প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰাৰ চিন নোলাল। খণ্ডত ৰেজৰ স্লেটটো গালত জোৰেৰে মাৰি দিওঁতে বৰুৱাৰ গালখন ফৰ্‌ফৰাই গ'ল। ব্লেড্‌খন পুৰণা নেকি? তাৰ কথাক বিদিশাই পুৱাই এইদৰে উপেক্ষা কৰা দেখি তাৰ খঙে বেঙা মেলিলে। ওচৰলৈ গৈ তাৰ বক্তব্যৰ প্ৰতিটো কথা জোকাৰি জোকাৰি তাইৰ কাণত গুজি দিবগৈ নেকি? পুৱাতে গৰম লাগিছিল। কেৱল ৰাতি শোৱা আণ্ডাৰ-ৱেৰ পিন্ধি অনিৰ্বানে আইনাৰ আগত থিয় হৈ দাড়ি খুৰাবলৈ লৈছিল। উঠি অহা খংটো বুকুৰ নোমবোৰত মোহাৰি থৈ নিকা অভিযোগৰ সুৰত সি পুনৰ বিদিশাৰ ধৈৰ্যক কথাৰ চাবুক মাৰিলে—

ঃ এতিয়া নুশুনাৰ ভাও ধৰিবই লাগিব। মইতো নজনা নহয় যে মোক বিয়া কৰোৱাটো এটা নিয়ম ৰক্ষা হে। বিয়াৰ আগ দিনালৈকে কোন প্ৰেমিকৰ হৈ আছিলা, সেইবোৰ কথা এতিয়া মই সকলো জানো।

গালৰ দাড়িত আকৌ এচোঁচা মাৰোঁতে ফৰ্‌ফৰনিত চকুৰ পানী ওলাই গ'ল।

বাওঁ হাতৰ তৰ্জনী আঙুলিৰ মূৰত গৰম ইস্ত্ৰিৰ আগটো লাগি বিদিশা চক্‌ খাই উঠিল। আঙুলিৰ মূৰটো মুখত সুমাই চুপি দিলে। লগে লগে চাৱনিৰে জুখি অনুমান কৰিলে যে অনিৰ্বানৰ আণ্ডাৰ-ৱেৰটো অন্ততঃ দুআঙুলমান দীঘল হব লাগিছিল। অনিৰ্বানৰ অভিযোগৰ নিলাজ উলংগতাক প্ৰকট কৰিবলৈ বিদিশাই কথাৰ ইস্ত্ৰি চলাই দিলে—

ঃ এতিয়ানো নতুনকৈ কিটো গম পাইছা? ক্ষয় গৈ ঢিলা হোৱা যেন পাইছা নেকি? সেইটো প্ৰথম দিনাই গম পাব লাগিছিল।

শাড়ীখনৰ সুন্দৰকৈ ইস্ত্ৰি হোৱা ঠাইকণত চকু ফুৰাই বিদিশাৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল। নে গিৰিয়েকক চুঙা চাই সোপা দিব পাৰি?

অনিৰ্বানে মুখখন বিকটাই দিলে। অসাৱধান হৈ চোঁচা মাৰোঁতে গালখনৰ এবথলা গ'ল নিকি? খিৰিকীৰ ৰঙা পৰ্দাৰ মাজেদি বাহিৰৰ পোহৰটো ৰঙা হৈ ভিতৰ সোমাইছিল। অনিৰ্বানৰ মুখখন খঙত ৰঙা পৰাৰ সত্যটোক পৰ্দাৰ পোহৰৰ ৰঙাই ঢাকি ৰাখিলে।

ঃ অসভ্যৰ দৰে মুখ নবজাবা। মই তেনেকুৱা লেতেৰা কথা ভাল নাপাওঁ। ছিঃ, একেবাৰে অসভ্য ৰুচি।

কথা কৈ অনিৰ্বানে গালৰ কটাডোখৰত চাবোনৰ ফেন অলপ লগাই দিলে।

ইস্ত্ৰিটো গৰম হৈ গোন্ধাই গৈছিল। চুইচ্‌টো অফ্‌ কৰি শাড়ীখনত সাৱধানে ইস্ত্ৰি ঘঁহি থকা অৱস্থাৰপৰাই, কোনো উত্তেজনা প্ৰকাশ নকৰাকৈ, বিদিশাই উত্তৰ দিলে: নিৰ্বাচিত শব্দৰ ব্যৱহাৰে মানুহক সভ্য কৰিব পৰা হলে সাহিত্য সভাত সুন্দৰ ভাষণ দিয়া

সভাপতিবোৰেই সভ্যতম মানুহ হ'লহেঁতেন। তোমালোকৰ নিচিনা অনুভূতিহীন শব্দ-চহকী সাহিত্যিকবোৰ সভ্যতাৰ আগ-শাৰীত থাকিলহেঁতেন।

ঃ হুঁ, অ-নু-ভূ-তি! এঘাৰটাক মন বিলাই বাৰ নম্বৰটোক বিয়া কৰোৱা ভদ্ৰ মহিলাই আকৌ অনুভূতিৰ কথা কয়!

ঃ উদভীয়া গৰুৰ শেষৰ দমৰাটো বুলি নিজক কল্পনা কৰিব পৰা ভদ্ৰলোকক পুতৌ কৰিবলৈও ঘিণ লাগে। সাহিত্যিকৰ মুখত কি সুন্দৰ শব্দ! বাঃ!—এই বুলি ধুনীয়াকৈ ইস্ত্ৰি হোৱা শাড়ীখন বিদিশাই হেঙাৰত ওলোমাই থলে।

ঃ কথাৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰি এইবাৰ সাহিত্যৰ পোকৰত লাগিলগৈ। সাহিত্যই তোমাৰ কি অপকাৰ কৰিলে?—আন ভাল উত্তৰ বিচাৰি নাপায় অনিৰ্বানে তৰ্কৰ খাতিৰত "সাহিত্য" শব্দটোতে গুৰুত্ব দিলে। তাৰ গাল দুখনৰ কেবা ঠাইতো তেজ ওলাল।

ঃ ঠিকেইতো। সাহিত্যই আপোনাৰ কি অপকাৰ কৰিলে? এইবুলি ঘৰৰ আগফালে বাহিৰত থিয় হৈ চামচুল হুচেনে চিঞৰি নিজৰ উপস্থিতি জনাই ডাঙৰকৈ হাঁহি দিলে। হাঁহি হাঁহিয়ে কলে: দুৱাৰ খুলিবানে ভাই?

চামচুল হুচেন অনিৰ্বানতকৈ দহ বছৰৰ ডাঙৰ; কিন্তু বন্ধু। অনিৰ্বান ৰাজ্যিক চৰ্কাৰৰ সাংস্কৃতিক বিভাগৰ বিশেষ বিষয়া। এজন মন্ত্ৰীৰ যোগেদি এই বিশেষ চাকৰি পোৱা আজি চাৰি বছৰমানহে হৈছে। চামচুল হুচেনে চাকৰি নকৰে; ধনীৰ ঘৰৰ ল'ৰা; ৰাজনীতিৰ ফৰিং। কমিউনিস্টলৈকে দেশৰ সকলো ৰাজনৈতিক দলত দুই-এবছৰকৈ থাকি, সাম্প্ৰদায়িক আৰু আঞ্চলিক দলবিলাকতো জুতি সলাই, বৰ্তমান আভ্যন্তৰীণ জৰুৰী অৱস্থাত নিৰাপত্তাৰ কাৰণে কংগ্ৰেছত সোমাই ভৱিষ্যতে এম-পি, এমেলে হোৱাৰ বাট কাটিছে। হুচেন গড়কাপ্তানি বিভাগৰ ডাঙৰ ঠিকাদাৰ। হুচেন সাহিত্যিকো; ঠিকাদাৰীৰপৰা ৰাজনীতিলৈকে কৰিও হুচেনে কেৱল প্ৰেমৰ গল্প

লিখে, ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেমালাপৰ মাজত দুখীয়াৰ কাৰণে চকুলো বোৱায়, বিৰহ-কাতৰ প্ৰেমিকৰ মুখেদি কোৱায়—এই পৃথিৱীৰপৰা আল্লাই যেন দুখীয়াৰ দুখ, অন্যায়-অত্যাচাৰ, ধৰ্ম-বিদ্বেষ, আঁতৰাই নিয়ে। বিদিশাই চামচুলক একেবাৰে দেখিব নোৱাৰে; তথাপি দুৱাৰখন খুলি দিলেগৈ—মনটো ভাল লাগি থকাৰ কাৰণে।

দুৱাৰ খোলাৰ লগে লগে চামচুল হুচেন সোমাই আহিল। বিদিশাই খিৰিকীৰ পৰ্দা এখন কোঁচাই দি থাকোঁতেই অনিৰ্বানো কঁকালত লুঙী এখন মেৰিয়াই শুদা গাৰেই ওলাই আহি ওচৰতে পোৱা চোফাখনত ধপচ্‌কৈ বহি পৰিল—যেন ভাগৰ লগি হে বহিল।

হুচেনৰ উৎসাহ অপৰিসীম। ড্ৰয়িং ৰুমৰপৰা ওলাই যাব খোজা বিদিশালৈ চাই, চোফা এখনত এচকী হৈ বহি, হুচেনে হাঁহি হাঁহি কলে: কওক মিচেচ বৰুৱা, সাহিত্যই আপোনাৰ কি অপকাৰ কৰিলে?

বিদিশাৰ মতে চামচুল হুচেনৰ এনেকুৱা কথাৰ উত্তৰ এটাই হব পাৰে: চুপ থাক্ আৰু ওলাই যা। কিন্তু তাইৰ মনটো ভাল লাগি আছিল—গৰমত পিন্ধি আৰাম লগা কপাহী শাড়ীখন আৰু গিৰিয়েকৰ খহতা থং দুয়োটাকে পুৰাই সমানে বঢ়িয়াকৈ ইস্ত্ৰি কৰিব পৰা কাৰণে। চামচুলৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ সুযোগতে দুই বন্ধুক গাজত লগাকৈ দুআষাৰ কোৱাৰ লোভ তাই সামৰিব নোৱাৰিলে। মজিয়াত পৰি থকা জুইশলাৰ কাঠিকিডাল বুটলি ছাইদানীত থৈ থৈয়েই বিদিশাই মুখ মেলিলে—

ঃ সাহিত্যই কৰা অপকাৰৰ সীমা আছেনে? এওঁ নিজে কয়—কিছু লিখি প্ৰকাশ কৰি মন্ত্ৰীক ভাল লগাব পাৰিলে ডাঙৰ প্ৰমোচন এটা পোৱাৰ সুযোগ আছে। আৰু আপুনিতো কয়েই যে আপুনি লেখক হিচাপে জনপ্ৰিয় হব পাৰিলে ৰাজনৈতিক উন্নতিৰ বাট মুকলি হয়। কিন্তু যিবোৰ হোজা পাঠকে আপোনালোকৰ সাহিত্য পঢ়ে,

সেইবোৰেতো আপোনালোকৰ এনেবোৰ স্বাৰ্থপৰ অভিপ্ৰায় গম নাপায়। লগতে থাকি এনেবোৰ ফাকিক প্ৰশ্ৰয় দিব লগা হোৱা দেখি মোৰ নিজলৈকে ঘিণ লাগে।

বৈ বৈ কোৱা কথাখিনিৰ লগে লগে বিদিশাই ড্ৰয়িংৰুমটো পৰিপাটী কৰি পেলালে।

চামচুল হুচেন টেঙৰ মানুহ। এনেবোৰ কথাৰ উত্তৰ দিয়াতকৈ আন কথা উলিয়াই বিদিশাক উপেক্ষা কৰাই সন্মান বচোৱাৰ সুন্দৰ উপায় বুলি তৎক্ষণাৎ বুজিলে। গতিকে বিদিশাক সম্পূৰ্ণ উপেক্ষা কৰি অনিৰ্বানলৈ চাই ইস্ আস্ কৰি হুচেনে কলে—

ঃ ইস্ ইস্, তোমাৰ গাল ছুখন দেখোন ব্লেডে কাটি বথলা-বথল কৰিলে।

হাতেৰে গাল ছুখন মোহাৰি তলুৱাত লাগি অহা তেজবোৰলৈ চালে অনিৰ্বানে। নিজৰ মনৰ ক্ষোভ লুকাব নোৱাৰি কথাৰ লাছতে কৈ পেলালে ঃ অকল গালেইনে ?

গিৰিয়েকৰ পৰাজয়ৰ স্বীকৃতিপূৰ্ণ বক্তব্য শুনি ওলাই আহিব খোজা হাঁহিটোক উশাহৰ লগত গিলি থৈ বিদিশাই চিলিং ফেনখন চলাই দিলে।

ঃ এবা আজি বৰ গৰম।—এইবুলি চামচুল হুচেনে ফেজ টুপীটো খুলি মূৰৰ কেঁচা-পকা চুটি চুলিবোৰৰ ওপৰত হাত ফুৰাই দিলে।

বিদিশাই কি কৈছিল তালৈ একেবাৰে কাণ নকৰি অনিৰ্বানৰ লগত কথা পাতি বিদিশাক সম্পূৰ্ণ উপেক্ষা কৰাৰ আনন্দ চামচুল হুচেনে মনে মনে অনুভৱ কৰিছিল। সেই আনন্দতে অনিৰ্বানে ছুখ কৰি কোৱা কথাষাৰো হুচেনৰ কাণত নোসোমাল। এইবাৰ, অনিৰ্বানৰ ঘৈণীয়েকৰ প্ৰতি খং উঠি থকাটোৱে সাহস যোগোৱাত, হুচেনে বিদিশাক লঘু কৰিবলৈকে সুধিলে ঃ আপুনি কি জানো কলে ? ভালকৈ মন কৰিবলৈকে নহল। বেয়া নাপাব।

বেড্ৰুমলৈ যাব খোজা বিদিশা পৰ্দাখনত ধৰি ৰল আৰু অৱহেলাৰে মূৰটো লৰাই মেলা চুলিখিনি পিঠিলৈ পেলাই কলে ঃ

ঃ নাই, মই অকণো বেয়া পোৱা নাই। মইতো বুজোঁ যে মই কোৱা কথা শুনা বুলি প্ৰমাণ হলে আপুনি ভদ্ৰলোক হৈ ইয়ালৈ অহাৰ বাটেই বন্ধ।

অনিৰ্বানৰ আৰু সহ্য নহ'ল। মুখ পাতি ধৰিলে—

ঃ বিদি, মোক এৰি হুচেন চাহাবক ধৰিছা কিয় ? সাধাৰণ ভদ্ৰতাটো অন্ততঃ মানি চলাটো মই বিচাৰোঁ।

মুখতে ধৰি বিদিশাই প্ৰতিটো শব্দত জোৰ দি কলে—

ঃ ঘৈণীয়েকৰ লগত লগা বিবাদৰ খবৰ গিৰিয়েকে বাহিৰা মানুহক দিয়াতকৈও মই অভদ্ৰতা কৰিলোনে ? বিদিশাৰ মাতত ক্ষুৰৰ চোক।

হুচেনে পৰিস্থিতি পাতল কৰিবলৈ মাজতে সুধি দিলে ঃ তোমালোকৰ মাজত আগৰেপৰা কিবা এটা লাগি আছিল নেকি অনিৰ্বান ?

জিভাত ক্ষুৰৰ চোক নকমোৱাকৈ বিদিশাই তৎক্ষণাৎ উত্তৰ দিলে ঃ বাহিৰৰপৰা শুনি থাকিও একো নজনাৰ দৰে সোমোৱাটো বাৰু সহ্য কৰিলোঁ। কিন্তু তাকে আকৌ নুশুনা বুলি প্ৰমাণ কৰাৰ চেষ্টা কৰাটো একেবাৰে জঘণ্য কথা মিস্টাৰ হুচেন।

মুখত ঘৃণাৰ ভাব অকণো নুলুকুউৱাকৈ প্ৰকাশ কৰি বিদিশাই সাউতকৰে গৈ বাহিৰলৈ যোৱা ছুৱাৰৰ পৰ্দা দাঙি নিষ্ঠুৰভাৱে কলে ঃ মই ছুৱাৰৰ পৰ্দা দাঙি দিছোঁ; ইয়াতকৈ অভদ্ৰভাৱে মই যাবলৈ কবলৈ ভাল নাপাওঁ।

হুচেন থিয় হ'ল। খঙত হুচেনৰ ভৰি কঁপিছিল। সমৰ্থনৰ আশাত তেওঁ অনিৰ্বানলৈ চালে। এনেকুৱা অৱস্থাত কি কৰিব পাৰি, তাক ঠিক কৰিবলৈ অনিৰ্বান চিন্তাত ব্যস্ত। একো কথা নোকোৱাকৈ দঙা পৰ্দাৰ তলেদি চামচুল হুচেন গুলী যোৱাদি ওলাই

গুচি গ'ল। বিদিশাই তৎক্ষণাৎ পৰ্দা এৰি দুৱাৰ বন্ধ কৰোঁতেহে অনিৰ্বানে সাৰ পোৱাদি পালে। খঙত তাৰ মূৰ গৰম হৈ গৈছিল। দুৱাৰ বন্ধ কৰি শোৱনি-কোঠালৈ আহিবলৈ ধৰা বিদিশাক হঠাৎ থিয় হৈ অনিৰ্বানে আগচি ধৰিলে। দাঁত কামুৰি সি গুজৰি দিলে—

ঃ মোৰ বন্ধুক তুমি কিয় অপমান কৰিলা ?

ঃ গিৰিয়েক-ঘৈণীয়েকৰ বিবাদৰ মাজত সোমাবলৈ অহা ভদ্ৰলোকক ইয়াতকৈ ভাল ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰি। এনেয়েও মই মানুহটোৰ ৰাজনীতিকে আদি কৰি একোকে ভাল নাপাওঁ।

অনিৰ্বান এৰি দিয়াৰ পাত্ৰ নহয়। দুগুণ জোৰেৰে কলে ঃ তুমি জানা, সি ওপৰ মহলত কৈ মোৰ চাকৰিকে খাব পাৰে ?

ঃ তুমি কব খুজিছা নেকি যে তোমাৰ চাকৰি ৰাখিবলৈ তাক মই আদৰ কৰিব লাগে ?—বিদিশাৰ মাতত খং নাই।

ঃ অলবৎ। হেজাৰ বাৰ অলবৎ। অনিৰ্বাণে চিঞৰি জিকিব খুজিলে।

এই কথাৰ উত্তৰটো মনতে জুকিয়াই লওঁতেই বিদিশাৰ হাঁহি উঠিব খুজিলে। সেই হাঁহিত চোক মিহলাই বিদিশাই কলে ঃ তেন্তে কেতিয়াবা তোমাৰ চাকৰিৰ কাৰণে হুচেনে মোক আৰু ঢিলা কৰি দিয়াৰো সম্ভাৱনা আছে ?—ওলাই অহা হাঁহিটো ৰাখিব নোৱাৰি বিদিশাই হাঁহিয়ে দিলে !

ঃ নিলাজ।

মুখ বিকটাই অনিৰ্বানে কোৱা শব্দটো চেকুৰা কুকুৰে ঘেং কৰা যেন লাগিল।

বিদিশাই খং নুঠাকৈও আঘাত কৰিব জানে। বাপেকে দিয়া তিনি হেজাৰ টকীয়া সোণৰ নেক্‌লেছত আঙুলি বুলাই উত্তৰ দিলে ঃ ঢকুৱাৰ বেৰ ঢাকিবলৈ বৰ চুৰিয়াৰ ফেৰ মৰা লাজ মোৰ নাই। মই টোকোনাৰ ঘৰৰ ছোৱালী নহয়।

ঃ এইটোৱেই সচাঁ উত্তৰ। তুমি মানুহক টকা-পইচাৰেই জোখা। জমিদাৰী থকা হলে মোকো তুমি সেৱা কৰি থাকিলাহেঁতেন।

ঃ অন্ততঃ বিয়া কৰাবলৈ ত্ৰিশ হেজাৰ টকা দেউতাৰ পৰা নোলোৱা হলে কিছু শ্ৰদ্ধা থাকিলহেঁতেন।

ঃ সেই একেটা কথাকে কৈ নাথাকিবা। সেয়াটো ধাৰ বুলি লোৱা টকা।

ঃ এইবিধ মুখে মুখে ধাৰ বুলি লোৱা টকাক অৰ্থনীতিত ভেটি বুলি কয়। এইবিধ ধাৰ কোনেও কেতিয়াও শোধ কৰা মই শুনা নাই।

ঃ মোৰ কিন্তু এতিয়া বেয়াকৈ খং উঠিব।

ঃ মই ভালকৈ সেই দৃশ্য উপভোগ কৰিম।

খঙত চোঁচা মাৰি গৈ, চকু ৰঙা কৰি, কঁপি কঁপি, আক্ৰমণৰ কাৰণে হাতৰ মুঠি টান কৰি, অনিৰ্বান একেবাৰে বিদিশাৰ গাত পৰোঁ পৰোঁ হৈ থিয় হ'লগৈ।

ঃ ছশ টকাৰ চাকৰি কৰি ত্ৰিশ হেজাৰ ধাৰ বুলি গাইপ কৰালৈকে বাৰু ভদ্ৰতা বুলি মানিলোঁ। কিন্তু সেই ধাৰৰ সুদ হিচাপে জীয়েকক দেখুউৱা ৰঙা চকু সহ্য কৰিব পৰা মানুহ মোৰ দেউতা নহয়।

ঃ মুখ চম্ভালি কথা কবা।

নিজৰ অৱস্থা চম্ভালি আক্ৰমণ কৰাৰ কথা ভাবিবা। মোক তুমি কিনি অনা নাই।

গুজৰি দিলে অনিৰ্বানে ঃ মই চব শেষ কৰি দিম।

হাঁহি দিলে বিদিশাই ঃ হে ৰুদ্ৰ, তুমি সংহাৰ কৰাৰ আগতে মোক সৃষ্টিৰ কাৰণে ব্ৰহ্মা এজন বিচাৰি লবলৈ সময় দিয়া। হাত-যোৰ কৰি বিদিশাই কথাকিটা কোৱাৰ এনেকুৱা এক ভংগী কৰিলে যে ইমান খঙৰ মাজতো অনিৰ্বানৰ হাঁহি উঠিব খুজিলে।

নহঁহা হাঁহিটো ওঁঠত আহি বৈ থকাৰ দৰে অনিৰ্বানো বৈ থাকিল, বিদিশাই স্বাভাৱিকভাৱে ৰান্ধনি ঘৰলৈ খোজ দিলে। দেওবৰে সদায় ৰান্ধেই; তেতিয়াও সি ৰন্ধাৰ যোগাৰ কৰাতে ব্যস্ত। বিদিশাক দেখি সি থিয় হ'ল আৰু সুধিলে: চাৱক ব্ৰেক্‌ফাস্ট দিম নেকি?

: সুধি আহ।

অভ্যস্ত দেওবৰ আচৰিত নহ'ল।

পুৱাৰ জলপান খাই অনিৰ্বান অফিচলৈ ওলাই যাওঁতে বিদিশা গা-ধোৱা ঘৰত আছিল। সদায় অফিচলৈ যোৱাৰ পৰত মাত লগাই যোৱা কামটো অনিৰ্বানে ইচ্ছা কৰি সেইদিনা বাদ দিলে।

॥ দুই ॥

বাদ দিয়াৰ উপায় নাই; জীৱনত বহুত কথা বাদ দিয়াৰ উপায় নাই। মৰি যাবৰ মন যাবৰ সময়তো মানুহে লজ্জা-নিবাৰণৰ কাৰণে গাত কাপোৰ ৰাখে, শোকত ম্ৰিয়মান অৱস্থাতো ভোক-পিয়াহ লাগে, শ্মশানলৈ মৃত আপোনজনক খৰি দিবলৈ নিওঁতেও নিজে মৰাৰ কথা নভবাকৈ থাকে।

বিদিশাৰ সিমান ডাঙৰ সমস্যা একো হোৱা নাই। চাৰি বছৰীয়া বৈবাহিক জীৱনত বিদিশাৰ মনে নতুন ঘৰত পোহ মনা নাই; এতিয়াও তাইৰ কাৰণে বাপেকৰ ঘৰ বেছি আপোন; গিৰিয়েকৰ ঘৰ যেন পৰিবৰ্তনৰ কাৰণে অহা অস্থায়ী বাসস্থান।

ডাঙৰ বাথ-টাৱেলখন গাত মেৰিয়াই গা-ধোৱা ঘৰৰ দুৱাৰ সামান্য ফাক কৰি বিদিশাই জুমি চালে। নাই, শোৱনি কোঠাত কোনো নাই। অনিৰ্বান গ'ল বুলি তাই জানে; অফিচলৈ যোৱাৰ সময় মিলায়ে তাই বাথ-ৰুমত সোমাইছিল। আন বহুত হেজাৰ-বিজাৰ চাকৰিয়ালৰ লগতে অনিৰ্বানো সাধাৰণ চাকৰিয়ালৰ দৰে অফিচলৈ ওলাই যোৱাটো তাই কিবা সহ্য কৰিব নোৱাৰে; তাইৰ নিজকে বৰ নিঃকিন যেন লাগে। কোনো দিন খোজকাঢ়ি মেডিকেল কলেজলৈ নোযোৱা ডাক্তৰ বাপেকক কেতিয়াও তাই দেৰি হ'ল বুলি লৰালৰি কৰা দেখা নাছিল, আৰু যোৱা-অহাৰ সময়টোও সাধাৰণ

চাকৰিয়ালৰ লগত একে নহয়। নমান বজাত যায়, একমান বজাত আহে, আকৌ সন্ধিয়া ছয়মান বজাত যায়। ভাগ্য ভাল যে অনিৰ্বানৰ অফিচটো ওচৰতে কাৰণে সি দুপৰীয়া ভাত খাবলৈ আহিব পাৰে। অফিচৰ গাড়ীও মাজে-সময়ে আনে; কিন্তু তেওঁক নিজাকৈ এখন গাড়ী চৰ্কাৰে এতিয়াও দিয়া নাই। তেওঁৰ স্তৰৰ চাকৰিয়ালক নিদিয়ে।

শোৱনি কোঠাত কোনো নাই যেন দেখি বিদিশা গা-ধোৱা ঘৰৰ পৰা ওলাই আহিল। আহিয়ে শোৱনি কোঠালৈ বাহিৰৰ পৰা অহা দুৱাৰখন বন্ধ কৰি ললে। অন্য কথা একো নাই; কিন্তু কেতিয়াবা তাই কাপোৰ সলাওঁতে হঠাতে আহি ওলাই বেচেৰা দেওবৰে বৰ লাজ পায়। নাই, দেওবৰলৈ তাইৰ লাজ নালাগে। এইটো নতুন কথা নহয়। বাপেকৰ ঘৰত থকালৈকে তাই কোনো-দিন চাকৰৰ আগত লাজ কৰি পোৱা নাই। আজি হঠাৎ তাইৰ মনত খেলালে: চাকৰলৈ লাজ নালাগে কিয়? সিহঁত মানুহ নহয় নেকি? তাইক এনেকুৱাকৈ অনাবৃত অৱস্থাত দেখি দেওবৰৰ নিশ্চয় কিবা এটা উত্তেজনা হবও পাৰে বুলি ভাবি বিদিশাৰ এনেয়ে হাঁহি উঠিল, ডাঙৰ আইনাখনৰ কাষৰ সৰু টেবুলত টাৱেলখন থৈ সদ্যস্নাত নিৰাবৰণ নিজৰ দেহৰ বিশেষ অংশবোৰ দেহ-জোখৰ আৰ্চিত আপোনমনে চাই চাই কাপোৰ-সাজ এলাহ কৰি পিন্ধোতে বিদিশাই নিজৰ দেহটোকে সদায় নতুনকৈ দেখাৰ দৰে মুগ্ধ হৈ চায়।

কাপোৰ পিন্ধি, নিজক চাই, কিবা ভাবি, ভাগৰি, বিদিশা বিছনাত পৰিল। কেতিয়া টোপনি আহিল কব নোৱাৰে। দেওবৰে ভাত খাব নেকি বুলি সোধোঁতে থক্‌মক্‌কৈ উঠি তাই খোৱা টেবুলত বহিলগৈ। ঘড়ী চাই দেখিলে এক বাজিল। গিৰিয়েক দুপৰীয়া খাবলৈ অহাৰ কথা তাই পাহৰি আছিল। দেওবৰেহে কলে, চাৰ আজি এতিয়াও খাবলৈ অহা নাই বুলি। কথাটো শুনি লৈ, সেই বিষয়ে একো নভবাকৈ তাই কলে: মোক দি দে; বহুত দেৰি হ'ল।

বিদিশাই অকলে ভাত খাই বেয়া পায়। কিন্তু বিয়াৰ পাচত আজি চাৰি বছৰে বহুত ঘটনাই তাইক অকলে ভাত খোৱাই ভাল বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য কৰাইছে। বিয়াৰ পিচত জীৱনটো কেনেকুৱা হব সেই বিষয়ে থকা সপোনবোৰ তাই পাহৰি গৈছে; গিৰিয়েকটো কিমান দেৱ-পুৰুষ হব, সেই বিষয়ে থকা সপোনবোৰ মনত পৰিলে এতিয়া তাইৰ হাঁহি উঠে। সেই সকলোবোৰ সহ্য কৰাৰ পাচতো কিন্তু অকলে ভাত খাবলৈ বহিলে তাইৰ মনটো বৰ বেয়া লাগে। দেওবৰে সেই কথা জানে। আৰু জানে, ওচৰতে থকা তাইৰ বান্ধৱী ইৰাই। ইৰাই আৰু জানে যে মুখ-চোকা বিদিশাৰ প্ৰায়ে গিৰিয়েকৰ লগত মাতবোল বন্ধ হয় আৰু তেতিয়া তাই বৰ দুখ লগাকৈ অকলে বহি ভাত খায়।

এগৰাহ ভাত মুখত ভৰাই বিদিশাই ভাবিছিল, আজি ভাত খাওঁতে কি কথা পাতি দেওবৰকে সেই সময়কণ ওচৰতে থিয় কৰাই ৰাখিব। কিবা এটা কথা নাপাতিলে সি ওচৰতে থৈ থাকিবলৈ লাজ কৰে। এনেতে সোমাই আহিল ইৰা। সুধিলে: অকলে ভাত খাইছ যে? চাহাবে খাই গ'ল নেকি?

দেওবৰে মাত লগালে: খাই যোৱা নাই।

: বহ। আহি ভাল কৰিলি। তইতো জানই, অকলে খাই মই বৰ বেয়া পাওঁ।

: আকৌ কাজিয়া কৰিলি নেকি গিৰিয়েৰৰ লগত?

: কথাৰ উত্তৰ দিছিলোঁ। বোধকৰোঁ মহাপুৰুষৰ সন্মানত লাগিল। বাদ দে সেইবোৰ। তই ভাত খালি?

: খালোঁ। খায়ে ওলাই আহিছোঁ। বাপেক আজি অফিচলৈ যোৱা নাই কাৰণে তিনিওটাকে বাপেকৰ ওচৰত থৈ আহিছোঁ।

: সিহঁতৰ স্কুল নাই নেকি?

ঃ নাই বোলে। কিহৰ বন্ধ জানো। ইৰাই বিদিশাৰ থালৰপৰা সৰু ভজা মাছ এটা আনি মুখত ভৰাই দিলে।

ইৰাৰ ল'ৰা-ছোৱালী তিনিটা। তাই বিদিশাৰ লগতে একে শ্ৰেণীতে পঢ়া; কিন্তু বিয়া হৈ গ'ল এঘাৰ বছৰ আগতে—সোতৰ বছৰ বয়সতে। বিদিশাই পলিটিকেল চায়েন্সত এম-এ পাছ কৰা চাৰি বছৰ পূৰা হওঁ হওঁ—বিয়াৰ এমাহ পাচত হে খবৰ ওলাইছিল। ইৰাই পঢ়া-শুনাৰ কথা পাতি ভাল নাপায়। কয়ঃ আমাৰ আৰু বুঢ়া বয়সত কিহৰ পঢ়া-শুনাৰ কথা? ল'ৰা-ছোৱালীয়ে যি কৰে কৰিব। বিদিশাই মুখতে ধৰেঃ বুঢ়া বুলি নকবি; মই এতিয়াই বুঢ়ী হব নোখোজো।

ঃ কি উত্তৰ দিছিলিনো গিৰিয়েৰক?

যিটো বিষয়ৰ কথা পাতি ইৰাই ভালপায়, সেইটো বিষয়কে আৰম্ভ কৰিবলৈ বিদিশাই মিছা কথা এটা কলেঃ তেওঁ বাপেক হব খোজে; মই কৈছোঁ, মোক কিন্তু এতিয়াই ল'ৰা-ছোৱালী নালাগে।

প্ৰসঙ্গটো যে ইৰাই ভাল পালে তাৰ প্ৰমাণ ওলাই পৰিল। অতি আগ্ৰহেৰে আৰম্ভ কৰিলেঃ তয়ো আৰু এজনী। জানো বোপাই, পঢ়ি-শুনি তই কি শিকিলি নাজানো। তোৰ মাক হবৰ মন নাযায়?

ঃ মোৰ ভাল লগা-নলগাটো বেলেগ কথা। কিন্তু য'ত আজি দৰ্মহাৰ টকাৰে ঘৰ ভাড়া দি দুটা মানুহ চলিব নোৱাৰোঁ, সেই অৱস্থাত সন্তানৰ মাক হোৱাৰ আৰাম উপভোগ কৰাৰ লোভ মোৰ নাই।

ঃ কোলাত এটা সন্তান পোৱাৰ আনন্দটো তই পোৱাৰ আগলৈকে কি বুজিবি?—ইৰাই নিজ অভিজ্ঞতাক ওখ আসন দি বান্ধৱীৰ ভাতৰ থালৰ পৰা আৰু এটা ভজা মাছ আনি মুখত ভৰাই দিলে।

ঃ বুজোঁ ভাই, ময়ো তিৰোতা হে। গৰু-ছাগলীয়েও সন্তানৰ বিপদ আশংকা কৰি মানুহকে খুচিবলৈ খেদি যোৱাও দেখিছোঁ। সেই একেই জান্তৱ আক্ৰোহ; তাকে মানুহৰ ক্ষেত্ৰত অপত্য স্নেহ নে কি বোলে।

ইৰাই দাঁতত কাঁইট লগা যেন পালে। বিদিশাই কথাকিটা তাইক আক্ৰমণ কৰিবলৈ কলে নেকি? আঙুলিৰে দাঁতত লগা কাঁইট এৰুৱাবলৈ চেষ্টা কৰি ইৰাই কওঁ-নকওঁকৈ কলেঃ জানো তই ইমানবোৰ পঢ়ি-শুনি কি শিকিলি। মোৰ হলে ল'ৰা-ছোৱালীকিটা দুঘণ্টা ঘৰত নাথাকিলে উৰুঙা উৰুঙা লাগে।

ঃ লাগিবই। পোহনীয়া মেকুৰীটো ভাত খাবৰ সময়ত আমনি কৰিবলৈ নাহিলেও মানুহৰ উৰুঙা লাগে। কিন্তু তই দেখোন নিজে কৰ যে ল'ৰা-ছোৱালীকিটাৰ কাম কৰোঁতেই তই দিনটো আজৰি নাপাৱ! আমাৰ প্ৰতিজনী মাতৃৰে সেই অৱস্থা; ভাত ৰন্ধা, ল'ৰা-ছোৱালীক আপ্‌দাল কৰা আদিত এনেকৈ লাগি থাকিব লাগে যে নিজৰ কথা ভাবিবলৈ জীৱনটোত আজৰিকে নাপায়।

ঃ আমিনো জীৱনটোত নিজৰ কাৰণে বাৰু বেলেগে কি ভাবিম?

ঃ কি ভাবিবি আৰু? গোটেই জীৱনটো মাতৃত্বৰ সন্মান আৰু সতীত্বৰ গৌৰৱ ৰক্ষা কৰাৰ লোভত আমি ভাত ৰান্ধি, ঘৰ ৰাখি, ল'ৰা-ছোৱালীক ডাঙৰ-দীঘল কৰাত ব্যস্ত হৈ কটাই দিওঁ। আমি নিজে উপাৰ্জন নকৰোঁ কাৰণেই সংসাৰৰ সকলো জঞ্জাল আমাৰ মূৰৰ ওপৰত। উপাৰ্জন কৰা মতা মানুহজন আনকি মন গলে বেশ্যালয়লৈ যাবলৈও স্বাধীন, মদ খাই, তাচ খেলি সময় কটোৱাৰ অধিকাৰো অকল তেওঁৰে।

ঃ সংসাৰ সেইদৰেই চলি আহিছে। সেই বুলি তই গিৰিয়েৰৰ লগত নোশোৱাকৈ জীৱন কটাব পাৰিবিনে? নে সংসাৰৰ নিয়ম মানি সংসাৰ কৰিবি?

: দেহৰ ভোক গুচাবলৈ স্বামীৰ লগত শোৱাটো বয়স আৰু দেহৰ প্ৰয়োজনৰ কথা—বিশেষকৈ সেই ভোক গুচাবলৈ গলে তই অসতী হোৱাৰ ভয় য'ত আছে। তথাপি, সহবাসৰ পাচতো নিসন্তান হৈ থকাৰ উপায় আজিকালি দেখোন স্কুলৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়েও জানে।

: হে প্ৰভু, সেইটো তই সমৰ্থন কৰ নেকি? সেইটোক সমৰ্থন কৰা মানে দেখোন বহু শিশুক সংসাৰলৈ অহাৰ বাট বন্ধ কৰাৰ দোষত দোষীবোৰৰ দৰে তয়ো অপৰাধী।

: চৰ্কাৰৰ মতে, এখন দেশ তথা পৃথিবীৰ মঙ্গলৰ কাৰণে এই পন্থা লবই লাগিব। তই বা মই তাক অপৰাধ বুলিলে কি হব? গৰ্ভ বিনষ্ট কৰাটো আজিকালি আইন-সংগত।

: তোৰ সেইবোৰ কথা মোক নকবি বিদিশা। মোৰ অসহ্য লাগে।

: তিনিটাৰ মাক হোৱাৰ পাচতো সহ্য নকৰিলে তোৰ গিৰিয়েৰৰ চাকৰি যোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। আজিকালি সন্তান বেছি হলে চাকৰি যোৱাৰ আইন হৈছে।

: এনেকুৱা ভগৱানৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে আইন কৰা চৰ্কাৰ ৰাইজৰ শাওতে তললৈ যাব। তই চাই থাকিবি।

: শগুণৰ শাওত বুঢ়া গৰু নমৰে।

: বুঢ়া হলেতো মৰিব; আৰু মৰিলেই শগুণৰ লাভ—তাৰ নিজৰ শাওতে মৰক বা আন কাৰণতে মৰক। কি কৰিলি? হলেইনে তোৰ খোৱা?

: তই বৰ ভাল সময়ত আহিলি। কৰ নোৱাৰাকৈ কথাত বিভোৰ হৈ আজি বহুত ভাত খালোঁ। কি হৈছে তোৰ?

: এই নাইলন নে ফাইলনৰ ব্লাউজবোৰে গৰমত বৰ খজুৱায় অ'।—এইবুলি ইৰাই ব্লাউজৰ তলেদি হাত ভৰাই বুকুখন খজুৱাই দিলে। খজুৱাই খজুৱাই দুৱাৰমুখলৈ চাই সুধিব খুজিছিল কোনোবা

আহিব নেকি এতিয়া। কাৰণ যেনেকৈ খজুৱাইছিল, সেই অৱস্থাত আহি কোনোৱাই দেখিলে বৰ লাজ লাগিব। দুৱাৰমুখলৈ চাওঁতেই জোতাৰ শব্দ শুনি ইৰাই ব্লাউজটো লৰালৰিকৈ ঠিক কৰি ললে। লগে লগে অনিৰ্বান বৰুৱা দুৱাৰমুখ পালেহি। দেখা হলে কি হ'লহেঁতেন বুলি ভাবিয়েই ইৰাৰ লাজ লাগিল। লাজ ঢাকিবলৈকে বিদিশাক কলে: তোৰ চাহাব আহিল দেখোন।

চকুৱে চকুৱে পৰিলত অনিৰ্বানে বাধ্য হৈ মাত লগালে: অ' আপুনি?

মনে মনে সি ভালো পালে। ইৰা থকাৰ কাৰণে সি অন্ততঃ ঘৰত আহি মাত এষাৰ মাতিব পাৰিলে। বিদিশাকতো সি নামাতেই।........

: আজি আজৰি পোৱা কাৰণে দুপৰীয়াই আহিলোঁ। নহলেতো সময় ক'ত পাওঁ? আহি ভালেই হ'ল। মোৰ বান্ধৱীজনী আপুনি অকলে এৰি যায়, তাইক খাবৰ পৰত লগ দিয়াও হ'ল, ভজা মাছো খালোঁ.........

অনিৰ্বানে কিবা এটা উত্তৰ দিবলৈ পোৱাৰ আগতে বিদিশাই মাত লগালে: একেবাৰে ভাত খাই যোৱাহি। এক বাজি গ'ল।

ভোক নলগা নহয়; কিন্তু বিদিশাই মতা কাৰণেই যাবনে? কি কৰাটো ভাল হব ঠিক কৰিব নোৱাৰি অনিৰ্বান ৰৈ আছিল। তাৰ মনৰ অৱস্থা উমান কৰি বিদিশাই তাক সিদ্ধান্ত লবলৈ উপায় এটা দিবলৈকে কলে: নেলাগে কাপোৰ সলাব; আগতে খাই যোৱাহি।

উপায় এটা পাই অনিৰ্বানে ভাল পালে। কাপোৰ সলোৱাৰ কথা সি ভবা নাছিল যদিও সেইটোকে চিন্তা কৰি ৰৈ থকা বুলি ইৰাক জানিবলৈ দিব পাৰি সি ভাল পালে। বিদিশাই জানে যে সি ইৰাৰ নিচিনা মহিলাৰ লগত কথা পাতি ভাল পায়—যিবিধ মহিলাৰ শিক্ষাৰ গৰ্ব নাই, কটা কটা কথা নকয়, গিৰিয়েকক

আলপৈচান ধৰি কৰ্তব্য কৰাৰ আৰাম পায়, ল'ৰা-ছোৱালীৰে ভৰা সংসাৰ যাৰ আদৰ্শ। অৰ্থাৎ যিবিলাক মহিলা বিদিশাৰ বিপৰীত।

অনিৰ্বান সোমাই আহি খোৱা-টেবুলৰ কাষত বহিলহি। বিদিশাই দেওবৰলৈ নৰৈ নিজে খোৱাৰ যোগাৰ কৰি দিলে। ভাত খাবলৈ আৰম্ভ কৰি অনিৰ্বানে ইৰাক কলে ঃ আপোনালোকৰ কথা পতাটো মই আহি দেখিছোঁ বন্ধ হে কৰিলোঁ।

ঃ কথা আৰু এইৰ লগত কি পাতিম ? তাইৰ ওভোতা কথাৰ উত্তৰ দিওঁতে মোৰ মূৰ বিষায়গৈ।

খন্তেক ৰৈ, ভিতৰুৱা কথাৰ ভু পোৱা বান্ধৱীৰ অধিকাৰ প্ৰকাশ কৰি, স্বাভাৱিক হোৱাৰ চেষ্টা কৰি, ইৰাই কথাৰ লাচতে সুধি পেলালে ; হয়নে মিস্টাৰ বৰুৱা, এই বোলে········ ?

ঃ কি ? কওক।

ঃ মানে···মানে···চেষ্টা কৰিও ইৰাই মুখৰপৰা ভবা কথাটো উলিয়াব নোৱাৰি, ৰঙা পৰি, বিদিশালৈ চাই এনেয়ে সুধি দিলে ঃ কওঁনে ? যেন নকবি বুলি কলেই তাইৰ ছুয়ো কূল ৰক্ষা পৰে।

বিদিশাই স্বাভাৱিক আগ্ৰহেৰে সুধিলে ঃ কি ক'ব খুজিছনো ? মই মাক হবলৈ অমান্তি হোৱা কথাটো নেকি ?

ঃ আৰুনো কি হব ? বিদিশাই কথাটো কৈ দিলত ইৰাই সকাহ পাই উত্তৰ দিলে।

ভাত গৰাহ বুকুত পিছলি নগৈ লাগি ধৰিব খুজিলে নেকি ? অনিৰ্বানে পানী এঢোক খাই বুকুত লগা ভাতখিনি পিছলাই কলে ঃ বুজাওকচোন আপোনাৰ বান্ধৱীক। মই আৰু হাৰ মানিছোঁ। জানে, কালি ঘৰৰ পৰা আহিছোঁ। ঘৰত ভনীজনীয়ে মোক কৈছিল, মায়ে বোলে কামাখ্যালৈ বলি আগ কৰিছে আমাৰ সন্তান হবলৈ। মোৰ মালৈহে দুখ লাগে।

বিদিশাই হাঁহি দিলে। হাঁহি হাঁহি কলে ঃ কামাখ্যাৰ নিজৰে সন্তান নাই। তেওঁ অম্বুবাচীত ৰজস্বলা হে হয়। কামাখ্যা

গৰ্ভৱতী হোৱা বা সন্তানৰ মাক হোৱা শুনা নাই। সন্তানৰ কাৰণে পূজা কৰিলে সেই দেৱতাৰ গান্ধীজনক পূজা কৰিব লাগিব।

ইৰা অবাক। সুধিলে ঃ দেৱতাৰ গান্ধী ? তই কাৰ কথা কৈছ ?

মুখ মেলি ভাতগৰাহ মুখত ভৰাবলৈ দাঙি ৰৈ থকা অনিৰ্বানলৈ চাই বিদিশাই কলে ঃ মহাদেৱ নে কি সেই শিৱ দেৱতা।

ইৰাই বিদিশাৰ ব্যংগটো উপেক্ষা কৰি সহজভাৱে উত্তৰ দিলে ঃ মোৰ ঘৰতে শিৱৰ সুন্দৰ ছবি এখন আছে। তেওঁকে আনি পূজা কৰিবি তেন্তে।

বিদিশাই হাঁহিয়ে উত্তৰ দিলে ঃ পাগল নেকি ? তোৰ শিৱৰ ছবিখন দেখিছোঁ মই ; সদায় যে ধূপ জ্বলাই ক'লা পেলাইছ। কিন্তু সেই ছবিত শিৱৰ মূৰটোহে আছে। শিৱৰ মূৰটো কামত নাহে। লিংগ—শিৱ লিংগক পূজা কৰিব লাগিব। আৰু বজাৰত মুকলিকৈ পোৱা "নিৰোধ"বোৰ নোহোৱা কৰিব লাগিব।

অনিৰ্বানে ভাতগৰাহ মুখত নভৰাই আকৌ থালতে থৈ দি লাজ কৰিব খোজা ইৰাক কলে ঃ শুনিছে আপোনাৰ বান্ধৱীৰ উত্তৰ ? এওঁৰ লগত মই কাৰণেহে সংসাৰ কৰি আছোঁ।

ঃ নোৱাৰিয়েই যদি, তেন্তে বৈবাহিক সম্বন্ধ ছিঙাৰ আইনো আমাৰ দেশত আছে।—বিদিশাই ৰেপিব পাৰে।

ইৰাই খঙেৰে কলে ঃ তোৰ মুখত একেবাৰে লেকাম নাই।

ঃ মনতো নাই ; কেৱল দেহতে আছে বিয়াৰ লেকামডাল। —বিদিশাই মনৰ কথা মুকলিকৈ কলে।

ঃ সেইডাল লেকাম বাপেৰ-মাৰে হে দিছিল ; মন গলে তুমি নিজেই এৰুৱাব পাৰা। মোক কৈছা কিয় ?—ইৰাৰ উপস্থিতি পাহৰি, ভাত গৰাহৰ লগতে কেঁচা জলকীয়া একামোৰ খাই, অনিৰ্বানে খঙেৰে কলে।

ঃ মই এৰুৱালে আৰোহীজন কৰ্ফাল খাই পৰে বুলি বেয়া

লাগে। আৰোহী নিজে নামি লেকাম খুলি নিবলৈ অপেক্ষা কৰি আছোঁ।

জলকীয়াটো বৰ জ্বলা। অনিৰ্বানে পানী এগিলাচ ঘোট্‌ঘোটকৈ খাই দিলে।

ইৰাৰ অসহ্য লাগিছিল। বহাৰ পৰা উঠি কলে ঃ মই যাওঁ বোপাই।

ঃ যা তেন্তে। লেকাম সলাব খুজিলে মই যোৱাৰ পাচত ইয়ালৈকে আহিবি।

খন্তেক ভোৰভোৰাই ইৰা ওলাই যোৱালৈ হাঁহি হাঁহি বিদিশাই চাই থাকোঁতে অনিৰ্বান নিৰ্বাক হৈ বহি আছিল। দুপৰীয়াৰ নিজান। কাৰো মুখত কথা নাই। ক'ৰবাত কপৌৰ কুণে মেটমৰা দুপৰীয়াটোক গুণ টানি নিয়া যেন লাগিছিল। বিছনাত পৰি অনিৰ্বানে ওপৰত ঘূৰা বিজুলী বিচনিখন এনেয়ে চাই আছিল। যুৰীয়া পালেঙৰ ইখনত, হাতত কিতাপলৈ, বিদিশা নিশ্চিন্ত হৈ পৰি আছিল। অনিৰ্বানে চোৰ-চাৱনিৰে বিদিশালৈ চালে। তাইৰ চুলিকোচা বৰ মৰম লগা ; গোন্ধটোও। তাই এনেকৈ অসংযতভাৱে বিছনাত পাৰি থাকিলে সাৱটি ধৰিবৰ মন যায়, কিন্তু তাইৰ সকলো আকৰ্ষণ শেষ হৈ যায় কথাবোৰ শুনিলে। বিদিশা যদি সহজ-সৰল ছোৱালী হ'লহেঁতেন যি কেৱল আদৰ-মৰমৰে বশ হৈ থাকে, যি নিজৰ সকলো চিন্তা গিৰিয়েকক কৰিবলৈ এৰি দিয়ে, কি সংসাৰ বিচাৰে, সমাজ বিচাৰে, সন্তান বিচাৰে !

হাতৰ কিতাপ বুকুত লৈ বিদিশাৰ পাতল ঘুমটি আহোঁতেও অনিৰ্বানে এইবোৰকে ভাবি আছিল। ভাবি ভাবি সি ঠিক কৰিছিল, ধনীৰ ঘৰৰ মতগৰ্বী ছোৱালীৰ লগত আন যিহকে-তিহকে কৰিব হয়তো পাৰি, কিন্তু সুখেৰে সংসাৰ কৰিম বুলি বিয়া কৰাব নোৱাৰি।

মিহি মিহি মাত, ছোৱালীৰ দৰে কঁকাল ভঙা খোজ, নিজক

সজাই-পৰাই ধুনীয়া কৰাত ব্যস্ত অনিৰ্বান বৰুৱাৰ বংশ গৌৰৱে কোনোদিন তেওঁক বিবাহ-বিচ্ছেদৰ নিচিনা আধুনিক আইনৰ সহায় লবলৈ নিদিব। তাতকৈ দন্দ-হাই কৰি একেলগেই থাকিব। আৰু, বংশ-গৌৰৱে যেনিবা দিলেই ; তথাপি অনিৰ্বান বৰুৱাই আনৰ আগত গৰ্ব কৰিব পৰাকৈ বিদিশাৰ নিচিনা ঘৈণী এজনী আকৌ যোগাৰ কৰিব নোৱাৰে বুলি জানে। আৰু, বিদিশাতকৈ কিবা এজনী ভাল ঘৈণীও পোৱাৰ সম্ভাৱনা যেনিবা আছেই ; তথাপি এইজনী বিদিশাকতো আৰু নাপায়। বিদিশাকতো আজিও তেওঁ সম্পূৰ্ণ উপভোগ কৰি নিঃশেষ কৰি খালী কলহৰ দৰে পেলাই দিব পৰা হোৱা নাই।

টোপনিতে দিয়াদি অনিৰ্বানে হাত এখন বিদিশাৰ মূৰত পেলাই দিলে। বিদিশাই তথাপি সাৰ নাপালে।

॥ তিনি ॥

সাৰ পোৱাব নোৱাৰি। এইখন দেশৰ মানুহক সাৰ পোৱাব নোৱাৰি। বিদিশাৰ বাপেক ডাক্তৰ প্ৰতাপ খাটনিয়াৰে গুৱাহাটী বিধান সভা সমষ্টি বুলি ধৰা গোটেই অঞ্চলটোত চাৰি বছৰ ধৰি গাৱঁৰ মানুহৰ ঘৰে ঘৰে গৈ বিনা পইচাই চিকিৎসা কৰাৰ পাচতো নিৰ্বাচনৰ কাৰণে নিৰ্দলীয় প্ৰাৰ্থী হৈ দুবাৰ উঠি দুয়োবাৰ হাৰিল। মেডিকেল কলেজৰ প্ৰফেচাৰ হিচাপে দহ বছৰ চাকৰি কৰাৰ পাচত খাটনিয়াৰ হঠাৎ চাকৰি এৰি গুৱাহাটীত প্ৰাইভেট চিকিৎসক হিচাপে বিখ্যাত হৈ পৰা দহ বছৰৰ বেছি হ'ল। তাৰ ভিতৰতে হোৱা দুয়োটা নিৰ্বাচনতে তেওঁ হাৰিল। আজিকালি তেওঁ কয়, এইখন দেশৰ মানুহক সাৰ পোৱাব নোৱাৰি। তেওঁ চাকৰি এৰিছিল এজন কংগ্ৰেছী নেতাই তেওঁৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰি তেওঁক অপদস্থ কৰাৰ খণ্ডত; আৰু সেই খণ্ডতে তেওঁ নিৰ্বাচনত উঠিছিল কংগ্ৰেছীবোৰক এসেকা দিবলৈ। ডাঃ খাটনিয়াৰ ধনী মানুহ। প্ৰফেচাৰ হৈ থাকোঁতেও ৰোগী চাই লোৱা পোন্ধৰ টকীয়া ফিজ দিনে তেওঁ কেতিয়াও পাঁচ শতকৈ কম পোৱা নাছিল। মেডিকেল কলেজত তেওঁৰ যোগেদি ৰোগীয়ে বিছনা পাবলৈ হলে আন ডাক্তৰৰ দৰেই তেওঁকো ফিজ এটা দিবই লাগিব। এতিয়াও ডাক্তৰৰ উপাৰ্জন, সম্পত্তি, প্ৰতিপত্তি গুৱাহাটীত আন বহুতৰ ঈৰ্ষাৰ বস্তু। সাধাৰণ

মানুহে কয়—বৰ্তমান ভাৰতত ডাক্তৰবোৰেই সকলোতকৈ ধনী মানুহ। উদাহৰণঃ ডাঃ প্ৰতাপ খাটনিয়াৰ।

ডাঃ খাটনিয়াৰৰ মতে ধন থাকিলে বজাৰো কিনিব পাৰি—কেৱল পৰিমাণ লৈ কথা। খাটনিয়াৰনীৰ কিন্তু যুক্তি বেলেগ। কোটি কোটি টকাৰ মালিক হৈও বজাৰত বহি ধন ঘটি থাকোঁতেই বহুত ব্যৱসায়ীৰ জীৱন শেষ হয়; কোনেও নামও নাজানে। অকল টকাই সকলো নহয়; মান-সন্মানো লাগে। সেই কাৰণে বিদিশাক পুৰণি মৰ্যাদাসম্পন্ন মানুহ এঘৰলৈ বিয়া দিব লাগে। সেই উদ্দেশ্য লৈ বিচাৰোঁতেই অনিৰ্বান বৰুৱাক উপযুক্ত দৰা হিচাপে নিৰ্বাচন কৰিছিল।

যোৰহাটৰ ৰায়বাহাদুৰ বৰুৱাৰ ঘৰৰ বৰপো-নাতি অনিৰ্বান। দৰ্শনত এম-এ। ৰায়বাহাদুৰৰ বৰ পুতেক নিজৰে চাহ-বাগিছাত মালিক-মেনেজাৰ হৈ আছিল। কিন্তু ডেকা বয়সতে ঢুকাল; শত্ৰুৰ মতে মদে ঠেলি নি বৈতৰণী পাৰ কৰি দিলেগৈ। বাগিছা সেইখন এতিয়াও আছে; কেৱল চৰ্কাৰৰ সমবায় বিভাগত কেবা লাখ টকাত বন্ধকত আছে; চলায়ো চৰ্কাৰে। অনিৰ্বানৰ পৰিয়ালত মাক আৰু বিয়া দিবলগীয়া ভনীয়েক ৰজিতা। অকলশৰীয়া জোঁৱাই পালে ভাল; শহুৰেকৰ ঘৰখনৰ বেছি আপোন হৈ পৰে।

এইবোৰ বিবেচনা কিন্তু ডাক্তৰনীৰহে। ডাক্তৰৰ সেইবোৰত মত নিমিলে। ডাক্তৰে আধুনিক কায়দাত জীয়েকক সুধিছিল, অনিৰ্বানক বিয়া কৰাব নে নকৰায়। জীয়েকে কৈছিল, মানুহজনক দেখিলেই মাতৃ-ভক্ত যেন লাগে। এনেকুৱা মাকৰ প্ৰতি আসক্ত মানুহক বিয়া কৰাই সুখী হব নোৱাৰি বুলি তাইৰ বিশ্বাস। অনিৰ্বানক তাই লগ পাইছে এজনী বান্ধৱীৰ ঘৰত। কথাও পাতিছে। তাইৰ মতে মানুহটো মাইকীমুৱা—ডাঙৰ-দীঘল হলে কি হব। কথা-বাৰ্তাতো পুৰুষসুলভ দৃঢ়তা নাই। ডাক্তৰৰ মতে শিক্ষিত ল'ৰা-ছোৱালীক বন্ধুৰ দৰেহে উপদেশ দিব পাৰি; জোৰ কৰিব নোৱাৰি।

বিদিশাৰ মাকে কিন্তু নেৰিলে। ৰায়বাহাদুৰৰ ঘৰৰ ল'ৰা অনিৰ্বানলৈ বিদিশাক বিয়া দিবই। মাকৰ মতে ছফুট ওখ অনিৰ্বানৰ চেহেৰাত আভিজাত্য আছে; এম-এ পাছ; চাহাবৰ দৰে গাৰ ৰং; গাত দামী সাজ-পাৰ। পুৰোহিতৰ মতে একেবাৰে ৰাজৰ জোৰা। অনিৰ্বানৰ মাকৰো বিদিশাক ভাল লাগিছে; এদিন আহি চাই যাওঁতে বুঢ়ীয়ে বোৱাৰীয়েক বুলি মৰম কৰিয়ে গৈছে। ডাক্তৰে কয়, সিহঁতৰ ভাল লাগিবই; কাৰণ, লগতে যে ত্ৰিশ হেজাৰ টকা ধাৰ হিচাপে বিচাৰিছে ঘৰখন ঠিক কৰি লবলৈ। ডাক্তৰনীয়ে নেৰে। বেমাৰীৰ গাত হাত দিয়েই ঘটা ধনবোৰ একেজনী জীয়েকক নিদি সাঁচি থৈ স্বৰ্গলৈ নিবনে? তথাপি বিয়া নহ'লগৈহেঁতেন। ডাক্তৰে মনে মনে ডাক্তৰ-জোঁৱাইহে বিচাৰিছিল। বিদিশাই মনে মনে বিচাৰিছিল বংশ-গৌৰৱতকৈ ধন আৰু প্ৰতিপত্তি থকা স্বামী। কিন্তু এনেতে এটা ঘটনা ঘটিল। দেৱ-ভক্ত ডাক্তৰণীয়ে কোনোবা হাত-চোৱা পণ্ডিতৰ কথা শুনি ওৰে নিশা শিৱ স্তৱ পাঠ কৰি পুৱা শিৱক বৰ খুজিবলৈ ঠিক কৰিছিল—ছোৱালীজনীৰ মনটো তেওঁ নিজে ভবা মতে হবলৈ, তাই অনিৰ্বানক বিয়া কৰাবলৈ ৰাজী হবলৈ। এনেকুৱা পূজা ডাক্তৰৰ ঘৰত চলিয়ে থাকে। কেৱল ডাক্তৰেহে সেইবোৰত যোগ নিদিয়ে। নিশাটো উজাগৰে থাকি পুৱা ডাক্তৰণী শিৱৰ আগতে অজ্ঞান হৈ পৰি গ'ল। ডাক্তৰ আৰু বিদিশাই ধৰি তেওঁক বিছনালৈ আনিলে। জ্ঞান পাই ডাক্তৰনীয়ে দুখ কৰি কলেঃ এইৰ বিয়াৰ চিন্তাই মোক মাৰিব। শিক্ষা-দীক্ষা পালে ল'ৰা-ছোৱালী এনেকুৱাই যদি হয়, তেন্তে দেখোন মূৰ্খ কৰি ৰখাই ভাল। কথাকিটা শুনি বিদিশাৰ বেয়া লাগিল। হঠাৎ কৈ পেলালেঃ ঠিক আছে মা, মই বিয়া কৰাম; কিন্তু মোৰ ভাল নালাগিলে গুচি আহিম।

এনেকুৱাবোৰ কথা শুনাও পাপ বুলি মাকে ভাবে। কিন্তু বিদিশাই বিয়া কৰাম বুলি সৈ কঢ়াটো ইমান ডাঙৰ কথা আছিল, যে বাকী তাই দিয়া স্বৰ্তটো মানিব বুলি একে আযাৰে কৈ পেলালে।

ঃ তেন্তে মই ঠিক কৰিম, নে……

ঃ তুমিয়েই যি দৰা ঠিক কৰিছা, সেয়ে হব। মোৰ কোনো আপত্তি নাই।

ঃ তই অনিৰ্বানক বেয়া বুলি……

ঃ কেতিয়াও বেয়া নোবোলোঁ। একেবাৰে ৰাজী।

ঃ তই ধেমালি কৰিছ নেকি?

ঃ বিয়াৰ কথাত ধেমালি কেনেকৈ কৰিম?

মাক-জীয়েকৰ কথা শুনি আছিল খাটনিয়াৰে। পেঁপা বজোৱাৰ ভংগী কৰি বিহু সুৰত গাই দিলেঃ

বনৰে হাতীকো বুজিব পাৰোঁ মই—
তিৰিৰ বুদ্ধি বুজা টান।

ডাঃ খাটনিয়াৰ মান্তি হ'ল ত্ৰিশ হেজাৰ টকা বিয়াৰ আগতে দিবলৈ। দিয়াৰ আগতে ঘৈণীয়েকক কলেঃ সেয়া ধাৰ মানে যৌতুক। ডাক্তৰনীয়ে গোজোৰা মাৰি কলেঃ আনক দিছোঁ নে কিবা? একেজনী ছোৱালীৰ যৌতুকত হে দিম। ডাক্তৰনীয়ে অনিৰ্বানক একো বিষয়তে বেয়া বুলিবলৈ নিদিয়ে।

ধুমধামেৰে বিয়া হৈ গ'ল। বিদিশাৰ ৰূপে-গুণে অনিৰ্বানক চহকী কৰিলে। তাৰ বন্ধুমহলে বাৰে বাৰে কলেঃ তই বৰ 'লাকি' ভাই। বিদিশাকো বান্ধৱীবোৰে কৈছিলঃ এনেকুৱা দৰা পোৱাৰ পাচত আমাৰ কথা তুমি পাহৰিবলৈ বাধ্য। বিদিশাৰ নিজৰো মন এটা আছিল। সেই মনটোৱে কিন্তু বাপেকৰ পৰা ত্ৰিশ হেজাৰ টকা লৈ বিয়া কৰোৱা গিৰিয়েকটোক প্ৰথম দিনাৰপৰাই ভাল চকুৰে চাব পৰা নাছিল। টকা দিয়াৰ কথাটো তাই শুনিছিল বিয়াৰ চাৰিদিন আগত—মাক-দেউতাকে মনে মনে কথা পাতোঁতে। তেতিয়াও তাইৰ বিয়া ভাঙি দিবৰ মন গৈছিল। কিন্তু তেতিয়া বিয়াৰ যোগাৰ ইমান আগবাঢ়িছিল যে তাইৰ কথাত গুৰুত্ব দিবলৈ আনকি বাপেকৰো সময় নাছিল। বিয়াৰ পিছদিনা নিশা ফুলশয্যাত লগ

পোৱা অনিৰ্বানক তাই কিন্তু বেয়া পোৱা নাছিল। অনিৰ্বানে সেইদিনা তাইক বহুত ডাঙৰ ডাঙৰ কথা কৈছিল। লগতে নিজকে কোৱাদি কৈছিল ঃ বোধকৰোঁ মাক-বাপেকে পাতি দিয়া বিয়াবোৰেই ভাল। নহলে মই নিজে বাছি লোৱা হলে তোমাৰ দৰে ৰূপে-গুণে চহকী পৰী এজনীক বাছি লবলৈ সাহেই নকৰিলোঁহেঁতেন।

বিয়াৰ আগতেই চিনাকি হৈ কথা পতা বিদিশাই মাৰ্জিত উত্তৰ দিছিল ঃ জেনেৰেলাইজ নকৰিবা। সকলোবোৰ মাক-বাপেকে পতা বিয়া ভাল হব বুলি নকবা। তেনেকুৱা বহুত বিয়া বিহ হোৱাৰো উদাহৰণ আছে।

ঃ তোমাৰ সৈতে কথা পাতিও আৰাম আছে ; যুক্তিপূৰ্ণ কথা শুনি মই ভাল পাওঁ।

ঃ মোক মুখ-চোকা বুলি লগৰবোৰে কয়।

ঃ যুক্তিপূৰ্ণ কথা চোকা হব পাৰেই। মই নিজে দৰ্শনৰ মানুহ ; যুক্তি ভাল পাওঁ।

ডাঃ খাটনিয়াৰ চৰকাৰী মহলত প্ৰতিপত্তি থকা মানুহ। সাংস্কৃতিক বিভাগত বিশেষ বিষয়াৰ পদ সৃষ্টি কৰি ডাঃ খাটনিয়াৰে জোঁৱায়েকক প্ৰাইভেট কলেজৰ লেক্‌চাৰাৰ পদৰপৰা লৈ আহিল। এতিয়া দৰ্মহাও মাহে সাত শ টকা হ'ল। চাকৰীৰ ছমাহমান পাচত এদিন বিদিশাৰ খোকোজা লাগিল। চৰ্কাৰৰ হাতুৱাই কাম কৰাৰ পৰাৰ ক্ষমতা নিজৰো আছে বুলি ঘৈণীয়েকৰ আগত প্ৰমাণ দিয়াৰ আগ্ৰহ এটাক অনিৰ্বানে বাধা দিব নোৱাৰিলে। কাৰণ, বিদিশাৰ বাপেকে চাকৰিটো যোগাৰ কৰি দিয়া লৈ বিদিশাই এদিন অনিৰ্বানক কৈছিল ঃ দেউতাৰ হতুৱাই কৰোৱাটো মই ভাল পোৱা নাই! তুমি নিজে চেষ্টা কৰি সফল হলে মোৰ বেছি গৰ্ব হয়। সেইদিনা অনিৰ্বানে বিদিশাক মুখেৰে সমৰ্থন কৰিলেও পেটে পেটে বেয়া পাইছিল। ইতিমধ্যে শহুৰেকৰ লগত ভাল থকা মন্ত্ৰীজনাৰ মন্ত্ৰীত্ব গ'ল। শহুৰেকৰ প্ৰতিপত্তি অনিৰ্বানে চাকৰি কৰা বিভাগত

নোহোৱা হ'ল। সেই কথাৰে প্ৰমাণ দিবলৈ অনিৰ্বানে এদিন অফিচৰপৰা আহি সন্ধিয়া অফিচৰ গাড়ীতে দিছপুৰত নামি খোজ কাঢ়ি ফুৰোঁতে ইঠাতে বিদিশাক কৈছিল—

ঃ এটা ভাল খবৰ আছে। এইবাৰ দেউতাক কৈ লাভ নাই কাৰণে নিজে চেষ্টা কৰিছোঁ।

ঃ কি খবৰ ?

ঃ খুব সোনকালে মোৰ এটা ডাঙৰ প্ৰমোচন হব লাগে। মেনেজ কৰিছোঁ। সেইটো চাকৰি হলে দৰ্মহা বহুত বাঢ়িব ; বাহিৰা উপাৰ্জনৰ বাটো আছে।

বাহিৰা উপাৰ্জনৰ বাট মানে ঘোচ খোৱাৰ বাট বুলি বিদিশাই জানে। সেইটো বেয়া কাম বুলিও জানে। কিন্তু লগতে এই কথাও সত্য যে বিদিশাই টকাৰ অভাৱটো সহ্য কৰিব নোৱাৰে। বিদিশাৰ বিশ্বাস যে বাপেকৰ ত্ৰিশ হেজাৰ টকা গিৰিয়েকে ঘূৰাই দিয়াৰ পাচত হে তাই শান্তি পাব। বাপেকে তাৰ পাচত তাইক সম্পত্তি কিবা দি দিয়াটো বেলেগ কথা ; কিন্তু ধাৰটো নমৰালৈকে তাই যেন শান্তি নাপাব। সেই ধাৰ মাৰিবলৈ গিৰিয়েকে ক'ৰপৰা টকা আনে সেই কথা তাই জানিবলৈ নিবিচাৰে। গতিকে ঘোচ খোৱা চাকৰিত তাইৰ আপত্তি নাই। কিন্তু ভিক্ষাৰীৰ দৰে অসৎ মানুহৰ দৰে, চাকৰি এটা 'মেনেজ' বা যোগাৰ কৰাৰ কথা কোৱাটো তাই অকণো ভাল নাপালে। অনিৰ্বানক আঘাত দিয়াৰ অভিপ্ৰায়েৰে তাই অকৰাৰ দৰে সুধিলে ঃ মেনেজ কৰিছা কিয় ? তুমি চাকৰিটো পাব নালাগে নেকি নিয়মমতে ?

ঃ আঁকৰী, আজিকালি মেনেজ নকৰিলে উপায় নাই। তাকো পাৰিছোঁ, এতিয়াৰ মন্ত্ৰীজনা আমাৰ আপোন হয় কাৰণেহে। নহলে সেইটো চাকৰিৰ কাৰণে মোৰ ওপৰৰে চাৰিজন আছে। তেওঁলোকক দেও দি চাকৰিটো পাবলৈ হলে মেনেজ কৰিবই লাগিব।

আকৌ অঁকৰাৰ দৰে সুধিলে বিদিশাই ঃ সেইটো চাকৰিলৈ গলে সাংস্কৃতিক বিভাগৰ কাম বেছি ভালকৈ, দেশৰ আৰু ৰাইজৰ বেছি কামত অহাকৈ, কৰাৰ সুবিধা পাবা নেকি তুমি ?

হাঁহি দিলে অনিৰ্বানে ঃ তুমি বৰ অঁকৰা বিদি। চাকৰিত দৰ্মহা বৃদ্ধি, সন্মান বৃদ্ধি, আদিহে হয়। তাত দেশ আৰু ৰাইজৰ বা সংস্কৃতিৰ কাম কোনে কৰিব ?

ঃ সাংস্কৃতিক বিভাগত কাম কৰোঁতে তুমি সংস্কৃতিৰ উন্নয়নৰ কাৰণে চিন্তা কৰিব নালাগেনে ?

ঃ সেইবোৰ চিন্তা কৰিবলৈ বিশ্ববিদ্যালয়ত গৱেষণা বিভাগ আছে ; আৰু আছে অনা-চৰকাৰী সাংস্কৃতিক কৰ্মী আৰু সংঘ। আমি বিভাগীয় চাকৰি হে কৰোঁ।

ঃ তেন্তে অকল দৰ্মহা বাঢ়িবলৈকে······

ঃ আমি প্ৰমোচন বিচাৰোঁ, ওখ চাকৰি মেনেজ কৰোঁ। লক্ষ্য হ'ল,—মোৰ বিদিশাক ধনৰ অভাৱ নোহোৱাকৈ সুখী কৰি ৰখাটো।

বিদিশাই বৈ দিলে। অভিনয়ৰ সুৰত কলে ঃ আচৰিত !

অনিৰ্বান আচৰিত হ'ল। নিজেও বৈ সুধিলে ঃ কিয় ?

ঃ ভাবিছোঁ, জীৱনৰ উপাৰ্জনৰ বাটটোত তোমালোক চৰ্কাৰী চাকৰিয়ালৰ ইমান ফাকি। অথচ তোমালোকেই ফাকিয়াল ব্যৱসায়ী আৰু ৰাজনৈতিক নেতাক শাস্তি দিব লাগে বুলি ড্ৰয়িংৰুমত গৰম তৰ্ক কৰা। দেশ-সেৱাৰ অকণো মনোভাৱ নথকাকৈ কেৱল ব্যক্তিগত আৰ্থিক উন্নতিৰ কাৰণে ৰাজহুৱা ধন দৰ্মহা বুলি লোৱাটো এক প্ৰকাৰৰ ঠগ-চুৰি নহয়নে? এইটো অপৰাধ নহয়নে! তোমালোক দেখোন একোটা ক্ৰিমিনাল ! যিটো চৰ্কাৰত তোমাৰ নিচিনা মনোবৃত্তিৰ চাকৰিয়াল বেছি থাকিব, সেই চৰ্কাৰ কেতিয়াও ভাল চৰ্কাৰ হব নোৱাৰে।

অনিৰ্বানৰ মুখলৈ নোচোৱাকৈ বিদিশাই কথা কৈ কৈ গৈ আছিল। দিছপুৰৰ অস্থায়ী ৰাজধানীৰ অফিচঘৰবোৰলৈ চাই

বিদিশাই কৈছিল ঃ এইবোৰ যেন একোটাহঁত দলৰ প্ৰমোচন, ধন আৰু প্ৰতিপত্তি বৃদ্ধিৰ কাৰণে চেষ্টা কৰা ষড়যন্ত্ৰৰ কক্ষ—ৰাইজৰ ধন আনি নিজে চহকী হবলৈ কৰা ষড়যন্ত্ৰ। তোমালোকেই আকৌ কংগ্ৰেছকে ধৰি কমিউনিষ্ট আদি সকলো ৰাজনৈতিক দলক সুবিধাবাদী বুলি সমালোচনা কৰা। ছিঃ, আৰু ফুৰিবলৈ নাযাওঁ ব'লা। মোৰ ভাল লগা নাই।

অনিৰ্বান আচৰিত। কি কথাৰ পৰা কি হ'লগৈ ? সুধিলে ঃ তোমাৰ কি হ'ল বিদিশা ?

ঃ তোমালোকৰ নিচিনা মানুহৰ কাৰণে একো অসম্ভৱ নহয়। নহলে তুমি বিয়াৰ সুযোগতে ত্ৰিশ হেজাৰ টকা যেনেকৈ দেউতাৰপৰা আদায় কৰি ললা, তেনেকৈ মই নোৱাৰিলোঁহেঁতেন !

অনিৰ্বানৰ চকুত উৰি ফুৰা গুবৰুৱা পোক এটাই জোৰেৰে খুন্দা মাৰি দিলেহি। তাৰ বৰ অসহ্য লাগিছিল। বিদিশাই দুৰ্বল ঠাইত আঘাত কৰিছিল। সি চকুটোত ধৰি বৈ গৈছিল।

বিদিশা দৰ্কাৰ হলে নিষ্ঠুৰ হবও পাৰে। সেইদিনা তাই গিৰিয়েকক সোধা নাছিল কি হ'ল বুলি। ধৰি লৈছিল, চকুত কিবা পোক-চোক পৰা বুলি। কিন্তু তাৰ কাৰণে ব্যতিব্যস্ততা দেখুৱাই তাই নিজৰ কথাৰ আঘাতটো কমাব নুখুজিলে। সেইদিনা তথাপি অনিৰ্বানে সংযম দেখুৱাইছিল। তাইক একো কোৱা নাছিল ; কেৱল কথা পতাটো বন্ধ কৰি দিছিল। ৰাতি খাবৰ পৰত হে অনিৰ্বানে সুধিছিল ঃ এটা কথা সঁচা নহয় নে বাৰু ?

ঃ কি

ঃ তুমি মানুহক আঘাত দি, কষ্ট দি, ভালপোৱা নহয় নে ?

ঃ উপযুক্ত পাত্ৰক আঘাত কৰাত আৰাম আছে।

অনিৰ্বানে আৰু কথা বঢ়োৱা নাছিল—কথাৰ মূৰত কথা কওঁতে কিবা অপ্ৰীতিকৰ পাৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হোৱাৰ ভয়তে হয়তো।

এইবোৰ কথাকে টুকুৰাটুকুৰ ছবিৰ দৰে মনলৈ আহিবলৈ

এৰি দি বিদিশাই অকলে আপোন মনে মূৰ আঁচুৰি আছিল। ঘৰৰ সন্মুখত গাড়ী এখন ৰোৱা শুনি খিৰিকীয়েদি চাই দেখিলে—তাইৰ বাপেক আহিছে। গাড়ীৰ দুৱাৰ খুলি বাপেক পদূলি পোৱাৰ আগতেই তাই গৈ বাপেকক আগচি ধৰিলেগৈ। তাইৰ মুখত ফুটি উঠা আনন্দই বাপেক ডাঃ খাটনিয়াৰৰ বুকু জুৰাই গ'ল। কলে ঃ মই কেতিয়াবাই গা ধুলোঁ। সদায় গা ধোওঁতেই পোৱাহি ঃ আজি ইমান দেৰি কিয় ?

প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদি বাপেকে জীয়েকক সোঁ-হাতৰ বাহুৰে আকোৱালি ধৰিয়েই এৰি দি কলে ঃ চুলিবোৰ তিতি আছে।

ঃ মা নাহিল কেলেই ? বাপেকক ড্ৰয়িং ৰুম পোৱাই বিদিশাই সুধিলে।

ঃ স্বাভাৱিক কথা—মই অহালৈকে পূজা শেষ হোৱা নাই—ৰবি, জোঁৱাই ?

ঃ পুৱাই ওলাই গ'ল।

ঃ কলৈ ?

ঃ কৈ যোৱা নাই।

ঃ নকয় নেকি ?

বিদিশা নিমাত।

ঃ অভ্যাস নাই ?

ঃ ওঁ।—বিদিশাই সমৰ্থন কৰিলে।

ডাঃ খাটনিয়াৰে কি যেন চিন্তা কৰিলে। বিদিশাই চিলিং ফেনখন খুলি দিলে। এনেতে বহুত দূৰৰপৰাই বিদিশা বিদিশাকৈ কোনোবাই চিঞৰা শুনি প্ৰশ্ন-দৃষ্টিৰে বাপেকে জীয়কলৈ চালে। বিদিশাই কলে ঃ মোৰ বন্ধু ইৰা ; তুমি দেখোন চিনি পোৱাই। তাই মোৰ নিচেই ওচৰতে থাকে।

ইতিমধ্যে ইৰা সোমাই আহিল। সাধাৰণ সাজ-পাৰেৰে বিদিশা বয়সী ইৰা ঃ কেৰেণী বাপেকৰ জীয়েক ; চকু-মুখত সংকোচ আছে।

গিৰিয়েক আণ্ডাৰ-চেক্ৰেটৰী ; অফিচ চুপাৰিন্টেণ্ডেণ্টৰ পৰা প্ৰমোচন পোৱা। পিচে পিচে অহা ল'ৰা-ছোৱালী তিনিওটাক বাহিৰতে ৰবলৈ দি দুৱাৰমুখৰপৰাই ইৰাই কলে ঃ এই মোৰ দুই নম্বৰ ছোৱালী নীতাৰ আজি জন্মদিন। তই কিন্তু বিদিশা এতিয়াই মোৰ লগতে যাব লাগিব। মই সেইবোৰ কেক্-মম আদি সজোৱা-তজোৱা একো নাজানো।

কথা কৈ কৈ ভিতৰ সোমাই আহি ইৰাই ডাঃ খাটনিয়াৰক দেখি কথা বন্ধ কৰি বুকুত হাত দি ভয় খোৱাৰ দৰে দীঘল উশাহ লৈ কলে ঃ ইমান ভয় খালোঁ। আপুনি দদাইদেউ ভিতৰত মনে মনে বহি আছে বুলি মই বাৰু কেনেকৈ জানিম ?

ঃ কেনেকৈ জানিবা ? আগেয়েতো সদায় তুমি দেখি আহিছা যে ভিতৰত থাকিলে মই সদায় ডবা-শংখ বজাই নাচি থাকোঁ। —কৌতুক কৰিলে ডাক্তৰে।

বাপেকতকৈ সৰু কাৰণে দদাইদেউ বোলা ডাক্তৰৰ খুহুতীয়া স্বভাৱ ইৰাই জানে। একে চুবুৰীতে আছিল আগেয়ে—দালান সজাৰ পাচতহে ডাক্তৰ আঁতৰি আহিল। কৌতুক-আক্ৰমণত লাজ পাই ইৰাই কলে ঃ দদাইদেউৰ যে কথাবোৰ একেদৰেই আছে।

ঃ ঠিকেই কৈছা। চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য সকলোৰে পৰিবৰ্তন হোৱাৰ পাচতো মই একেদৰেই আছোঁ। পিচে বাহিৰত কোঁহাল কৰা সেইকিটি ল'ৰা-ছোৱালী......

ঃ মোৰে দদাইদেউ। আপুনি সিহঁতক চিনিকে নাপাব। ৰ'ব। এই, এইপিনে আহহঁত।

ইৰাই মতাৰ লগে লগে ছোৱালী দুজনী দুটা অস্থিৰতাৰ প্ৰতীক হৈ সোমাই আহিল। সিহঁত যেন মাকে মতালৈ বৈ হে আছিল। এবছৰীয়া ল'ৰাটো খটখটীত আহিব নোৱাৰিলে। সি বাহিৰৰ পৰাই চিঞৰিলে— ঃ মা-আ-আ।

ঃ এই দুজনী মোৰ ছোৱালী ; এইজনী ডাঙৰ এইজনী সৰু।

ইৰাই মাতৃত্বৰ আনন্দেৰে ছোৱালী দুজনীক ধৰি দেখুৱাই পুনৰ কলে : ৰ'ব, আৰু দেখুৱাওঁ।

এইবুলি ইৰাই এবছৰীয়া পুতেকক বাহিৰৰপৰা কোলাত লৈ আহি দেখুৱাই দি কলে : কাকাক নমস্কাৰ দিয়া সোণ।

ল'ৰাটোৱে মৰম লগাকৈ নমস্কাৰ কৰিলে।

ডাঃ খাটনিয়াৰে সুধিলে : আৰু আছে নেকি ?

ইৰাই লাজ কৰি কলে : দদাইদেউৰ যে কথা ! আগৰ নিচিনা হৈয়ে আছে।

ডাঃ খাটনিয়াৰে দীঘলকৈ উশাহ লৈ কলে : আৰু নাই যদি ৰক্ষা। আৰু নেদেখুৱাবা ইৰা। তিনিটাই যথেষ্ট।

বিদিশাই খিলখিলকৈ হাঁহি দিলে।

ইৰাই লাজ সামৰি কলে : দদাইদেউ, আপোনাক পাই ভাল হ'ল। আপোনাক ঘৰত মাতিবলৈ যাবলৈ মানুহ নাই। ইয়াতে মাতোঁ, মোৰ ছোৱালীৰ আজি জন্ম দিন। আপুনি আহিব ; খুড়ীকো লৈ আহিব। দহ বাজি গ'ল। মই যাওঁ। বিদিশা, তই মোৰ লগতে ব'ল এতিয়াই।

: এতিয়াই কেনেকৈ যাম ?

: তেন্তে দদাইদেউ যোৱাৰ পাচতে যাবি। টেবুল সজোৱা আদি সকলো কাম তোৰ কাৰণেই পেলাই থম।

কথা কৈ কৈ ইৰা ওলাই গলেই। পিচে পিচে ছোৱালী দুজনী। কোলাত থকা কেঁচুৱাটোৱে পৰ্দাখন কামুৰি ধৰিছিল। "এইটো আৰু" বুলি এৰুৱাই লৈ ইৰা গ'লগৈ।

ডাঃ খাটনিয়াৰে ঘড়ী চাই কলে দহ বাজি গ'ল। অনিৰ্বান ভাত খাই অফিচলৈ যাবলৈ এতিয়াও নাহিল দেখোন ?

: বাহিৰে বাহিৰেও যাব পাৰে। বিদিশাই উদাসভাবে কলে।

: ব'ল তেনে ঘৰলৈকে। মাৰেও ভাল পাব। তইনো অকলে ইয়াত এতিয়া কি কৰিবি ?

: এতিয়াই নাযাওঁ দেউতা—। এওঁ আহিব পাৰে। আৰু ইৰাৰ ঘৰলৈও সোনকালে যাব লাগিব। গধূলি আঠমান বজাত যাম বাৰু।

: ভাল হব। ৰাতি আমাৰ তাতে থাকিবি তেন্তে। মই কাইলৈ নলবাৰীৰ ওচৰৰ গাওঁ এখনত বেমাৰী চাবলৈ যাম। তোকো লৈ যাম।

: খুব ভাল লাগিব। বিদিশাই উল্লাসেৰে কলে।

: তোৰ তেন্তে এতিয়া একো কাম নাই ?—বাপেকে গহীনাই সুধিলে।

: বিশেষ একো নাই। বাপেকে কি কাৰণে সুধিছে ধৰিব নোৱাৰি বিদিশাই সন্দেহেৰে উত্তৰ দিলে।

: তেন্তে আহ। দবাকে খেলোঁ।

বিদিশা জয় পৰি যোৱা যেন হ'ল। বাপেকে দবা খেলি বৰ ভাল পায়। বিদিশায়ো, কিন্তু আজিলৈ তাই গিৰিয়েকক কৈ কৈ দবা খেল এখন কিনাই অনাব পৰা নাই। তাই নিজেও বজাৰলৈ যাওঁতে সদায় পাহৰে। অনিৰ্বানে ক্লাচৰ বাহিৰে একো নেখেলে। ক্লাচো খেলে ক্লাবত হে। গতিকে ঘৰত একো খেলাৰ যোগাৰ নাই। বিদিশাই দুখেৰে কলে : দেউতা, দবা যে কিনিম বুলি কৈছিলোঁ, কিনা হোৱাই নাই।

বাপেকে নিজৰ বুদ্ধিক তাৰিফ কৰি গৰ্বেৰে কলে : মই কিবা তোৰ ওপৰত আশা কৰি আহিছোঁ নেকি ? লৈ আহিছোঁ।

ডাঃ খাটনিয়াৰে গাড়ীৰপৰা দবা আৰু গুটি লৈ আহিলগৈ। মাৰ্বলৰ দামী গুটিবোৰ সজাই লওঁতে ডাঃ খাটনিয়াৰে ভাবিছিল— এই বিদিশাজনীক ইমান লৰালৰিকৈ বিয়া দিব নালাগিছিল। ৰায়বাহাদুৰৰ ঘৰৰ হলে কি হব। অনিৰ্বানৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ অভ্যাস একোতে আভিজাত্য নাই। তাই বৰ অসুখী হোৱা যেন লাগে। তাই নিজে ভাল লাগি কাৰোবাক বিয়া কৰোৱা হলে,

বিয়াৰ আগতে কোৰ্টশ্বিপ কৰি ইটোৱে সিটোক জানি লোৱা হলে, তাই সুখী হ'লহেঁতেন। বাপেক মাকে বিয়া পতা পুৰণি ব্যৱস্থা এৰিবৰ হ'ল আৰু—বিশেষকৈ বিদিশাৰ নিচিনা শিক্ষিতা ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত।

বাপেকে চাল এটা ঘূৰাই লব খুজিছিল। বিদিশাই নিদিলে। কলে ঃ চাল ঘূৰাই লোৱাটো নচলিব দেউতা।

ডাঃ খাটনিয়াৰে মানি ললে। বিদিশাক বিয়া দিয়া চালটো ঘূৰাই লব নোৱাৰা বাপেকৰ দবাৰ চাল ঘূৰাই লোৱাৰ কোনো অধিকাৰ নাই।

বাপেক-জীয়েক মূৰ পুতি দবা খেলাত ব্যস্ত। অনিৰ্বান কেতিয়া সোমাই আহিল এটায়ো গম নাপায়। কাষত আহি দেউতা বুলি মাতোঁতে ডাক্তৰে থটক্কৈ বিদিশাৰ ঘোঁৰা এটা মাৰি মুখেৰে কেৱল ওঁ বুলি কলে।

আগৰেপৰা ঠিক কৰি থোৱা মতেই সৈন্য এটাৰে বাপেকৰ মন্ত্ৰীটোক লৰফৰ কৰিব নোৱাৰাকৈ ধৰি বিদিশাই গিৰিয়েকক কলে ঃ তুমি ভাত খাই যাব পাৰিবা। হৈ আছে। দেওবৰক দিবলৈ কোৱা।

দুয়ো খেলাত ব্যস্ত হৈ থাকিল। কেতিয়া ভাত নোখোৱাকৈ অনিৰ্বান আকৌ গুচি গ'ল গমেই নাপালে। দুঘণ্টাৰ মূৰত বাপেকক মাথ্ কৰি বিদিশাই গিৰিয়েকক বিচাৰি নাপাই দেওবৰক সুধিলে। দেওবৰে কলে, ভাত নোখোৱাকৈ গুচি যোৱা বুলি। বিদিশাই কিন্তু কথাটোত বিশেষ একো গুৰুত্ব আৰোপ নকৰিলে। ইমান বয়সত গপ লগা মানুহক গপ লাগিবলৈ দিয়াই ভাল বুলি বিদিশাই কেতিয়াবাই সিদ্ধান্ত লৈছিল। বাপেকক কলে।

ঃ ৰবা দেউতা, তুমি ভাত খাই যোৱা।

ঃ মাৰ বৈ থাকিব নহয়।

ঃ মা ৰওক এদিন। নহলে এতিয়া মই অকলে ভাত খাব লাগিব।

ঃ ই নোখোৱাকৈ গুচি গ'ল হব পায়?

ঃ ওঁ।

খাই উঠি বাপেক যাওঁতে দুখোজৰ আঁতৰত হলেও জীয়েকক ইৰাৰ ঘৰত নমাই দি গ'ল। ডাঃ খাটনিয়াৰৰ চাল-চলন, কথা-বাৰ্তা সকলো চাহাবী। পুতেক-জীয়েককো শিকাইছিল বাপেকক পাপা বুলি মাতিবলৈ। কিন্তু নোৱাৰিলে পুৰণিকলীয়া ঘৈণীয়েকৰ কাৰণে। ঘৈণীয়েকৰ মতে, দেউতাতকৈ পাপাটো ভাল মাত হব নোৱাৰে।

বিদিশা এনেয়েও দেখাত ধুনীয়া। তাতে ইৰাৰ জীয়েকৰ জন্মদিনলৈ ইচ্ছা কৰিয়ে ধুনীয়াকৈ সাজি-পাৰি গৈছিল। নীলা পোছাকৰ লগত মিলাকৈ কপালত নীলা ফোট। শিৰত সেন্দুৰ আছে নে নাই জুমি চাব লাগিব। ইৰাই দেখিয়ে কলে ঃ একেবাৰে কইনা হৈ আহিছ। আজি দৰা এটা বাছিব লাগিব।

ঃ উপকাৰ হব মোৰ। চেষ্টা কৰিবিচোন।

জন্মদিনৰ উখলমাখল। তাতে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ চিঞৰ-বাখৰে তোলপাৰ কৰি আছিল। বিদিশাই সুদক্ষ হাতেৰে এঘণ্টাৰ ভিতৰতে হাতৰ কাষতে পোৱা বস্তুৰে বহা কোঠাটো ধুনীয়াকৈ সজাই পেলালে। টেবুলত কেক্ আৰু বাৰ্থ-ডে মম সজাই থলে। "হেপি বাৰ্থ-ডে টু ইউ" গাই কেক্ কটা হৈ গ'ল। ল'ৰা-ছোৱালী-বোৰক খুউৱা কামটোও নিয়াৰিকৈ শেষ কৰিলে। বয়সিয়াল অভ্যাগতও আছিল চৈধ্যজনমান। সেইখিনিক খুৱাবলৈ ইৰাই ললে। সেই সময়ত ইংৰাজী জাজ্ সুৰৰ মিউজিক ৰেকৰ্ড বজাই বিদিশাই সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ লগত নাচিবলৈ ললে। ইৰাই আহি দেখি কলে ঃ বিদিশা, তই নহলে ভাই কোনো উৎসৱেই সম্পূৰ্ণ নহয়। বল এইবাৰ আমি বহোঁগৈ।

বিদিশাহঁতে খাই থাকোঁতেই অনিৰ্বান সোমাই আহিল, জন্মদিন হোৱা ছোৱালীজনীৰ কাৰণে পুতলা ৰেল এখন সুন্দৰকৈ ৰঙা কাগজত বান্ধি। ইৰাই লৰালৰিকৈ উঠি অনিৰ্বানক বহিবলৈ ঠাই

আজৰাই দিলে। অনিৰ্বান কিন্তু নবহিল। পেকেটটো খু মজিয়াত ৰেলখন ছাবি দি চলাই দিলে। চিগনেলৰ তলেদি, ব্ৰিজ ওপৰেদি, সুৰঙ্গৰ মাজেদি ট্ৰেনখন ঘূৰি ঘূৰি যোৱা চাই চাই ল'ৰ ছোৱালীবোৰে জঁপিয়াবলৈ ধৰিলে।

ইৰাহঁত লৰালৰিকৈ খাই উঠিল। অনিৰ্বানৰ কাৰণে টে সজাই দিলে। সি কিন্তু কোনোপধ্যে টেবুলৰ ওচৰলৈকে নগ'ল ৰাৰে বাৰে কলেঃ মোৰ ভীষণ পেটৰ অসুখ। একো মুখ নিদিওঁ। তাতকৈ আন এদিন ভালকৈ খাই যামহি।

ইৰাই বিদিশাক কলেঃ তই নকৰ কেলেই? কিনো ইম পেটৰ অসুখটো হ'ল?

ঃ আজি দিনতো ভাত খোৱা নাই। বিদিশাই জনালে। ত জানে যে অনিৰ্বানৰ পেটৰ অসুখ হোৱা নাই, তাইৰ ওপৰত খং খোৱা নাই। কিন্তু সেই কথা সদৰি কৰাৰ ইচ্ছা তাইৰ সমূ নাই।

অনিৰ্বানে ভাবিছিল, বিদিশাই কৈ দিব দুপৰীয়া খোৱা না বুলি। আৰু তেতিয়া সি নোখোৱাৰ কাৰণ হিচাপে কব যে যি ঘৰত গিৰিয়েকক খাবলৈ দিয়াতকৈ দৰা খেলাত মনোযোগ বে সেইখন ঘৰত খালে বদহজম হব। তাৰ পাচত হয়তো সি ইৰা অনুৰোধ কৰিব বান্ধৱী বিদিশাক বুজাই মানুহ কৰিবলৈ।

কিন্তু সেইবোৰ কোৱাৰ সুবিধা তাৰ নহ'ল। নোখোৱাকৈ সি ইৰাৰ ঘৰৰপৰা গুচি আহিল। আনকি আহিবৰ পৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ লগত খেলাত ব্যস্ত থকা বিদিশাক এবাৰ য বুলিও নকলে—আহা বুলি লগতে আনিব খোজাৰ প্ৰস্তাৱ নিদিলেই।

অনিৰ্বান অহাৰ লগে লগে আলহীবোৰ শেষ হ'ল। ল' ছোৱালীবোৰো গ'লগৈ। কেৱল বাকী থাকিল ইৰাৰ ভনী মীৰা। অনিৰ্বানৰ উপস্থিতিটো বিদিশাই একেবাৰে ভালপে

নাছিল। তাইৰ সন্দেহ হৈছিল, কিবা প্ৰকাৰে অনিৰ্বানে নিজৰ ঘৰুৱা জীৱনৰ অশান্তিৰ কথা উলিয়াই জন্মদিনৰ আনন্দ মাটি কৰাৰ উপৰিও বিদিশাক অপদস্থ কৰাৰ চেষ্টা কৰিব। মানুহটোৱে আজিকালি যাৰে-তাৰে আগত বিদিশাক অপদস্থ কৰাৰ চেষ্টা কৰে। বিদিশা অৱশ্যে সাজু আছিল সমানে উত্তৰ দি গিৰিয়েকৰ মুখ বন্ধ কৰিবলৈ। তথাপি তাই লোকৰ ঘৰত এটা শুভ উছৱত ঘৰুৱা লেতেৰা কথা উলিয়াবলৈ ভাল নাপালেহেঁতেন। সেই কাৰণে একো নোখোৱাকৈ অনিৰ্বান গুচি গ'লত তাই সকাহ পালে। ইমান পৰে অনিৰ্বানে অনৰ্থ কৰাৰ আশংকাত উদ্বিগ্ন হৈ থাকি, সি যোৱাৰ পাচত বিদিশাৰ যেন ভাগৰ লাগিল। বহা-কোঠাত দেহাটো এলাই দি বিদিশাই স্বস্তিৰ নিশ্বাস এৰি ইৰাৰ ভনীয়েক মীৰাক কলেঃ আহা ভাই, তোমাৰ লগত কথা পতা হোৱাই নাই। তুমি থাকিবা নহয় আজি?

ঃ নাথাকোঁ বাইদেউ। ঘৰ এৰি আজৰি হৈ আন ঠাইত থাকি আৰাম কৰাৰ সুবিধা আমাৰ নাই।

বিদিশাই জানে, মীৰা দুখীয়াৰ ঘৰলৈ পৰিছে। গিৰিয়েকৰ দৰমহাও বৰ কম। পুলিচৰ গুপ্তচৰ বিভাগৰ গুপ্ত নথি-পত্ৰৰ তত্ত্বাৱধানত থকা কেৰেণী মাত্ৰ। এনেয়ে বিদিশাই দুখীয়া মানুহ বুলিলেই বেয়া পায়। মানুহ কিয় দুখীয়া হব লাগে তাই নুবুজে; পলিটিকেল চায়েন্সত এম-এ পাছ কৰিলেও তাই কোনোদিন বুজিব পৰা নাই যে ক্ষমতাত অধিস্থিত চৰ্কাৰে বহুত দুখীয়াৰে এমুঠি চহকী সৃষ্টি কৰি আৰামত শাসন কৰি থাকে। তাইৰ বিশ্বাস, যি চহকী হব খোজে, আৰামত থাকিব খোজে, যাৰ বুদ্ধি আছে, সেইবোৰ মানুহ কোনো প্ৰকাৰৰ চৰ্কাৰৰ তলত থাকি কেতিয়াও দুখীয়া নহয়।

তাই মীৰাক ভাল পায় তাইৰ যুক্তিবুদ্ধিৰ কাৰণে। মীৰাই বিদিশাক সমানে সমানে উত্তৰ দিব পাৰে। বুদ্ধিৰ সেই আভিজাত্য মীৰাৰ আছে, আৰু বিদিশাই সেই আভিজাত্য ভাল পায়।

চুলিত ওকনি পিটিকাটো লুকাবলৈ চুলি ঠিক কৰা হেন কৰি বিদিশাই কলেঃ মই কিন্তু ঘৰতে বহি থাকিলে উশাহ বন্ধ হোৱা যেন পাওঁ। একেটা মানুহৰ লগত কথা পাতিবলৈ কথাও নোলোৱা হয়। আৰু তোমালোকৰ দৰে সংসাৰত সংখ্যা বঢ়োৱা নায়েই। গতিকে নিশ্চিন্ত।

ঃ ধনীৰ ঘৰৰ ছোৱালী ধনীৰ ঘৰলৈকে পৰিলে বহুত উদ্ভণ্ডালি কৰাৰ সুযোগ আছে। আমাৰ মূৰত সেইবোৰ বিলাসৰ ভাৱ সোমোৱাৰ বাটবোৰ অভাৱে ঢাকি ৰাখে।

ঃ উদ্ভনডালি ?—বিদিশা আচৰিত।

ঃ অন্য শব্দও থাকিব পাৰে। মই নাজানো বাইদেউ। আমি সাধাৰণতে এনেবোৰ চথক উদ্ভণ্ডালি বুলি কওঁ।

বিদিশা ৰৈ গৈছিল। মনে মনে ভাবি চাইছিলঃ তাই যদি খাবলৈ নাইকিয়া ঘৰৰ ছোৱালী হ'লহেঁতেন, তেন্তে অনিৰ্বানৰ নিচিনা স্বামীক তাই দেৱতা বুলি ললেহেঁতেন, দুবেলা দুসাজি যোগাৰ কৰাৰ চেষ্টাত ব্যতিব্যস্ত হৈ থকা গিৰিয়েকৰ ঘৈণীয়েক হোৱা হলে তাই সন্তানৰ মাক এতিয়াই নহওঁ বুলি গিৰিয়েকৰ লগত তৰ্ক কৰাতকৈ ৰাতি গিৰিয়েকক এখন্তেক আৰাম দিয়াৰ চেষ্টাতে ইতিমধ্যে হয়তো তিনিটামানৰ মাক হ'লহেঁতেন।

বিদিশাৰ মুখেদি বহুত পৰ কথা নোলাল ; কিন্তু মনটোৱে বহুত সমস্যা খুচৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। হয়, দৰিদ্ৰ হোৱাটো মহাপাপ ; সেই মহাপাপ জনতাৰ মূৰত জাপি দিয়াৰ বাবে যিবোৰ শাসক দোষী সেইবোৰ অপৰাধীক কেতিয়াও ক্ষমা কৰিব নাপায়। কিন্তু লোকে জাপি দিয়া সেইবোৰ মহাপাপৰ বোজা মূৰত লৈ থকাবোৰৰ সেইবোৰৰ বিৰুদ্ধে থিয় হোৱাৰ শক্তি আৰু সুযোগ কিমান থাকে ?

মীৰা আছিল ছাত্ৰ আন্দোলনৰ লগত জড়িত—বিয়াৰ আগলৈকে। সেই মীৰাৰ ৰাজনৈতিক বিশ্বাস বিদিশাৰ পাঠ্যপুথিগত ৰাজনৈতিক জ্ঞানৰ লগত একেবাৰে অমিল। মীৰাই বিশ্বাস কৰে যে দেশৰ

ডেকা-দলেই ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জী পৰিবৰ্তনত সদায় আগভাগ লব লাগে। কিন্তু ডেকাদলক সকলো বিধৰ ৰাষ্ট্ৰনেতাই নিজ স্বাৰ্থত উদগনি দি কামত লগায়। নিৰ্ভীক ডেকা শক্তি যেনেকৈ ৰুচ বা চীন দেশত জনতাৰ সাম্যবাদী চৰ্কাৰ স্থাপনত আগৰণুৱা আছিল, ঠিক তেনেকৈয়ে গণশত্ৰু ফেচীবাদী হিটলাৰেও ডেকাশক্তিক সংগঠন কৰি লৈছিল। সেই সময়ত জাৰ্মেনিত এনেকুৱা অৱস্থা হৈছিল যে হিটলাৰৰ বিৰুদ্ধে কোনোবাই মাত মাতিলেই ডেকা শক্তিয়ে সেই মুখ বন্ধ কৰি দিছিল। যিবোৰ মানুহে বাস্তৱ পৰিস্থিতি বুজি নাপায়, সেইবোৰে কোৱা কোনো ৰাজনৈতিক কথা শুনিব নাপায় ; তেওঁলোকৰ মতে ৰাজনীতিটো অৰ্থ আৰু প্ৰতিপত্তি আহৰণৰ ব্যৱসায়।

বহুত সময় মনে মনে থকাৰ বিষয়ে সজাগ হৈ বিদিশাই মীৰালৈ চালে। মীৰাই সৰু সন্তানটোক পিয়াহ খুৱাই আছিল ; তাইৰ মুখত এক অসাধাৰণ প্ৰশান্তি আৰু সন্তোষ। বিদিশাৰ কিয় জানো ঈৰ্ষা উপজিল। হঠাৎ সুধি পেলালে—

ঃ ইমান কম বয়সতে মীৰা তোমাৰ তিনিটা ল'ৰা-ছোৱালী। ইপিনে তুমি নিজেই স্বীকাৰ কৰা যে তোমালোকৰ দুখীয়াৰ সংসাৰ। ইহঁতক মানুহ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে তুমি হাৰাশাস্তি যে হব লাগিব, ভাবি চাইছানে বাৰু ?

ঃ চাইছোঁ। কিন্তু মোৰ বিশ্বাস, অস্বাভাৱিক কিবা এটা কৰি নিজকে বিশিষ্ট বুলি ভাবি মানুহৰ আলোচনাৰ বিষয়-বস্তু হোৱাৰ লোভটো, টিকাত চুণ সানি বহুৱালি কৰাৰ সৈতে একে। বুৰ্বকৰ ধোঁৱা চহিচ সেইবোৰকে বুলিব পাৰি। বিয়া কৰাই, মাতৃত্ব লাভ কৰি, যৌন বিকৃতিৰ পথ বন্ধ কৰাটো বৰ্তমান স্তৰত সমাজৰ এক বিশেষ প্ৰয়োজন। মই অস্বাভাৱিক হবলৈ বেয়া পাওঁ।

মীৰাৰ উত্তৰ নে গালি ? বিদিশাৰ মুখৰ মাত হৰিল। পেটে পেটে ভীষণ খং আৰু লাজ। মনটোৱে সুধিলেঃ স্নাতকোত্তৰ মহলাত পঢ়ি শিক্ষাতকৈ অলপ শিক্ষিতৰ অভিজ্ঞতা বেছি দামী নেকি ?

কেঁচুৱাটোৰ মূৰত হাত ফুৰাই, বিদিশাৰ নীৰৱতাৰ সুযোগ লৈ মীৰাই পুনৰ লাহে লাহে কৈছিল—

ঃ আৰু বিশ বছৰৰ পাচত হয়তো বিজ্ঞানে আৱিষ্কাৰ কৰিব যে মানুহৰ স্ত্ৰী-পুৰুষৰ সংগম বিবৰ্তনে মচি নিব নোৱাৰা নীচক পশুত্বৰ বাহিৰে একো নহয়। টেস্ট্ টিউবত নিবেমাৰী উত্তম সন্তান জন্মোৱাটোহে সভ্যতাৰ শেহতীয়া নিদৰ্শন। সুসভ্য সমাজে পৃথিবীৰ যি কোনো ঠাইৰপৰা সৰ্বোত্তম বীৰ্য সংগ্ৰহ কৰি বীৰ্য বেংকত জমা থৈ, স্ত্ৰী-পুৰুষৰ সংগম অসভ্যামি বুলি ঘোষণা কৰি, টেস্ট টিউবত উত্তম সন্তান জন্মোৱাত আত্মনিয়োগ কৰিব হয়তো। কাগজত হয়তো খবৰ ওলাব পৃথিবীৰ কোন কোন অসভ্য সমাজত তেতিয়াও অনগ্ৰসৰ পদ্ধতিৰে, মান্ধাতা যুগৰ দৰে স্ত্ৰী-পুৰুষৰ সংগমৰ নিচিনা অস্বাস্থ্যকৰ পদ্ধতিৰে সন্তান প্ৰসৱ কৰি মানৱজাতিৰ অপকাৰ সাধিছে। চৰকাৰে হয়তো কাগজত বিজ্ঞাপন দিব—

"অস্বাস্থ্যকৰ সংগম অভ্যাস ত্যাগ কৰক
সংগমৰ যোগেদি সন্তান প্ৰসৱে
সংসাৰলৈ হীনবল মানুহ আনিব
বিজ্ঞান-সন্মত উপায়েৰে টেস্ট টিউবত
উত্তম বীৰ্যৰ সন্তান কোলাত লৈ গৰ্ব
অনুভৱ কৰক। স্ত্ৰীয়ে পুৰুষৰ আৰু পুৰুষে স্ত্ৰীৰ
সংগ নোহোৱাকৈ যৌন ক্ষুধা নিবাৰণৰ
শেহতীয়া বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি জানি লবলৈ
কাষৰে স্বাস্থ্য-কেন্দ্ৰত খবৰ কৰক। আৰু……"

বিদিশা আৰু ৰব নোৱাৰিলে। হাঁহি হাঁহি ৰঙা পৰি গ'ল। হাঁহিয়ে কলে ঃ মীৰা, তুমি অতি সহজভাৱে এইবোৰ কথা কেনেকৈ কৈ যাব পাৰিছা ?

ঃ এইবোৰ কথাততো চিন্তা কৰিবলৈ একো নাই। আছে জানো কিবা বাইদেউ ?

ঃ মীৰা, আজি তুমি থাকা। আমি বহুত ৰাতিলৈকে কথা পাতিম। মোৰ ঘৰতে থাকিবা ব'লা।

ঃ আজি থকা নহব বাইদেউ। আমি সেইদৰে ইচ্ছা কৰিলেই থাকিব নোৱাৰোঁ। ঘৰখন অচল হৈ যায়। হয়নে বাইদেউ, তোমালোকৰ ঘৰত বোলে আজিকালি চামচুল হুচেন চাহাব বহি থাকেহি। মোৰ মানুহজনক চোৱাৰ ইচ্ছা আছিল।

ঃ কিয় ? তুমি হুচেনক চিনি পোৱা নেকি ?

ঃ নাপাম কিয় ? আমাৰ স্কুলৰ মাস্টৰ আছিল নহয়। আদ্দিৰ গিলা কৰা কলিভাৰ পাঞ্জাবী পিন্ধি, আতৰৰ চোকা গোন্ধেৰে আমোলমোলাই থকা হুচেন চাৰক মোৰ এতিয়াও মনত আছে। তুমি ঘটনাটো নাজানা নেকি ?

ঃ কি ঘটনা ?

ঃ এ বহুত কথা। ইৰা বাইদেৱে তোমাক কৈছিল বুলি ভাবিছিলোঁ। চমুকৈ কবলৈ হলে আমাৰ স্কুলৰে ছোৱালী এজনী লৈ পলাব খুজিছিল। ৰাতি গছৰ তলত খাপ দি ছোৱালীজনী ঘৰৰপৰা ওলাই অহালৈ বৈ থাকোঁতেই গাৱঁৰ মানুহে পাই খুন্দি পেলালে। বেচেৰাক মূৰ খুৰাই আমাৰ স্কুললৈ লৈ আহিছিল। তোমালোকৰ ঘৰত মোক দেখিলে বেচেৰা শিল পৰা কপৌৰ দৰে বৈ যাব।

বিদিশা আচৰিত নহ'ল। কলে ঃ সেইটো মানুহ তাতকৈ ভাল হব নোৱাৰে। মই সদায় কওঁ। কিন্তু আমাৰ মহাপুৰুষৰ আকৌ বন্ধু। হুচেনে বোলে চৰ্কাৰৰ ওপৰ মহলাত কৈ প্ৰমোচন আদি কৰাই দিব পাৰে।

ইতিমধ্যে মীৰাৰ গিৰিয়েক আহি উপস্থিত। মীৰা যাবলৈ ব্যস্ত হৈ উঠিল। মীৰাৰ গিৰিয়েক সাধাৰণ ভদ্ৰ মানুহ ; কথা-বাৰ্তা কম কয়, আনহাতে আলোচনা কৰি সময় খৰচ নকৰে। আনকি বিদিশাৰ লগত চিনাকি হৈ লোৱাৰ প্ৰতিও কোনো আগ্ৰহ নেদেখুৱালে।

মীৰা গিৰিয়েকৰ লগত ওলাই যোৱাৰ সময়ত বিদিশাৰ লগত গিৰিয়েকক চিনাকি কৰি দিলে। বিদিশাই মাতিলে ঃ এদিন মীৰাকো লৈ আমাৰ ঘৰলৈ আহিব।

মীৰাৰ গিৰিয়েকে কোনো উত্তৰ নিদি "আহোঁ" বুলি বিদায় ললে। মীৰা যোৱাৰ পাচত বিদিশা যেন এই পৃথিবীত কিছু সময়ৰ কাৰণে একেবাৰে অকলশৰীয়া হ'ল। ইৰা ঘৰৰ বস্তু আদি সামৰি ল'বা-ছোৱালীক শুউৱাত ব্যস্ত। সকলোৱেই ব্যস্ত, সকলোৰে কিবা কৰিবলৈ আছে, ক'ৰবালৈ যাবলৈ আছে। কেৱল বিদিশাৰ কলৈকো যাবলৈও নাই, একো কৰিবলৈও নাই। এতিয়া গৈ তাই গিৰিয়েক ঘৰত থাকোঁতেও অকলশৰীয়াকৈ থকা ঘৰ এটালৈ যোৱাদি যাব লাগিব। কোনো বাক্য ব্যয় নকৰাকৈ দেওবৰে দিয়া ভাত খাই, দেওবৰে পাৰি থোৱা বিছনাত শুই পৰিবগৈ। গিৰিয়েকৰ সৈতে তাইৰ আজি বাক্য-বিনিময় হোৱাৰ কোনো আশা নাই।

হঠাৎ তাইৰ মনত পৰিল বাপেকক দুপৰীয়া কৈ পঠোৱা কথাটো। সন্ধ্যা আঠ বজাত তাই বাপেকৰ ঘৰলৈ যাব বুলি কৈ পঠাইছিল। লৰালৰিকৈ তাই ইৰাৰপৰা বিদায় লৈ ঘৰ পালেহি। ঘৰত আহি দেখে, হুচেনৰ লগত অনিৰ্বান গুপুত মেলত ব্যস্ত। বিদিশাক দেখিয়েই হুচেনে কলে ঃ মিচেচ বৰুৱা, এইবাৰ ভালকৈ এদিন খুৱাই দিব লাগিব। বৰুৱা চাহাবৰ এইবাৰ এনেকুৱা এটা চাকৰি হৈ গৈছে যে দৰ্মহা যিমানেই নহওক, দিনে কমেও এশ টকা ঘৰলৈ আহিব। সকলো কাগজত বিজ্ঞাপন দিয়া আৰু তথ্য আৰু জনসম্পৰ্ক বিভাগৰ যাবতীয় সকলো বয়-বস্তু কিনাৰ দায়িত্বত এইবাৰ স্পেচিয়েল অফিচাৰ। চৰ্কাৰী বিজ্ঞাপন পোৱা ডাঙৰ কাগজবোৰেই মাহে দিয়া ধন দহ হেজাৰ পাবগৈ। তাৰ উপৰি···ৰব গুচি নাযাব, সকলোৰে লগত বন্দবস্ত মই কৰি দিম। এইবাৰ আৰু কোনো চিন্তা নাই। ইমান দিন মন্ত্ৰীৰ পিচে পিচে ঘূৰি একো নহবগৈ যেন দেখিছিলোঁ। আজি খবৰটো পোৱাৰ পাচতহে শান্তি পাইছোঁ।

হুচেনৰ কথাৰ শেষলৈকে বিদিশা বহা-কোঠাত ৰৈ থকা নাছিল। হুচেনৰ কথাত বিদিশাই কোনো দিন গুৰুত্ব নিদিয়ে। কিন্তু কিয় জানো, তেতিয়া হুচেনে কোৱা কথাবোৰ সঁচা হলে বেয়া নহব যেন তাইৰ লাগিছিল। হঠাৎ এই পৰিবৰ্তন বাৰু কিয় ?

ৰেডিঅ'টো অন্ কৰি দি হুচেনৰ কথা নুশুনিবৰ কাৰণেই বিদিশাই ভলিউমটো বেছি কৰি দিলে। লগে লগে বাপেকৰ ঘৰলৈ দেওবৰকে লৈ অটো-ৰিক্সা এখনতে যাবলৈ আপোনমনে আন এসাজ কাপোৰ পিন্ধাত মনোনিবেশ কৰিলে।

ৱাৰড্ৰোবত নিজৰ কাপোৰবোৰ চাই বিদিশাৰ ভাল লাগে। শাড়ী, মেখেলা-চাদৰ, মেক্সি, আবৰ-নগা-মিজো পোছাক, স্যুইমিং ড্ৰেছ, কি নাই বিদিশাৰ। ধনী বাপেকৰ একেজনী ছোৱালী বিদিশাৰ সাজ-পাৰৰ সংখ্যা দেখিয়েই প্ৰথমেই অনিৰ্বানে ভয় খাইছিল। কৈছিল, "ইমানবোৰ কাপোৰ তুমি কেতিয়া পিন্ধা ?" বিদিশাই কৈছিল ঃ কিনাৰ চখটো মোতকৈ দেউতাৰ বেছি। ৰেডিঅ'টোত কোনোবা এটাই এনেকুৱা গান গাইছিল যে মূৰ টিংটিঙাই যায়। তাই ৰেডিঅ'টো বন্ধ কৰি দিলে। কাষৰে বৈঠকখানাত তেতিয়াও হুচেন-অনিৰ্বানে কথা পাতি আছিল। অনিৰ্বানে কৈছিল ঃ অৰ্ডাৰটো মই দেখি আহিছোঁ। হুচেনে কৈছিল ঃ সোনকালে জইন কৰি দিয়া। পাৰিলে কাইলৈকে। তুমি এতিয়া গাড়ীও পাবা নহয় ?

ঃ গাড়ী নিজাকৈ এখন পায়। আন গাড়ী মোৰ তলত দুখন থাকিব।

ঃ তেন্তে এতিয়া মাটি লৈ ঘৰ সজাৰ যোগাৰ কৰা।

ঃ ৰবা······

ঃ ৰবলৈ একো নাই। মই তোমাক কলোঁ নহয়, মাহে দহ হেজাৰ আহিবই। আৰু লাগ বুলিলে পাৰ্টিবোৰে তোমাক ধাৰলৈকো দিব।

বিদিশাৰ বিশ্বাস, হুচেনে বৰ বৰ কথা এনেয়ে কয়। তথাপি তাইৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল, অনিৰ্বানে নতুন চাকৰিৰ অৰ্ডাৰটো দেখি অহা বুলি কোৱা কাৰণে। এই নতুন চাকৰিটোত আগেয়ে থকা বৰুৱা আৰু চৌধুৰীক তাই চিনি পায়। সিহঁতৰ ঘৰে-বাৰীয়ে, টকাই-পইচাই বৰ ভাল অৱস্থা। পিচে বংশ-গৌৰৱৰ ভেমত গংগাটোপ আমাৰ মহাশয়ে বা কি কৰে! চাকৰিটো পালে তাক অলপ বুদ্ধি দি মানুহ কৰি লব লাগিব। বিদিশাৰ ধাৰণা, বংশ-গৌৰৱ, শিক্ষা, সম্মান আদি সকলো মিছা যদি মানুহ ধনী নহয়। হয়তো তাইৰ অনিৰ্বানৰ ওপৰত উঠা খঙৰ গুৰিতেও এই কম উপাৰ্জনৰ চাকৰিয়েই প্ৰধান। গোসাঁনীৰ মূৰ্তিৰ পাচ ফালে সুন্দৰ পৰ্বতী নাথাকিলে গোসাঁনীৰ ৰূপ ফুটি নুঠাৰ দৰে ধন নহলে মানুহৰ কোনো গুণেই ফুটি নুঠে। হুচেনে কোৱা কথাকিটা সঁচা হলে ভাল হয়। খবৰ-কাগজৰ ধনী মালিকে দিয়া টকাবোৰ সাধাৰণ অৰ্থত ঘোচ বুলি কব নোৱাৰি। চৰ্কাৰি বিজ্ঞাপন সিহঁতে পাবই, লাগে চৰ্কাৰে দুখীয়া কাকতবোৰৰ কাৰণে যিমানেই ৰাইজক দেখুৱাই কন্দা-কটা নকৰক। সিহঁতে বিজ্ঞাপন পোৱাৰ কাৰণে সঁচাকৈয়ে যদি হুচেনে কোৱা মতে টকা দিয়ে, তেন্তে সেয়া কোটিপতিৰ হাতৰ ধন দুখীয়াৰ হাতলৈ অহাৰ নিচিনাহে হয়। সঁচাকৈয়ে চাকৰিটো হৈছে যদি, তেন্তে সেই পাৰ্টিবোৰৰ লগত অনিৰ্বানৰ হৈ তাই কথা পাতিব। কিছু পইচা বেছিকৈ আহিলে, বাপেকৰ ধাৰটো মাৰি এখন ঘৰ কৰি লব পাৰিলে, তাইৰ জীৱনলৈ অলপ শান্তি আহে। তেতিয়া তাই অনিৰ্বানৰ বহুত দোষ এৰি দিব পাৰিব, আন বহুত নেতাৰ দৰে দেশৰ দুখীয়া জনসাধাৰণৰ কাৰণে কান্দি নাম কিনিব পাৰিব।

ভণ্ডামি? সমাজত কোনটো কথানো ভণ্ডামি নহয়। আমি লিখা-পঢ়া শিকি মনৰ আচল ভাবটো লুকাই ভদ্ৰতা ৰক্ষাৰ কাৰণে মোলায়েম কথা কোৱাটো জানো ভণ্ডামি নহয়? গণতন্ত্ৰ নামেৰে

ধনতন্ত্ৰকে চলাই থকাটো জানো ভণ্ডামি নহয়? ভাৰতীয় ৰাজনীতিত গান্ধীৰ নামটো জানো পূজাৰীৰ ৰাম-নামী কাপোৰ নহয়?

হুচেনক সেইদিনা দেওবৰৰ হতুৱাই বিদিশাই নিজে চাহ দিয়ালে। সেইদিনা হুচেনে নতুনকৈ চাৰে সাত টকা দি কিনি অনা তাচযোৰেৰে তিনিও বহি ফ্লাচ খেলিলে। বিদিশা ত্ৰিশ টকাৰ জিকিল। আৰু হ'ল বিদিশাই অনিৰ্বাৰৰ লগত সহজভাৱে কথা পাতিলে, শুলে।

॥ চাৰি ॥

খহু এটা পাকিলে টন্‌টননিত ৰক্ষা নাইকিয়া হয়। ফুটাই পুঁজখিনি উলিয়াই দিলেহে ৰক্ষা পৰে। খং উঠিলে খং উঠাজনক বলকি-জলকি খং জামৰাবলৈ দিয়া হয়। এইবোৰ হজুৰা মানুহৰ সাধাৰণ জ্ঞান। কিন্তু ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক নেতাবৰ্গই যুগ যুগ ধৰি মানুহে আহৰণ কৰা প্ৰমাণসিদ্ধ জ্ঞানক উপেক্ষি সিদ্ধান্ত ললে যে মানুহৰ খং-অভিযোগ ওলাবলৈ দিয়াটো ঠিক নহয়। গতিকে ১৯৭৫ চনৰ জুন মাহত ২৫ তাৰিখে সমগ্ৰ দেশতে আভ্যন্তৰীণ জৰুৰী আইন প্ৰবৰ্তন কৰি জনাই দিলে যে চৰ্কাৰক কোনেও সমালোচনা কৰিব নোৱাৰিব, খবৰ কাগজত তেনেকুৱা কোনো কথা ছপা কৰিব নোৱাৰিব, বনুৱা কৰ্মচাৰীয়ে চৰ্কাৰৰ বিৰুদ্ধে কোনো অভিযোগ উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব। দেশৰ মানুহ আবাক হৈ ৰৈ গ'ল। পূৰা ১৯ মাহ ধৰি মানুহৰ মনে মনে সকলো খং অভিযোগ জমা হবলৈ ধৰিলে। মানুহ মনে মনে থকাটো ধুমুহাৰ আগৰ শান্ত অৱস্থা বুলি চৰ্কাৰী নেতাবৰ্গই ধৰিব নোৱাৰিলে।

কোনোবা ৰজাই ঘোচখোৰ চৰ্কাৰী বিষয়াক বোলে ঘোচ খাব নোৱাৰিবৰ কাৰণে সাগৰৰ ঢৌ লেখিবলৈ দিছিল। বিষয়াজনে বোলে তাতো বেপাৰী নাওক সাৱধান কৰি কৈছিল, "ৰজাৰ আদেশত ঢৌ লেখিছোঁ, ইয়াত নাও চলালে ৰজাই নিৰ্বংশ কৰিব।" ভয়তে নাৱৰ মালিকে বোলে বিষয়াক ঘোচ দি নাও পাৰ কৰি নিছিল। মানুহৰ মুখ বন্ধ কৰা জৰুৰী আইনে কিছুমানৰ কাৰণে নতুন উপাৰ্জনৰ উজু বাট উলিয়ালে। জৰুৰী আইনৰ কবলত পৰা লোকৰ হৈ মন্ত্ৰীৰ ওচৰত ওকালতী কৰি হেজাৰে হেজাৰে টকা ঘটিবলৈ ধৰিলে। পুলিচৰ প্ৰতাপ ইমান বৃদ্ধি পালে যে সাধাৰণ

পুলিচ এজনো ৰজা হেন হ'ল। চামচুল হুচেন কেবাজনো মন্ত্ৰীৰ প্ৰিয়পাত্ৰ। গতিকে পাৰ্মিট আদায় কৰা, চাকৰি দিয়া, আইনৰ কবলত পৰা নিৰপৰাধ মানুহক উদ্ধাৰ কৰা, আদি কামত চামচুল হুচেন ছমাহতে লাখপতি হ'ল। গাড়ী কিনিলে, ঘৰ সাজিলে, শকত হ'ল। সোণাপুৰৰ ওচৰৰ কোনোবা স্কুলীয়া ছোৱালী এজনীক বুদ্ধি কৰি গাড়ীত তুলি পলুৱাই নিবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে চামচুল হুচেন পুলিচৰ হাতত পৰা অৱস্থা হৈছিল। তেহে মন্ত্ৰীক নে পুলিচৰ ওপৰৱালাক তাৰপৰাই লৰালিৰিকৈ ফোন কৰি "উদণ্ড ছাত্ৰ"ক শিক্ষা দিবলৈ ওখ পুলিচ বিষয়াক মতাই নি কোনো মতে সাৰি আহিল। ওপৰৱালাৰ হস্তক্ষেপে চামচুলৰ অপৰাধৰ কথা শুনিবই নুখুজিলে। পিচে, সোণাপুৰত মানুহে এতিয়াও কয় বোলে স্কুলীয়া ছোৱালীবোৰে ধৰি তাক মুখত থুৱাই, চৰিয়াই যিটো অৱস্থা কৰিছিল, তাতকৈ পুলিচৰ হাতত পৰা বহুত ভাল। চামচুল কিন্তু এৰা মানুহ নহয়। সোণাপুৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী দহজনক পুলিচৰ হতুৱাই ধৰাই আনিলে—নাশকতামূলক ৰাজনৈতিক কাৰ্যত লিপ্ত থকা বুলি।

আভ্যন্তৰীণ জৰুৰী আইন আশীৰ্বাদ হৈ আহিল আনিৰ্বান বৰুৱাৰ কাৰণেও। বিদিশাৰ বাপেক ডাঃ খাটনিয়াৰৰ গুৱাহাটী নগৰত এশ বিঘা মাটি। চৰ্কাৰী মাটি-আইনত সোপাকে মাটি যাব খোজা দেখি ডাঃ খাটনিয়াৰ হঠাতে কংগ্ৰেছী হৈ পৰিল। তাৰ পাচত বিভিন্ন নামত বহুত দিনৰ আগৰ তাৰিখ দি মাটি ভাগ কৰি এচিকত মাটিও চৰ্কাৰে নিব নোৱাৰাকৈ কেনেকৈ ৰাখিলে, সেই মেজিক জনা মানুহে হে বুজাই কব পাৰিব। সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ কাৰণে এইবোৰ কথা সদায় সাঁথৰ হৈ থাকিব।

অনিৰ্বান বৰুৱাই, চামচুল হুচেনৰ সহায়ত, এনেকুৱা এটা চাকৰি পালে যে তেওঁতকৈ সেই বিভাগত ওপৰত থকা বহুতক লেং মাৰি পাৰ হৈ গ'ল। চাকৰিৰ লগে লগে সংশ্লিষ্ট ব্যৱসায়ীয়ে আহি চালাম

দি চালামী আগবঢ়ালে। বাহিৰা পইচাৰ সোঁত ববলৈ ধৰিলে। বিদিশাৰ সাজ-পাৰ, কথা-বাৰ্তা বেলেগ হ'ল। ডেৰ লাখ টকীয়া ঘৰ ছমাহতে সাজি উলিয়ালে। জৰুৰী আইনৰ কবলত পৰাৰ ভয়ত বিভাগীয় মানুহে অনিৰ্বান বৰুৱাৰ চাকৰিত অন্যায় উন্নতিৰ বিৰুদ্ধে মাত মাতিব নোৱাৰিলে। লাজকুৰীয়া অনিৰ্বান বৰুৱা আৰ্থিক অৱস্থাৰ উন্নতি হোৱাৰ লগে লগে সাহসী হ'ল, সাৱলীল হ'ল, অভিজাত হ'ল। আভিজাত্যৰ আনুসংগিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ, নীতি-নিয়ম আহি পৰিল।

মদৰ গোন্ধ সহিব নোৱাৰা অনিৰ্বান বৰুৱাই প্ৰথমে নিমন্ত্ৰণ খাবলৈ যাওঁতে আৰু পিচলৈ নিজে ঘৰত পাৰ্টি দি মদ খোৱাৰ পাচত, দিনৌ অকণমান নহলে থাকিব নোৱাৰা হ'ল। যিবোৰ মানুহৰ সৈতে আহ-যাহ আৰম্ভ হ'ল, সেইবোৰ দিনৌ ক্লাবলৈ যায়, সপৰিবাৰে মদৰ টেবুলত বহে, লাইট জ্বলাই বেডমিণ্টন খেলে, কুকিং-টেলৰিং শিকে, আউটিঙত যায় আনৰ ঘৈণীয়েকৰ সৈতে। সেই সমাজৰ পৰিবেশত বিদিশাৰ নিচিনা আধুনিকাৰ মনৰ আহ-পাহ মুকলি হ'ল—যেন নদীৰ মাছে সাগৰৰ বহল পানী পালে। সেই সমাজত বিদিশা আৰু অনিৰ্বান আগশাৰীৰ মানুহ হৈ পৰিল। ডাঃ খাটনিয়াৰ খুচি হ'ল।

পৃথিবীত এবিধ মানুহ আছে যিবিধে কেতিয়াও নিজৰ কাৰণে কিবা কৰা বুলি স্বীকাৰ নকৰে। যোৰহাটত এজন বাগিছাৰ বৰমহৰী আছিল। তেওঁ কৈছিল: মোকনো চাকৰি কেলেই? এইবোৰ কৰিছোঁ পৰিয়ালটোৰ কাৰণেহে। তেওঁ বিয়া কৰাইছিল মাক-বাপেকৰ কাৰণে, চাফা কাপোৰ পিন্ধে বাগিছাৰ চাহাবৰ কাৰণে, আনকি ভাতমুঠিও খায় দেহাটোৰ কাৰণে—নিজৰ কাৰণে নহয়। গুৱাহাটীত অনা-চৰকাৰী হিচাপ এটা মতে ঘোচখোৱা চৰকাৰী চাকৰিত থকা চৰকাৰী ওখ বিষয়াৰপৰা আলি-মহৰিলৈকে সকলো ধনী হঠাতে হব পাৰে। কিন্তু ঘোচ-খোৱাৰ বদনাম নোলোৱাকৈ

ৰোগীৰ সেৱাত জীৱন অৰ্পণ কৰি লাখটকীয়া জীৱন যাপন কৰা গুৱাহাটীৰ বেছিভাগ ধনী হ'ল চিকিৎসক—ডাক্তৰ। এনেকৈ আনৰ সেৱাত আত্মনিয়োগ কৰা একো একোজন ডাক্তৰৰ মেডিকেল কলেজত পোৱা চৰ্কাৰী দৰ্মহাৰ উপৰিও দৈনিক আয় দুহেজাৰলৈকে আছে। এওঁলোকৰ উপাৰ্জনৰ বাট সহজ আৰু সমাজে মঞ্জুৰ কৰা। ধৰক, চকু অপাৰেচন কৰাবলৈ মেডিকেল কলেজত চিট পাবলৈ কলেজৰ চকুৰ প্ৰফেচাৰক ঘৰত এটা ভিজিট দিব লগা হ'ল। ঘৰৰ ভিজিটটো প্ৰফেচাৰ হলে ১৬·০০ টকা। প্ৰসৱৰ সময়ত মেডিকেল কলেজত চিট পোৱাৰ বাট ঠিক কৰিবলৈ অন্তঃসত্তা হোৱাৰেপৰা ৮/৯ মাহ সেই বিভাগৰ প্ৰফেচাৰক প্ৰতিবাৰত ১৬·০০ টকাকৈ দি কমেও ১০ বাৰ দেখুৱাবই লাগিব। তাৰ পাচত এওঁলোকৰ দল একোটাও আছে। চকু দেখুৱাবলৈ গলে চকুৰ ডাক্তৰে ৰোগীক পঠিয়াব দলৰে আন কিজন পেট, মূৰ, তেজ, প্ৰস্ৰাৱ আদিৰ বিশেষজ্ঞৰ ওচৰলৈ। মুঠতে এজন ডাক্তৰৰ হাতত পৰিলেহি কমেও পাঁচশ খৰচ নকৰাকৈ ওলাই যোৱাৰ উপায় নাই।

হঠাৎ কংগ্ৰেছী নেতা হৈ পৰা ডাঃ খাটনিয়াৰৰ নিচিনা শহুৰেক অনবৰত মুখ্যমন্ত্ৰীৰ লগত গাড়ীত ঘূৰি ফুৰাৰ পাচত অনিৰ্বানৰ বিৰুদ্ধে কোনেও একো কবলৈকে সাহ নকৰা হ'ল। ইপিনে দেশত আভ্যন্তৰীণ জৰুৰী অৱস্থা। কোনো সোধ-পোচ নকৰাকৈ ধৰি নি আটক কৰি ৰাখিব পৰা ক্ষমতা কৰ্তৃপক্ষৰ। বহুত গুপ্ত বদমাইচ এই সময়ত নিৰাপদ হ'ল; আৰু হয়তো হৈয়ে থাকিলহেঁতেন। কিন্তু চোৰাং কাৰবাৰী মুনাফাখোৰ আদি ব্যৱসায়ীৰ মূৰত ৰাম টাঙোন পৰিল। সেইদল ভাৰতীয় পৰি মৰা বিধৰ নহয়। এইবিধ মানুহেই অলক্ষে থাকি নিজ ব্যৱসায়ৰ পথ সুগম কৰি ৰখা চৰ্কাৰ আমাৰ নিচিনা দেশত পাতি দিয়ে। সেই দলে এইবাৰ ৰাজনৈতিক নিৰ্যাতিতৰ সুৰত সুৰ মিলাই দেশত নতুন চৰ্কাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ শপথ গ্ৰহণ কৰিলে। কংগ্ৰেছ বিৰোধী দলবোৰৰ লগত সুৰ মিলাই কথা

কৰলৈ ললে। চৰ্কাৰে সাধাৰণ নিৰ্বাচন ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে সেই দলৰ এভাগে বিৰোধী পক্ষক দেহে-কেহে সহায় কৰিলে— গণতান্ত্ৰিক স্বাধীনতা বিচাৰি নহয়; অৰ্থাগমৰ সুবিধা পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ। নিৰ্বাচন হৈ গ'ল। ভাৰত স্বাধীন হোৱাৰ পাচত পোন প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে কেন্দ্ৰত শাসন ক্ষমতা কংগ্ৰেছৰ হাতৰপৰা জনতা পাৰ্টিৰ হাতলৈ গ'ল। কংগ্ৰেছক গাদি চ্যুত কৰাৰ আনন্দত ৰাইজ আত্মহাৰা হৈ থাকোঁতেই সেইদল অসৎলোকে নিজৰ অৰ্থাগমৰ বাট পুনৰ তলে তলে সুগম কৰি ললে। কংগ্ৰেছ চৰ্কাৰ আৰু আভ্যন্তৰীণ জৰুৰী অৱস্থা নাইকিয়া হোৱাত অনিৰ্বান বৰুৱায়ো স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। কাৰণ, গুপ্তচৰ বিভাগে ইতিমধ্যে তেওঁৰ হঠাৎ ঘৰ-গাড়ী টকা হোৱাৰ বিষয়ে তদন্ত চলাইছিল আৰু তেওঁৰো আন বহুতৰ দৰে চাকৰিৰ পৰা খেদা খোৱাৰ দিন আহিছে বুলি শুনি আছিল। হঠাতে, খবৰ নিদিয়াকৈ আহি গুপ্তচৰ বিভাগে এদিন ঘৰ খানাতল্লাচ কৰি সম্পত্তিৰ হিচাপ নিয়াৰ পাচত তেওঁৰ চাকৰি যোৱা যেনেই লাগিছিল।

ইন্দিৰা গান্ধী নিৰ্বাচনত পৰাজিত হোৱাৰ খবৰ পোৱাৰ পাচত তেওঁ নিশা দুই বজালৈকে জনতা দলৰ নেতাবৰ্গৰ চকুত পৰাকৈ ফূৰ্তি কৰি ফুৰিছিল। আৰু এটা সুখবৰ যে তেওঁৰ শহুৰেক ডাঃ খাটনিয়াৰ আৰু বন্ধু হুচেন নিৰ্বাচনত জনতা পক্ষৰ হৈ প্ৰচাৰত নামিছিল। এতিয়া কাম মাত্ৰ এটাই বাকী থাকিল; পুলিচৰ গুপ্তচৰ বিভাগৰপৰা তেওঁৰ বিৰুদ্ধে অনুসন্ধান কৰা ফাইলটো গাইপ কৰিব লাগে। আজিকালি এইবোৰ বিষয়ত বিদিশাৰ বুদ্ধিয়ে বৰ কাম কৰে। তাতে বিদিশাৰ বন্ধু ইৰাৰ ভনীয়েক মীৰাৰ গিৰিয়েকেই পুলিচৰ গুপ্তচৰ বিভাগৰ এইবোৰ ফাইলৰ তত্বাৱধানত। সেই ফাইলটোৰ বিষয়ে হয়তো ভয় কৰিব লগা নাছিল; বহুত তেনেকুৱা ফাইল এনেয়ে পৰি থাকিব। কিন্তু অনিৰ্বানৰ বিৰুদ্ধে যিবোৰ অভিযোগ সেই ফাইলত থকা বুলি গম পোৱা গৈছে, সেইবোৰ

অভিযোগত শাস্তি নিবিহাকৈ কোনো চৰ্কাৰ থাকিব নোৱাৰে। কথাবোৰ ভাবি ভাবি চাৰি পেগ হুইস্কি খোৱাৰ পাচতো অনিৰ্বান বৰুৱা জিকাৰ খাই উঠিল।

আজি সন্ধিয়াৰপৰা অনিৰ্বান বৰুৱাৰ ঘৰত বিশেষ পাৰ্টি। সেই পাৰ্টিলৈ জনতা সমৰ্থক চৰ্কাৰী বিষয়া, ব্যৱসায়ী আদিৰ উপৰি বিদিশাই গিৰিয়েক দুজনক বাদ দি ইৰা আৰু মীৰাকো মাতিছিল। গিৰিয়েক দুজনক বাদ দিছিল, কাৰণ তেওঁলোকৰ চাকৰিৰ স্তৰ আৰু মানসিক স্তৰ এনেকুৱা পাৰ্টিৰ কাৰণে উপযুক্ত নহয়। কিন্তু মীৰাক প্ৰয়োজন আছিল অনিৰ্বান বৰুৱাৰ সেই ফাইলটোৰ কাৰণে; আৰু মীৰাক মাতিলে ইৰাক মাতিবই লাগিব। ইৰা নাহিল গা অসুখ বুলি; মীৰা আহিয়েই গুচি যাবলৈ ওলাল। ব্যস্ত বিদিশাই কলেঃ সেইবোৰ হব নোৱাৰে; বহুত কাম মই তোমালৈ থৈ দিছোঁ।

অতি সহজভাৱে মীৰাই কলেঃ তোমাৰ ব্যস্ততাটো ভাল লাগিছে বাইদেউ। আগেয়ে যে তুমি বিছনাত পৰি কথা পাতি থাকিবলৈ ভাল পাইছিলা! ইমান এলাহ আছিল তোমাৰ। এই ঘৰটো কিন্তু বৰ ধুনীয়াকৈ সজালা তুমি। কাৰ প্লেন বাইদেউ?

ঃ ভিনদেৱেৰাই সেইবোৰ কৰিব বুলি ভাবিছা? তেওঁ চৰ্কাৰৰপৰা চল্লিশ হেজাৰ টকা বিল্ডিং এডভান্স আনিয়েই খালাচ। বাকীখিনি মোৰ। আনকি দেউতাৰ পৰাও দহ হেজাৰ টকা ধাৰ কৰিছোঁ।

চাকৰে চাহ দি গ'ল। চাহত চেনি দিবলৈ তলমূৰ কৰি ওলাব খোজা সন্তোষৰ হাঁহিটো ওঁঠতে কামুৰি ৰাখি বিদিশাই কলেঃ মোৰ ইপিনে সেইটো বিপদো আহিল।

ঃ ইৰা বাইদেৱে কৈছে।

ঃ চাৰি মাহ হ'ল। তোমাৰ অসভ্য ভিনিহিয়েৰাৰ কাণ্ড। কিমান বাধা দিবা আৰু?......খোৱা মীৰা।

ঃ এতিয়াযে তুমি বেয়া পোৱা সতীত্ব, মাতৃত্ব আদি সোপাই তোমাৰ মূৰত পৰিবহি।

ঃ উপায় নাই। মতা মানুহক বুজাব নোৱাৰি।

বাহিৰত গাড়ী ৰোৱাৰ শব্দ হ'ল। লগে লগে অনিৰ্বান সোমাই আহিলেই। আহিয়েই ব্যস্তভাৱে সুধিলে ঃ তুমি দৰব খালানে বিদি ?

অদৰ্কাৰী খং দেখুৱাই বিদিশাই উত্তৰ দিলে ঃ মই সৰু ছোৱালী নহয় যে কিনি অনা দৰব নাখাই পেলাই থম।

বিদিশাই উত্তৰ দি থাকোঁতেই অনিৰ্বানে মীৰালৈ চাই অতি আপোনভাৱে সুধিলে ঃ অ' মীৰা ! আজি তুমি আমাক পাৰ্টিত হেল্প কৰি দিবলৈ সোনকালে আহিবা বুলি বিদিশাই কৈছিল। ধন্যবাদ ভাই।

ঃ ডিক্ নামৰ মানুহটোৱে হুইস্কি আৰু কিবাকিবি দি গৈছে। —বিদিশাই অনিৰ্বানলৈ চাহ এপিয়লা আগবঢ়াই দি কলে।

ঃ আৰু ?—অনিৰ্বানে গুৰুত্ব দি সুধিলে।

ঃ টকা দুহেজাৰ। তোমাৰ চেল্ফতে থৈছোঁ।—বিদিশাই সৰুকৈ কলে।

ঃ মই কিন্তু এতিয়া যাবই লাগিব। চামচুল আহিব। তুমি তাৰ গাড়ীতে গৈ আৰু কি কি লাগে আনি লবা। মীৰা আছেই। তোমাৰ পাৰ্টিৰ তেন্তে সকলো এৰেঞ্জ্মেণ্ট সম্পূৰ্ণ ?

মীৰাই নুসুধি নোৱাৰিলে ঃ চামচুল হুচেনক আজিকালি সহ্য কৰিব পাৰা নেকি বাইদেউ ?

বিদিশাই হাঁহি উত্তৰ দিলে ঃ পুৰণি বেমাৰৰ দৰে সহ্য হৈ গৈছে। কি কৰিবা ? সংসাৰত বাধ্যত পৰি বহুত কাম কৰিব লাগে।

অনিৰ্বানে মাজতে মাতি দিলে ঃ পুৰণি বেমাৰৰ দৰেনে ? আজি-কালি চামচুলৰ লগত চিনেমা চাবলৈও যায়।

ঃ মীৰা, তোমাকো বজাৰলৈ লৈ যাম। বিদিশাই গিৰিয়েকৰ কোটৰ বুকুত লাগি থকা চিগাৰেটৰ ছাইখিনি টুকুৰিয়াই এৰুৱাই দিলে।

ঃ মই নাযাওঁ বাইদেউ। অন্য কথা বাদ দিলেও সেই চামচুল হুচেনৰ গাড়ীত মই উঠিব নোৱাৰোঁ।

ঃ সেইবোৰ কৈশোৰৰ প্ৰতিজ্ঞা ; কিয় প্ৰশ্ৰয় দিয়া ?

ঃ বহুতৰ কাৰণে হয়তো কালি কৰা প্ৰতিজ্ঞাও আজিয়েই অৰ্থ-হীন। সকলো সমান নহয় বাইদেউ। তোমাৰ কাৰণে হয়তো প্ৰতিজ্ঞা কৰাটো ধেমালিয়েই।

মীৰাই আঘাত দিবলৈ কোৱা কথাকিটা বিদিশাৰ গাত লাগি গ'ল। তথাপি বিদিশাই প্ৰকাৰান্তৰে ওভোতাই আঘাত দিবলৈকে বুজনিৰ সুৰত কলে ঃ তুমি বেয়া নাপাবা মীৰা। মই জানো যে তোমাৰ মনত বহুত উচ্চ আশা আছিল। থাকেই ছোৱালীৰ। তাৰ পৰিবৰ্তে বিয়াৰ পিচত পোৱা অভাৱী সংসাৰখনে তোমাক বেছি ভাবপ্ৰৱণ কৰি তুলিছে। এওঁৰ প্ৰথমৰ গৰীব সংসাৰে মোকো তেনেকুৱা কৰিছিল। সৰু কথাতে লাগিছিলোঁ ; বহুতক এনেয়ে বেয়া পাইছিলোঁ।—কৈ কৈ বিদিশাই মৰমেৰে মীৰাৰ মূৰত হাত থলে।

ঃ ময়ো জানো বাইদেউ যে ধনাঢ্যতাৰ গৰ্বই অভাৱীক পুতো কৰি আঘাত কৰিবলৈ বিচাৰে। তুমিও তেনেকুৱা কৰিলে কিবা লাগে।

তথাপি বিদিশাৰ খং নুঠিল। বৰঞ্চ মীৰাৰ কথা একেবাৰে নুশুনাৰ নিচিনা কৰি চাৰিওফালে চাই কলে ঃ এ, এওঁ কেতিয়া মনে মনে গুচি গ'ল ?

মীৰাই কোনো উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন নেদেখিলে। বিদিশাই কিন্তু বেয়া নাপালে। সমাজত নিৰাপদ হব পৰাকৈ ধন আৰু ওখ চাকৰি থাকিলে দুখীয়াৰ অভিমানী চোকা কথাই আঘাত কৰিব নোৱাৰে। হাঁহি হাঁহি বিদিশাই কলে ঃ মীৰা, মই নিজে বৰ চোকা চোকা কথা কওঁ বুলি বদনাম আছে। এতিয়া দেখিছোঁ তুমি মোৰো ওপৰত।

কোনো উত্তেজনা প্ৰকাশ নকৰাকৈ মীৰাই সমিধান দিলেঃ অকল চোকাটোৱেই গুণ নহয়। চোকটো কিহত লগোৱা, হৈছে সেইটোহে প্ৰধান কথা। কাৰোবাক খুন কৰিবলৈ লোৱা চোকা কটাৰি আৰু ডাক্তৰে ৰোগীক বচাবলৈ অস্ত্ৰোপচাৰৰ কাৰণে লোৱা চোকা কটাৰিৰ পাৰ্থক্য আছে।

মীৰাক সাৱটি ধৰি বিদিশাই কলেঃ তুমি মোক চেৰ পেলালা। মই হাৰিলোঁ ভাই। এতিয়া পাৰ্টিৰ কাৰণে এইবোৰ ঠিকঠাক কৰোঁ আহা।

ঃ বাইদেউ এটা কথা কওঁ বেয়া নাপাবা। মই তোমাক কৈ যাবলৈহে আহিলোঁ পাৰ্টিত নাথাকোঁ বুলি। এনেয়েও অৱশ্যে তোমাৰ ঘৰটো চাবলৈ এদিন অহাৰ কথা আছিলেই। এতিয়া দুয়োটা কাম একেলগে হ'ল। মই যাওঁ বাইদেউ।

বিদিশা অচৰিত হ'লঃ এইবোৰ তুমি কি কথা কৈছা মীৰা? কিয় গুচি যাবা?

মীৰাই সহজভাৱে কলেঃ তুমি জানাই দেখোন বাইদেউ, এনেকুৱা নাচ-গান-মদ লৈ কৰা পাৰ্টিত মই কেতিয়াও থকা নাই। মই সাধাৰণ কেৰেণীৰ ঘৈণীয়েক। ইয়াত সাজ-পাৰ, কথা-বাৰ্তা একোতে খাপ খাব নোৱাৰিম।

ঃ মই তোমাক মোৰ কাপোৰেৰে ধুনীয়াকৈ সজাই-পৰাই দিম।

ঃ আৰু মোৰ গিৰিহঁতটোৱেও এইবোৰ ভাল নাপায়। গতিকে বেয়া নাপাবা।

মীৰাই কোৱা কথাবোৰ মিছা নহয়। এনেকুৱা পাৰ্টিত তাইক লৈ এটা সমস্যাহে হব। বিদিশাই অৱশ্যে মীৰাক মাতিছিল অনিৰ্বানৰ ফাইলটো কিবা প্ৰকাৰে মীৰাৰ গিৰিয়েকৰ হতুৱাই আনোৱাৰ বিষয়ে এই সুযোগতে কথা পাতিবলৈহে। খন্তেক ৰৈ বিদিশাই কলেঃ মই তোমাৰ কথাটো বুজিছোঁ। কিন্তু মই তোমাক মাতিছিলোঁ মোৰ ভনী হিচাপে মোক অলপ সহায় কৰি দিবলৈহে।

জানাই নহয়, সমাজৰ যি স্তৰত থাকা, সেই স্তৰৰ আদৱ-কায়দা কিছু বাধ্য হৈ হলেও কৰিব লগা হয়। বেয়া পালেও উপায় নাই। আমি আনৰ পাৰ্টিৰ নিমন্ত্ৰণ খাই ফুৰাৰ পাচত নিজেও এবাৰ পাৰ্টি দিব লগা হয়; উপায় নাই। কিন্তু তুমি এতিয়াই যাবানে?

ঃ উপায় নাই বাইদেউ। ল'ৰা-ছোৱালীকিটাক অকলে এৰি আহিছোঁ।

ঃ অ', এটা কথা তোমাক সুধিম বুলি ভাবিও সোধা নাই। মিস্টাৰ হাজৰিকা—মানে তোমাৰ গিৰিহঁত কংগ্ৰেছী চৰ্কাৰৰ বৰ বিশ্বাসী আছিল বুলি নাম আছে। এতিয়া পিচে জনতা চৰ্কাৰ হলে বিপদ নহবনে?

ঃ সেইবোৰ কথা তেওঁ হে জানে। মই সোধোঁতে কৈছিল যে বিশ্বাসী হৈ চাকৰি কৰাই তেওঁৰ কাম—ওপৰত লাগে যি চৰ্কাৰেই থাকক।

ঃ কথাটো মিছা নহয়।

ঃ মই তেন্তে আহোঁ বাইদেউ।

ঃ তুমি কিবা কথাত বেয়া পাই যাব খোজা নাইতো?

ঃ কিহত বেয়া পাম? সুন্দৰকৈ খালোঁ; তোমাৰ নতুন ঘৰ দেখিলোঁ।

মীৰাক সাৱটি ধৰি বিদিশাই দুৱাৰৰ গধুৰ পৰ্দা দাঙি আগবঢ়াই দিলে আৰু গেট খুলি ওলাই যোৱাৰ লগে লগে হাঁহি হাঁহি হাত জোকাৰি বিদায় দি কলেঃ আকৌ আহিবা দেই।

ঠিক সেই সময়তে ফাইলটোৰ কথা ভাবি অনিৰ্বান বৰুৱা জিকাৰ খাই উঠিছিল। আৰু ঠিক সেই সময়তে শোৱনী কোঠাৰ চোফা-খনত বহি জিকাৰ খোৱা অনিৰ্বানক ভিতৰলৈ সোমাই আহি বিদিশাই দেখি আচৰিত হৈ সুধিলে; তুমি মনে মনে ভিতৰতে বহি আছা?

ঃ উপায় আছেনে? মই ভাবিছিলোঁ তুমি মীৰাক কিবা ধৰণেৰে

ফুচুলাই গিৰিয়েকৰ হতুৱাই কামটো কৰাবলৈ আজিয়েই ৰাজি কৰাব পাৰিবা। কিন্তু তাই দেখোন গ'লগৈয়েই!

: কি কৰিম? তাইতো কোনোমতে নাথাকে। আৰু লৰালৰিকৈ এতিয়াই কথাটো উলিউৱাৰ সুযোগকে নাপালোঁ।

: কিবা টকা-পইচাৰ অফাৰ এটাকে দি দিব লাগিছিল। টকাৰে পৃথিবীত সকলো কাম হয়। ময়ে এবাৰ কথাটো উলিয়াওঁগৈ বুলি ভাবিছিলোঁ। কিন্তু এই মীৰাৰ নিচিনা মানুহৰ কটা কটা কথা মই একেবাৰে সহ্য কৰিব নোৱাৰোঁ। এনেয়ে ভিকহু, তাতে মুখত বৰ বৰ আদৰ্শৰ কথা।

: মোৰো তাইৰ লগত কথা পাতি বৰ আমনি লগে। সেই কাৰণে যাওঁ বুলি কলত ভালেই পালোঁ। তাইৰ ঘৰলৈকে এদিন যামহঁক। চামচুল আহিবই বুলি কলা নহয়?

: আহিব।

: তুমি চামচুলকে নোকোৱা কেলেই? সিয়েই তোমাৰ চাকৰিটো ঠিক কৰি দি আঠ হেজাৰমান টকা এতিয়ালৈকে নিলে। এতিয়াও দেখোন আৰু ছুহেজাৰ লৈ ফাইল-চাইল নাইকিয়া কৰিব পাৰে। আমি নিজে সেইবোৰ কাম কৰা বৰ অসুবিধা। মই বৰ টান পাওঁ।

: কৈছিলোঁ। সি চেষ্টা কৰিবই। খৰচলৈ বুলি এহেজাৰ টকা নিচেই। পিচে বিপদটো আমাৰহে। গতিকে নিজেও চেষ্টা এটা কৰাত লোকচান কি?

: ঠিকেই কৈছা। কিজানি চামচুলেই কিবাকিবি লগাই তোমাৰ বিষয়ে অনুসন্ধান কৰাইছে! তেতিয়াহে সি তোমাক সেই বিপদৰপৰা সকুৱাবলৈ আৰু কিছু আদায় কৰিব পাৰিব!

: তুমি আকৌ এদিন চামচুলৰ লগত চিনেমাকে চাবলৈ গলেই দেখোন সি গদগদ হৈ নকৰিবলগীয়া চেষ্টাও কৰিব!

: হয়তো কৰিব। কিন্তু এদিন তাৰ লগত চিনেমালৈ গৈয়েই বৰ টান পালোঁ। গাড়ীখনত তুলি সি ঘৰলৈ আনিবই নোখোজে।

কি অসভ্য। একেবাৰে নিলাজ। সেইবোৰ জানি-শুনিও তুমি মোক চাকৰিৰ কাৰণে বেশ্যাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিব খুজিছা নহয়?

: আৰে! তোমাৰ ওপৰত মোৰ বিশ্বাস আছে। দহটা চামচুলেও একো কৰিব নোৱাৰে, কেৱল কুকুৰৰ আশা হে বাঢ়িব। তুমি শিক্ষিতা, সাবালিকা; নিজক বচাব তুমি জানা, মই শিকাব নালাগে। আই এম্ প্ৰাউড্ অৱ ইউ।

অনিৰ্বানে সম্ভ্ৰম প্ৰদৰ্শনৰ কায়দাৰে থিয় হৈ বিদিশাক অভিবাদন জনালে! কলে: তুমি পাৰিবাই।

: গিৰিয়েকৰ বাহুৰ মাজতে থাকি বিদিশাই প্ৰশ্ন কৰিলে: মই কিহবাত বিফল হোৱা শুনিছা?

: শুনাই নহয়, দেখিছোঁ।

: কিহত?

: মোৰ খং তোলাত। এই বুলি বিদিশাৰ উত্তৰ চুমাৰে ঢাকি পেলালে।

॥ পাঁচ ॥

নিশা দহ বজাত বিদিশাৰ পাৰ্টিৰ ৰূপ বেলেগ হ'ল। কৌতুকী এক নিমন্ত্ৰিতাই বহুত খেল আৰু প্ৰতিযোগিতাৰ অৱতাৰণা কৰিলে। মদৰ নিচাত সকলোৰে থৰক বৰক অৱস্থা। তেনেকুৱা সময়তে মিচেচ সিঙে এটা নতুন খেল উলিয়ালে। অলৌ গুটি তলৌ গুটি খেলি এজনক বাচি উলিউৱা হব। তেওঁৰ চকু বান্ধি দিয়া হব, লাইট নুমাই দিয়া হব। সেই অৱস্থাত তেওঁ সোঁহাতৰ তৰ্জনী আঙুলিৰে ছুই চাই কৈ দিব লাগিব তেওঁ কাক ছুইছে। কব পাৰিলে, তেওঁ যিজনক ছোৱে সেইজনে ছোওঁতাজনৰ ইচ্ছা মতে নাচ, গান বা আন কিবা কৰিব লাগিব। কব নোৱাৰিলে তেওঁক পাৰ্টিৰ আনসকলে আমোদজনক শাস্তি দিব। চিঠিখেলত নাম ওলাল প্ৰায় তিনিকুৰি বছৰীয়া, অথচ চুলিৰ ৰং আৰু চেহেৰাত ডেৰকুৰি বছৰীয়া যেন হৈ থকা উদ্যোগপতি কামাল আহমদ। মিচেচ সিঙে কামাল আহমদৰ চকু ক'লা কাপোৰেৰে বান্ধি দিলে। দুৱাৰ বন্ধ কৰি ভিতৰৰ সকলো লাইট নুমাই দিলে। হাতত লোৱা পেন্সিলটৰ্চেৰে মিচেচ সিঙে কেৱল চাই থাকিল, আহমদে যাতে ছুই চাওঁতে তৰ্জনী আঙুলিটোৰ বাহিৰে আন একো লগাব নোৱাৰে। আহমদক সুবিধা দিয়া হ'ল যে এবাৰ এবাৰকৈ মুঠতে দহবাৰ আহমদে চকু বন্ধা অৱস্থাতে নিজৰ তৰ্জনী আঙুলিটো দহ ঠাইত লগাব পাৰিব। তাৰ ভিতৰত অন্ততঃ এবাৰ শুদ্ধকৈ কব পাৰিব লাগিব—তেওঁৰ আঙুলি কাৰ গাত লাগিছে। এবাৰ শুদ্ধ হলেই শাস্তিৰপৰা ৰেহাই পাব।

অন্ধকাৰত প্লিজ, তেনেকুৱা নকৰিব, কি কৰিছে, মই ভাল

নাপাওঁ, আদি শব্দ উফৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। বিভিন্ন নিমন্ত্ৰিতৰ মূৰ, হাত, ভৰি, পেট, বুকু আদিত আঙুলি লগালে আহমদে; কিন্তু এবাৰো সঠিককৈ কব নোৱাৰিলে। দশম বাৰত শেষ চেষ্টা আহমদৰ। সেয়ে অলপ সময়ৰ কাৰণে তেওঁৰ চকুৰ বান্ধ খুলি দিয়া হ'ল—যাতে তেওঁ এঢোক মদ খাই মনটো আৰু অলপ চেঙা কৰি লব পাৰে। আহমদে সেই সুযোগতে কোনজন কোনখিনিত আছে চাই ললে। সোঁফালে কোণত চকী এখনত বহি মদৰ গিলাচত ঢোক মৰা মিস্টাৰ সিঙলৈ চাই আহমদে ভাবিলে, এই মানুহটোৱে একে ঠাইতে বহি মদকে খাই আছে; ইয়াকে ছুব লাগিব। কথা পতাৰ কায়দাৰে সিঙৰ ওচৰলৈকে কেই খোজ হব হিচাপ কৰিও ললে। তাৰ পাচত আহমদ "ৰেডি" হ'ল, তেওঁৰ চকু বান্ধ খালে, আৰু এখোজ দুখোজকৈ সন্দেহেৰে যোৱাদি মিস্টাৰ সিং বহি থকাৰ ফালে আগবাঢ়িল। নিশা এঘাৰ বজাৰ বন্ধ ঘৰৰ ভিতৰৰ ডাঠ অন্ধকাৰ। মিচেচ সিঙৰ হাতত থকা পেন্সিল টৰ্চৰ পোহৰ হে ৰচি এগছৰ দৰে একোবাৰ খন্তেকলৈ জ্বলে। তাৰ মাজত হঠাৎ আহমদে চিঞৰ মাৰি দিলে ঃ মিস্টাৰ সিং।

তৎক্ষণাৎ লাইট জ্বলি উঠিল। দেখা গ'ল—চকীৰ ওপৰত মিস্টাৰ সিং নাই। তাৰ ঠাইত মিচেচ সিং থিয় হৈ আছে। আৰু কঁকালৰ গাঁথি ঢিলা কৰি নমাই দিয়া মিচেচ সিঙৰ তলপেটৰ নামনিত নিজৰ তৰ্জনী আঙুলি লগাই—আহমদ থিয় হৈ আছে। হাঁহিৰ গিৰ্জনিয়ে ঘৰ উৰাই নিউ উৰাই নিউ কৰিলে। মিচেচ সিঙে চিঞৰি কলে ঃ মিস্টাৰ আহমদে চকু খোলা থাকোঁতে মিস্টাৰ সিঙলৈ চাওঁতেই বুজিছিলোঁ তেওঁ কি বুদ্ধি পাঙিছে। সেয়ে লাইট নুমুৱাৰ লগে লগে চকীৰপৰা সিঙক উঠাই মই থিয় হৈ থাকিলোঁ যাতে সিঙৰ মূৰৰ সমান ওখত মোৰ তলপেটটো থাকে। আৰু লৰা-লৰিকৈ কঁকালৰ গাঁথি ঢিলা কৰি শাড়ী খহাই ললোঁ। মই বুজিছিলোঁ যে তেওঁ হিচাপৰ খোজ কাঢ়ি কোনোবা কোমল ঠাইত

আঙুলি লাগিলেই এনাউন্স্ কৰিব। গতিকে তলপেট উলিয়াই থৈছিলোঁ।

লগতে হাঁহি আহমদে স্বীকাৰ কৰিলে যে মিচেচ সিঙৰ তলপেটৰ তলত কাপোৰৰ পৰশ পাই তেওঁ ভাবিছিল মিস্টাৰ সিঙে দাড়িত বন্ধা কাপোৰখন বুলি।

মিস্টাৰ আহমদক শাস্তি বিহা হ'ল। ঘোষিত শাস্তি মতে মিস্টাৰ আহমদ এখন পৰ্দাৰ আঁৰত সামান্য অন্তৰ্বাস পিন্ধি থিয় হৈ থাকিল আৰু দহ চেকেণ্ডৰ কাৰণে তেওঁৰ আগৰ আঁৰ-কাপোৰ গুচাই দিয়া হ'ল দৰ্শকৰ বাবে।

তাৰ পিচতহে অনিৰ্বানে মন কৰিলে যে কোঠাৰ ভিতৰত বিদিশা নাই। ইফালে সিফালে আলেঙে আলেঙে চাওঁতে আগফালৰ বাৰাণ্ডাত বিদিশাই চামচুলক ধমকি দিয়া শুনিলে ঃ ৰাস্কেল, চৰিয়াই গাল ভাঙি দিম।

চামচুলে মদপীৰ মাতেৰে হুমকি দিছিল ঃ আজি তোক নাঙঠ কৰিমেই।

অনিৰ্বানে বিদিশাক মাত লগাই দিলে। বিদিশাৰ অবিন্যস্ত সাজপাৰ চাই নামতহে মদ খোৱা অনিৰ্বানৰ বেয়া লাগিছিল। তথাপি ভাবপ্ৰৱণতাতকৈ প্ৰয়োজন ডাঙৰ। প্ৰয়োজনৰ তাগিদাতে বিদিশাক মৰম কৰি অনিৰ্বানে সুধিলে ঃ তুমি বেছিকৈ খাইছা নেকি ?

ঃ কেলেই খাম ? তুমি ?

ঃ মই নামতহে। চামচুলক কলানে ?

ঃ সি বোলে একে ধম্‌কিতে ফাইল লৈ আহিব। বৰ অসভ্য পিচে মানুহটো। আজি তাক চৰিয়াইছোঁ মই—উপায় নাপায়। এতিয়া সি উঠিব নোৱাৰে ; পৰি থাওক তাতে।

থেংকিউ। পাৰ্টি তেন্তে সফল হৈছে।

ঃ জমিছেও বেছ। অৱশ্যে মই হে এইবোৰত আচলতে আনন্দ নাপাওঁ। নিয়ম মানি হাঁহি হে থাকোঁ। বৰ নীচ ৰুচি কিছুমানৰ।

অনিৰ্বানে বিদিশাক পাতলকৈ চুমা এটা খাওঁতে চামচুলে বোধকৰোঁ পৰি থোৱা অৱস্থাৰপৰা দেখি আছিল। সি তাৰপৰাই লেবাই লেবাই খঙেৰে চিঞৰিলে ঃ শ্যালী ৰাণ্ডী-নী-নী-। বিদিশা বা অনিৰ্বানে সেই অভিযোগ শুনিলেনে নাই তাৰ প্ৰমাণ তেওঁলোকৰ ব্যৱহাৰত ধৰা নপৰিল। ভিতৰত ব্যস্ততা বাঢ়িল। বেছিকৈ মদ খাই মাতাল হৈ কাপোৰ খুলি নাঙঠ হব খোজা মিচেচ সিঙক কোনোমতে ঢাকিঢুকি শোৱনি কোঠালৈ অনিৰ্বান আৰু বিদিশাই কঢ়িয়াই নিলে। মিচেচ সিঙৰ এইটো বোলে অভ্যাসেই। তথাপি ইমান শকত মাইকী নাঙঠ হলে অনিৰ্বানৰ মতে বৰ বেয়া দেখি।

॥ ছয় ॥

ঃ বৰ বেয়া দেখি হে বৰ বেয়া দেখি ।

ঃ কি বেয়া দেখি ?—ইৰাৰ মাতত যেন জলকীয়া গুৰি মিহলোৱা আছে ।

সিমান ঘেংকৈ নধৰিবাচোন । মইতো নতুনকৈ তোমাৰ খং উঠিবলগীয়া কাম একো কৰা নাই । তোমাৰ মূৰত এইবোৰ কি কথা সোমাইছে ?

ঃ সেইটো কব নোৱাৰাৰ কাৰণেহে একো কৰিব নোৱাৰি শিয়ালৰ দৰে পলাই ফুৰিছা নেকি ? মোৰ নিচিনা কপালৰ মানুহৰে ভগৱানত বিশ্বাস নাইকিয়া হয়গৈ । বিদিশাৰ নিচিনা প্ৰেমিকৰ "কিউ" লৈ ফুৰা ছোৱালীয়ে পায় অনিৰ্বান বৰুৱাৰ নিচিনা।বংশে-গৌৰৱে, ধনে-চাকৰিয়ে, ৰূপে-গুণে, বয়সে-স্বাস্থ্যই উপচি পৰা স্বামী; আৰু মোৰ নিচিনা কামে-কথাই সৎ থকাবোৰৰ কপালত পৰে অকৰ্মণ্য, কাপুৰুষ টোকোনা মানুহ । এনেকুৱা অৱস্থাত পৰিম বুলি কল্পনাও কৰা নাছিলোঁ ।—ইৰাৰ মাতত চকুপানী সনা ।

গিৰিয়েক শইকীয়াই খবৰ-কাগজ পঢ়াৰ পৰাই মাত নামাতি নোৱাৰিলে ; আজি ৰাতিপুৱাই তোমাৰ কি বেয়া অৱস্থাতো হ'ল ? কি বলকিছা তুমি ?

ঃ আৰু কি হবলৈ বাকী আছে যে ৰাতিপুৱাই আজি নতুনকৈ কিবা এটা হব ? সিদিনা সেয়া বিদিশাই মাতোঁতেও পাৰ্টিলৈ যাব নোৱাৰিলোঁ ভাল কাপোৰ এসাজৰ অভাৱতে । তাৰ সলনি ঘৰ-বাড়ী আদি আন কিবা হোৱা হলেও ক'বলৈকে আছিল । সিফালেও নাই । আজিলৈকে নিজৰ বুলিবলৈ ঘৰ এখনকে নহ'ল । আমাতকৈ

পিচত চাকৰি পায়ো অনিৰ্বান বৰুৱাই একে বছৰতে দালান বনালে । তাৰ উপৰি দিনৌ পইচাৰ চিন্তা ।

ঃ দেশৰ অৱস্থা যেনেকুৱা মোৰো অৱস্থা তেনেকুৱাই হে হব । অনিৰ্বানেও ঘৰ সাজিব পাৰিলে ঘোচ খাব পৰা চাকৰিলৈ বদলি হোৱাৰ পাচত হে ।

ঃ সংসাৰৰ যি সময়ৰ যি দস্তুৰ তুমি-আমিও তেনেকুৱাই হব লাগিব । তোমাৰ চাকৰিত ঘোচ নোপোৱা কাৰণে অনিৰ্বান বৰুৱাই ঘোচ পোৱাটো হবলা বেয়া হ'ল ?

ঃ ঘোচ মই পালেও লব নোৱাৰোঁ ।

ঃ আঙুৰ টেঙা বুলি তুমিয়েই প্ৰথম কোৱা নাই । অসমৰ্থ কাপুৰুষেহে তেনেকুৱা কথাৰে নিজৰ দুৰ্বলতা ঢাকি ৰাখে ।

এনেকুৱা আলোচনা মোখনি মাৰি শেষ কৰাৰ সুৰত শইকীয়াই কলে ঃ অকল ধন-সম্পত্তিয়েই সকলো নহয় হে পৃথিবীত । মনৰ সুখ হে আচল কথা ।

ঃ মনৰ সুখটো হবপায় বন্ধু-বান্ধৱে ইতিকিং কৰিব পৰাকৈ আৰ্থিক অৱস্থা বেয়া হলে পোৱা যায় ?

ঃ বন্ধু-বান্ধৱতকৈ চহকী হৈ পাব পৰা মনৰ সুখটো কেনেকুৱা হব তাক চেলেকি চোৱাৰ ৰুচি মোৰ নাই ।

ঃ থাকিলে যে বাওনাই চন্দ্ৰলৈ হাত মেলাতকৈ দেখিবলৈ কদাকাৰ হব । বিদিশাৰ নতুন ঘৰটো দেখিলে আমাৰ এইবোৰ জীৱন গাহৰি-জীৱন যেন লাগে । নিজৰ ঘৰ এখন নিজে চিন্তা কৰি সজাই-মেলি পোৱা আনন্দটো আমাৰ ভাগ্যত নহবগৈ আৰু ।

কৈ কৈ ইৰাৰ চকুপানী ওলাই আহিল । গিৰিয়েক শইকীয়া ৰসিক মানুহ । কলে ঃ হেৰা ইৰা, মই পৰিসংখ্যা বিভাগৰ ডাঙৰ বিষয়া । পৰিসংখ্যাৰ মতে গৰমৰ আধা আৰু ঠাণ্ডাৰ আধা থকা বতৰ আৰামৰ হব । সেই বুলি তুমি এটা ভৰি জুইত আৰু এটা ভৰি বৰফত দি আৰাম বিচাৰিলে নহব । সুখও লাগিব, অসৎ উপায়ে

ধনও লাগিব, মানুহেও ভাল বুলি কব লাগিব—সকলো একেলগে সম্ভৱ নহয়।

ইৰাই কোনো উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন নেদেখিলে। গিৰিয়েক শইকীয়া মাটি হেন মানুহ। গালি পৰিলেও শুনি থাকে; থং নুঠে। চাকৰি ডাঙৰেই; কিন্তু বাহিৰা পইচা নাই। দৰ্মহাটোৰে কোনোমতে মাহটো চলেহে। শইকীয়া কিন্তু তাতে সন্তুষ্ট; ল'ৰা-ছোৱালীকিটা পঢ়াই-শুনাই ডাঙৰ কৰিব পাৰিলেই হ'ল। শইকীয়া নিজে দুখীয়াৰ ঘৰত ওপোজা মানুহ। ঘৰখন এতিয়াও দুখীয়া। সুবিধা পালেই ইৰাই টোকোনাৰ ঘৰ বুলি গালি পাৰে। বৈবাহিক জীৱনত এনেবোৰ গালি ভাতৰ লগত পদিনাৰ জুতি বুলি শইকীয়াই সহ কৰে। ইৰাৰ মনটো কিন্তু বেলেগ। নিজে সৰুৰেপৰা ধনী খুড়াকৰ ঘৰৰ দাঁতিতে মাস্টৰ বাপেকৰ দুখীয়া সংসাৰত ডাঙৰ হৈ আহোঁতে বুজিছিল যে পৃথিবীত ধন নহলে সুখ নাহে। সদায় ভাবিছিল, বিয়াৰ পাচত জীয়ৰী কালৰ বহুত অভাৱ তাই পূৰণ কৰিব, তাই ধনী গিৰিয়েক পাব। ইৰাৰ মতে, বিদিশা বা ধনী খুড়াকৰ জীয়েক ঈশাৰ দৰে তিনিশ টকীয়া শাড়ী এখন কিনো বুলিয়েই কিনি, গাড়ীত উঠি, চিনেমা চাই, ড্ৰইং ৰুমটো সুন্দৰকৈ সজাই, ল'ৰা-ছোৱালীক দামী ইংৰাজী স্কুলত পঢ়াই, প্ৰদৰ্শনী—মহিলা সভা—মেল-মিটিং আদিলৈ মন গলেই ওলাই গৈ, সময় কটোৱা জীৱনৰ সমান সুখী নাই। ল'ৰা-ছোৱালীৰ জঞ্জাল মাৰিবলৈ আৰু ভাত ৰান্ধিবলৈ চাকৰ-বাকৰ থাকিব লাগে। ইৰাৰ মতে মাহেকৰ দৰ্মহাৰে কোনোমতে চলা মানে দাৰিদ্ৰ্যৰ বোজা বোৱা। আৰু বিদিশাই কোৱাৰ দৰে মহাপাপত হে মানুহ দৰিদ্ৰ হয়। আৰু, অনিৰ্বানৰ নিচিনাবোৰহে—আচল মহাদেৱ হেন স্বামী। সেইজনী মুখ-চোকা বিদিশায়ো অনিৰ্বানৰ থং তোলাব নোৱাৰে। আনে কি কয় তালৈ কেৰেপ নকৰি অনিৰ্বানে যেনেতেনে এনেকুৱা এটা চাকৰি যোগাৰ কৰি ললে যে এবছৰতে জয়জয় ময়ময় অৱস্থা হ'ল। মানুহে কোৱা কথা কেলেই

লাগিছে? চামুচল হুচেনক আসৈ দিয়েই হওক বা মন্ত্ৰীৰ ভৰিত ধৰিয়ে হওক, চাকৰিটো কৰি ললে যি ললেই। মনে মনে ইৰাই ভাবিলে, যাৰ ভাগ্য ভাল তাৰ সকলোফালেই ভাল। আমাৰ নিচিনাবোৰৰহে আশাতে জীৱন শেষ হয়।

শইকীয়া বহি থাকিব নোৱাৰিলে। উঠি গৈ ইৰাৰ মূৰত মৰমেৰে হাত থৈ কলে: কান্দিছা কেলেই? আমাৰ কি নাই? এইকিটা ল'ৰা-ছোৱালী পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ হলে তোমাৰ সুখ থবা ক'ত?

জোকোৰা মাৰি গিৰিয়েকৰ হাতখন নিজৰ মূৰৰপৰা এৰুৱাই দি ইৰাই বিননিৰ সুৰত কলে: গাভৰু কালটো কোনোমতে পেটৰ ভাত মোকোলাওঁতে হাৰাশাস্তি হৈ মই বুঢ়া বয়সত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে সোন্দা কলটো খুৱাবলৈ ৰৈ থাকিম? সেই আশাতে মই এতিয়া গেবাৰি খাটি হাঁহি থাকিব লাগে?

: তেনেকুৱাবোৰ আশাই আছিল যদি, ভাল ধনী দৰা এটা চাই বিয়া নকৰালা কিয়?

: মইতো জনা নাছিলোঁ যে কথা-চহকী ভণ্ড ধৰ্ম-যুধিষ্ঠিৰ এজনক বিয়া কৰাইছোঁ। জনা হলে কেতিয়াও নাহিলোঁহেঁতেন।

: এতিয়াও দেখোন বিদিশা বৰুৱাই গোটোৱাদি চামচুল হুচেন এজন গোটাই লব পাৰা।

: ললেনো কি কৰিবা তুমি? জানিবাই বা কেনেকৈ? ক্ষয় যাবনে কিবা?—খঙৰ ভমকত ইৰাৰ মুখত বেয়া কথা ওলাল।

শইকীয়াই গহীনাই মন্তব্য কৰিলে: ক্ষয়ো নাযায় চিনো নাথাকে। মই মাত্ৰ লোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীক লোকৰ বুলিয়েই মৰম কৰিহে ভাল পাওঁ। লোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীক নিজৰ বুলি মৰম কৰিব লগা নহলেই হ'ল। তালৈকে তোমাক স্বাধীনতা দিলোঁ।

: সেইটোতনো তোমাৰ আপত্তি কিহৰ?

: আন আপত্তি একো নাই। কেৱল দুখীয়াৰ সংসাৰত খৰচ

বঢ়াৰ ভয়। আৰু, তাকে লৈ বন্ধু-বান্ধৱে ফিচিঙা-ফিচিঙি কৰিলে সেইবোৰ হজম কৰোঁতে কষ্ট হব।

ঃ সেই কষ্টকে দিব পৰা হলেও অলপ শান্তি পালোঁহেঁতেন।

শইকীয়াই আকৌ মোখনি মৰাৰ চেষ্টা কৰিলে ঃ হব আৰু ইৰা। কাগজ পঢ়াতো নহলেই। আজি বন্ধৰ দিনতে সেই কাগজখনে খোজা গল্পটো লিখি পেলাওঁ বুলি ভাবিছোঁ। আজিলৈ ছুটী দিয়া মোক।

ইৰা উচাট মাৰি উঠিল ঃ থৈ দিয়া তোমাৰ গল্প। লোকে এখন কিতাপ লিখিয়েই ৰাষ্ট্ৰীয়, জাতীয়, দপ্তৰীয়া, চুবুৰীয়া আদি সকলো পুৰস্কাৰ পায়। এওঁ ইপিনে দিনে-নিশাই এতিয়ালৈকে দহ-পোন্ধৰখন কিতাপ লিখিও আজিলৈকে সাহিত্য সভাৰ নিমন্ত্ৰণী চিঠি এখনকে পোৱা দেখা নাই।

ঃ মইতো সাহিত্যিক নহয়; সাহিত্যিক হোৱা হলে সাহিত্য সভাৰ সহিততে থাকিলোঁহেঁতেন। মই লেখক হে।

ঃ একেবোৰ উত্তৰকে শুনি শুনি আমনি লাগিছে।

ঃ ভাবি থৈছোঁ, ঘৈণীয়ে গিৰিহঁত সলালেই ময়ো উত্তৰ সলাম।

ঃ অনবৰত পেংলাই কৰি থাকিলেই সকলো ঠিক হৈ যাব বুলি কেৱল মূৰ্খই হে ভাবে।

উচাট মাৰি ইৰা উঠিল। ক'ৰবাত খেলি থকা ল'ৰা-ছোৱালী-কিটা মা-মা কৰি চিঞৰি আহিছে। এইকিটাৰপৰাহে একো কৰিব নোৱাৰি। ইহঁত নথকা হলে তাই মাকৰ ঘৰলৈকে গুচি গ'লহেঁতেন। এনেকুৱা এটা মানুহৰ লগত থকাতকৈ মৰাও ভাল। ইৰাই আগফালৰ দুৱাৰখন খুলি দিলে এনেয়ে। বাহিৰৰ মুকলি বতাহ কিছু ভিতৰলৈ সোমালে তাই যেন শান্তি পাব।

দুৱাৰ খুলিয়েই দেখে, বাহিৰত মীৰা। মিচিক্-মাচক্কৈ হাঁহি থিয় হৈ আছে। ইৰা আচৰিত। ইমান ৰাতিপুৱাই তাই ক'ৰপৰা ওলালহি? সুধি দিলে ঃ বাহিৰতে যে ৰৈ আছ, সোমাই অহা নাই কিয়? ইমান ৰাতিপুৱাই ক'ৰপৰা ওলালিহি?

ঃ বজাৰলৈ আহিছোঁ। এওঁৰ বোলে আজি বজাৰ কৰি দি যোৱাৰো সময় নাই। বাটতে তোৰ ঘৰত সোমাই যাওঁ বুলি আহি তহঁতৰ তৰ্ক প্ৰতিযোগিতাৰ শ্ৰোতা হৈ বাহিৰতে ৰৈ আছোঁ।

ইৰাই লাজ পালে। মুখেৰে কলে ঃ অসভ্য। তোৰ সেই তাহানিৰ অসভ্য অভ্যাসবোৰ নগ'ল।

ঃ তোৰ জানো চোকা মুখখন মিঠা হ'ল?

ঃ এইটো মানুহৰ লগত থাকিলে মুখ চোকা নহৈ মিঠা হবনে? —ইৰাই ভনীয়েকক "আহ" বুলি মাতি ৰান্ধনি ঘৰৰ ফালে খোজ পেলালে।

মীৰা সোমাই আহিল। দেখিলে, ভিনিহিয়েক শইকীয়াই মেলি লোৱা কাগজ-পত্ৰবোৰ সামৰিছে। হাঁহি হাঁহি মীৰাই কলে ঃ কিয় সামৰিছে ভিনদেউ? আপুনি গল্পটো লিখক। মই আপোনাক আমনি নকৰোঁ। মই আহিলোঁ যেতিয়া বাইদেউ এতিয়া মোৰ আগত বক্তৃতা দিয়াতে ব্যস্ত থাকিব। গতিকে আপুনি নিৰাপদে লিখিব পাৰে।

শইকীয়াই হাঁহি মাৰি কলে ঃ এতিয়ালৈ এৰিলোঁ মীৰা। এতিয়া লিখিলে কিবাকিবি বেয়া কথাবোৰহে ওলাব।

ঃ বাইদেৱে ৰাতিপুৱাই সদায় এইদৰে বলকনি আৰম্ভ কৰে নেকি?

ঃ সেইদৰে নকবা। ঘৈণী আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰে আমাৰ আদৰ্শ সংসাৰ। অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰৰ পুৱাৰ অনুষ্ঠানৰ গান সদায় ভালবোৰকে পোৱা জানো? আজিৰ বেয়া ৰেকৰ্ড এখন শুনি তুমি সদায় পুৱা বেয়া ৰেকৰ্ড বজায় বুলি নকবা।

সন্মুখতে সেইদিনা পুৱাৰ কাগজখন পৰি থকা দেখি মীৰাই সুধিলে ঃ আজিৰ কাগজ পঢ়িলেনে ভিনদেউ?

ঃ কাগজ? মেলি লওঁতেই ইৰা দেৱীৰ আবিৰ্ভাৱ। কাগজ মেলাতে থাকিল। তুমি পঢ়াগৈ বাৰু। মই অলপ পিচতে চকু ফুৰাম।

ঃ মই ঘৰতে চাই আহিছোঁ। সেই কাৰণেহে সুধিছোঁ।—এই বুলি মীৰাই কাগজখন হাতত লৈ প্ৰথম পৃষ্ঠাৰ বাতৰি এটা দেখুৱাই কলেঃ এয়া, কিবাকিবি বহুত কাৰণত অনিৰ্বান বৰুৱাৰ চাকৰি গৈছে। তেওঁৰ বিৰুদ্ধে চৰ্কাৰে কিবা মোকৰ্দমাও তৰিছে। কালি গ্ৰেপ্তাৰ কৰিছিল ; জামিনত হে এৰি দিছে।

অবাক হৈ শইকীয়াই খবৰটো পঢ়ি চালে। ঃ কি কাণ্ড? চামচুল হুচেনক আগতেই ধৰি আগতেই এৰি দিছে। ইমানবোৰ কথা হৈ গ'ল, অথচ কালি অফিচত মই একো গমকে নাপালোঁ। চাওঁ।—এই বুলি শইকীয়াই খবৰটো পঢ়ি গ'ল মাজডোখৰৰপৰা ঃ

"জানিবলৈ পোৱা মতে শ্ৰীঅনিৰ্বান বৰুৱাই দুদিন আগতে চাকৰিৰপৰা ইস্তফা দিছিল। তেওঁৰ হৈ শ্ৰীচামচুল হুচেনে পুলিচৰ চোৰাংচোৱা বিভাগত বোলে হুমকি দিছিলগৈ এইবুলি যে বৰুৱাৰ বিষয়ে মিছা কথাৰে ভৰা ফাইলটো এতিয়াই মন্ত্ৰীৰ ঘৰলৈ পঠাই নিদিলে কেৱাজনৰো চাকৰি যাব। মন্ত্ৰীৰ ঘৰলৈ নিয়াই ফাইলটো নাইকিয়া কৰাৰ অভিসন্ধি আছিল বুলি বিশ্বস্তসূত্ৰে জানিব পৰা গৈছে; কিন্তু এই বিষয়ত মন্ত্ৰীৰ অনুমোদন থকাৰ কোনো প্ৰমাণ পোৱা নাই।..."

ইতিমধ্যে ইৰা ৰান্ধনিঘৰ পাইছিলগৈ। তাৰপৰাই কাণপাতি শইকীয়াই খবৰটো পঢ়া শুনি লৰালৰিকৈ হাতত বেলনা-মাৰিডাল লৈ মীৰাহঁতৰ ওচৰ পালেহি। আহিয়েই সুধিলে ঃ তহঁতে ইমানপৰে কি কথা পাতিছহঁক ?

মীৰাই খবৰ কাগজখন আগবঢ়াই দি খবৰটো আঙুলিয়াই দেখুৱাই দিলে। একান্ত মনোযোগেৰে ইৰাই খবৰটো পঢ়োতে শইকীয়াই মুখৰ চেহেৰাৰপৰা মনৰ ভাব বুজাৰ চেষ্টা কৰিছিল। শইকীয়াৰ মনৰ ভাবটো বুজি মীৰাই আমোদ পাইছিল। পঢ়ি উঠি, টোপনিৰ-পৰা সাৰ পোৱাৰ দৰে অবাক হৈ ইৰাই শইকীয়া আৰু মীৰাৰ মুখলৈ

চালে। তাৰ পাচত কিবা ভাবি হঠাৎ মীৰাৰ হাতত ধৰি কলেঃ মীৰা, বিদিশাৰ ওচৰলৈকে যাওঁ ব'ল। তাইৰ চাগৈ অকলৈ বৰ বেয়া লাগিছে। হঠাতে এনেকুৱা হব পায়নে বাৰু ?

বিদিশাৰ দুৰ্ভাগ্যৰ তুলনাত নিজক সৌভাগ্যৱতী হোৱা যেন পাই ইৰাৰ মুখত লুকাই-চুৰকৈ জিলিকি পৰা সন্তোষৰ চিন শইকীয়াৰ সন্ধানী চকুৰে হেলাৰঙে ধৰা পেলালে। ৰসিক শইকীয়াই ইন্ধন যোগালে ঃ এৰা, গলে এতিয়াই যাব লাগে—তপতে তপতে।

গিৰিয়েকে কোৱা কথালৈ কাণ নিদি ইৰাই নিজকে নিজে কোৱাদি কলেঃ এইবোৰ বদনামৰ ভাগী হোৱাতকৈ এসাজ নাখাই থকাও ভাল।

শইকীয়া আৰু মনে মনে থাকিব নোৱাৰিলে। কলেঃ তুমি তো সদায় তাকে কৈ আহিছা ইৰা। আজি মীৰা অহাৰ আগতেও মোক জানো বুজোৱা নাছিলা যে অনিৰ্বান বৰুৱাৰ দৰে হঠাৎ ধনী হোৱাতকৈ আমাৰ দৰে দুখীয়া হৈ থকাই ভাল ? তোমাৰ কাৰণেইতো মই সেই পথত খোজ দিয়া নাই। নহলে মোৰো একে অৱস্থা হ'লহেঁতেন।

কৃত্ৰিম গাম্ভীৰ্য্যেৰে শইকীয়াই কথা কওঁতে তেওঁলৈ ইৰাই পোন্দোৱাকৈ চাই আছিল। গিৰিয়েকৰ বক্ৰোক্তিলৈ কেৰেপ নকৰি ইৰাই ভনীয়েকক কলেঃ ব'ল মীৰা, বিদিশাকে মাত লগাই আহোঁগৈ। নহলে আমিও তাইৰ এনেকুৱা হোৱাত ভালপোৱা বুলি ভাবিব।

ঃ মই নাযাওঁ। ময়ে তাইক এই অৱস্থাৰপৰা ৰক্ষা নকৰিলোঁ বুলি ভাবি আছে। মই গলে কিজানি ডিঙিত ধৰি উলিয়াই পঠিয়াব।

ঃ কিয় ?

ঃ সেইবোৰ বহুত কথা, তোক কোৱাই নাই। মুঠতে বিদিশা বাইদেউ গিৰিয়েকৰ সৈতে আমাৰ ঘৰলৈ দুদিন গৈছিল। আমাৰ ঘৰলৈ মানে এওঁক লগ ধৰিবলৈ। এদিন যে মিঠায়ে-চিঠায়ে

এসোপা লৈ গৈছিল। মোক ৰান্ধনি-ঘৰত গৈ বিদিশা বাইদেৱে মনে মনে অনুৰোধ কৰিছিল, অনিৰ্বান ভিনদেউৰ ফাইলটো নোহোৱা কৰিবলৈ—মই যাতে মোৰ গিৰিহঁতক কৈ কামটো কৰাওঁ। তইতো জানই যে এওঁ অফিচত চোৰাংচোৱা বিভাগৰ গুপ্ত নথি-পত্ৰৰ তত্বাৱধানত। পিছে মোৰ গিৰিহঁতটো কেনেকুৱা? কব পাৰি নেকি তেওঁক এইবোৰ কথা? আৰু সুধিছিল—গিৰিয়েকৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগবোৰ কেনেকুৱা বিধৰ। মইতো সেইবোৰ অফিচৰ কথা নাজানো; আৰু তেৰোঁ একো নকয় মোক। আনকি সেইদিনালৈকে তেওঁ নাজানিছিল যে বিদিশা বাইদেউহঁতৰ লগত মোৰ বিশেষ চিনাকি আছিল।

অধৈৰ্য্য হৈ ইৰাই সুধিলে: পিছে তই কি কৰিলি?

: কি কৰিম আৰু? তইতো তোৰ ভনী-জোঁৱায়েৰক জানই। উপায় নাপাই বিদিশা বাইদেউকে কলোঁ—মই কোৱাতকৈ তেওঁ কোৱাই ভাল হব। বিদিশা বাইদেউ কিন্তু বৰ টেঙৰ। এওঁৰ ওচৰলৈ গৈ এওঁক একো নকৈ প্ৰথমতে মোকে কলে।

: কি কলে?

: কলে যে আমি ভাড়াঘৰত ইমান পইচা দি থকাটো অন্যায় হৈছে। ল'ৰা-ছোৱালীকিটাৰ ভৱিষ্যতলৈ সাঁচিব লাগে। তেওঁৰ নতুন ঘৰৰ ওচৰতে তেওঁৰে আন এটুকুৰা মাটি আছে। দামটো যেতিয়াই পাৰে দিলেই হ'ল। এতিয়া কিন্তু লৰালৰিকৈ ঘৰ এটা সাজি তালৈ যাব লাগে। ভাড়াৰ পইচাকিটা বাচি যাব।

: তাৰ পিচত?—ইৰাৰ ধৈৰ্য্য নাই।

: মই কলোঁ—এতিয়া আমি ঘৰ সাজিব নোৱাৰোঁ বাইদেউ। আমাৰ টকাই নাই। বাইদেৱে খঙেৰে কোৱাদি কলে যে কোনোমতে থাকিব পৰা ঘৰ এটা দুহেজাৰতে হয়। মই হাঁহি দিলোঁ। কলোঁ—দুহেজাৰনো ক'ৰপৰা ওলাব? তেতিয়া বিদিশা বাইদেৱে বেয়া কাম এটা কৰিলে।

: কি কৰিলে?

: বেগৰপৰা টকা এহেজাৰ উলিয়াই মোক দি কলে যে মোৰ ঘৰ সজাটো এতেবাৰে ঠিক কৰি দিবলৈকে তেওঁ আজি আহিছিল। সেয়ে টকাৰ অভাৱৰ কথা কলে মুখ বন্ধ কৰি দিয়াৰ উপায়ো হাততে লৈ আহিছিল। টকাকিটা মোৰ হাতত গুজি দি কলে—"কাম আৰম্ভ কৰা। লাগিলে আৰু দিম। পিচত ধাৰ মাৰি দিবা।" মই নলওঁ, তেৰোঁ নেৰে। তেনেকুৱাতে মোৰ গিৰিহঁতে আমাক উপেক্ষা কৰি, আগৰেপৰা পাতি থকা কথাৰ সূত্ৰ ধৰি অনিৰ্বান বৰুৱাক স্পষ্টকৈ কলে: "মিস্টাৰ বৰুৱা, আপোনাৰ ফাইলটোৰ বিষয়ে একো কথা কোৱা মোৰ পক্ষে সম্ভৱ নহয়। মোৰ চাকৰিটোৱেই হৈছে গোপন নথি-পত্ৰ ৰখাৰ। সেই গোপনীয় কথা মই কেতিয়াও কাকো কব নোৱাৰোঁ। আপুনি হাত-দীঘল মানুহ; ওপৰ মহলাত ধৰক। মোৰ নিচিনা মাখি-মৰা কেৰাণীক বিপদত পেলায় কেলেই?—এইবুলি তেওঁ মোৰ হাতৰপৰা বিদিশা বাইদেৱে দিয়া টকা হেজাৰ নি বিদিশা বাইদেউকে কথাৰ মাজতে দি দিলে।

: পিচত?

: বিদিশা বাইদেউৰ মুখত সৰস্বতী আছে। বিভিন্ন ধৰণেৰে তোৰ জোঁৱায়েৰক প্ৰশংসা কৰি ফুচুলাবলৈ ধৰিলে। এওঁতো গোঁৱাৰেই। শেষত এওঁ কলে: "মিচেচ বৰুৱা, আপোনাৰ সৈতে আজি মোৰ প্ৰথম চিনাকি। তাৰ আগতে অৱশ্যে মীৰাৰ লগত চিনাকি বুলি আজি গম পালোঁ। এটা কথা কওঁ বেয়া নাপাব।" বিদিশা বাইদেউ সন্দিহান হৈ ৰৈ থাকিল—কি কথা কয় শুনিবলৈ।

: কি কলেনো?

: নকবি আৰু। এওঁ যে পোনপতীয়াকৈ বৰ বেয়া কথা কৈ দিব পাৰে। মোৰে লাজ লাগি গৈছিল। খঙো উঠিছিল।

: কি কলে কচোন?

: ঠিক এনেকুৱাকৈ কলে: "মিচেচ বৰুৱা, আমি উপাৰ্জনৰ

সীমাৰ ভিতৰত সাৱধানে থকা মানুহ। মই বুজিছোঁ যে মীৰালৈ থকা মৰমতে আপুনি আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীকিটালৈ কাপোৰ আৰু মিঠাই লৈ আহিছে। পিছে, এইবোৰ এবাৰ পাই লতা লাগিলে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মোক জুলুম কৰি মাৰিব। গতিকে সেইখিনি ঘূৰাই নিলে ভাল পাম।"

ঃ ৰাম ৰাম, বিদিশা চাগৈ লাজত মুচ্‌কচ্ যোৱা যেন হ'ল।— ইৰাই লাজতে চকু মুদি কলে।

মীৰাই মূৰ জোকাৰি কলেঃ ওহোঁ, তই ভুল কৰিছ। তই তেন্তে তোৰ বান্ধৱীক নাজানই। বিদিশা বাইদেৱে অতি স্বাভাৱিকভাৱে উত্তৰ দিলেঃ "সঁচা কথা কবলৈ গলে মই বস্তুবোৰ আনোতেই কথাটো ভাবিছিলোঁ; কাৰণ, আপোনাৰ বিষয়ে মীৰা আৰু ইৰাৰপৰা মই সকলো শুনি থৈছোঁ। সেই কাৰণে, পিচত গালি খাই বুলি বস্তুবোৰ মনে মনে মীৰাৰ হাতত দি নগৈ আপোনাৰ আগতে দিলোঁ। দেখিলে নহয়। ঘৰ সজা, সাজিবলৈ ধন ধাৰলৈ দিয়া আদিও মনে মনে মীৰাক নকৈ আপোনাৰ আগতে কৈছোঁ। কাৰণ, আপোনাৰ চেন্টিমেণ্টক আমি কেতিয়াও অৱমাননা নকৰোঁ।"

ঃ তাৰ পাচত ?

ঃ বিদিশা বাইদেৱে কাপোৰবোৰ ঘূৰাই নিবলৈ গাত ললে। কিন্তু ভনীজনীৰ ঘৰলৈ লৈ অহা মিঠাইকিটাও ঘূৰাই নিব লাগিবনে ? সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰত এওঁ ঘূৰাই নিব লাগিবই বুলি কিন্তু কব নোৱাৰিলে। আমি আৰু বিদিশা বাইদেউহঁতে একেলগে বহি চাহ-মিঠাই আনন্দেৰে খালোঁ। আহিবৰ সময়তো এওঁক কৈ আহিছিলঃ "আপোনাৰ নিচিনা নৈতিক আদৰ্শ থকা মানুহ মই খুব ভাল পাওঁ। আকৌ আপোনাক আমনি কৰিমহি।" হয়তো পিচত আকৌ যোৱাৰ বাট মুকলি কৰি ৰাখিছিল।

শইকীয়াই কাণেৰে সকলো শুনি থাকিলেও একো নুশুনাৰ দৰে

একমনে ডাঢ়ি খুৱাই আছিল। ৰান্ধনিঘৰৰ বাৰাণ্ডাত পানী এবাল্টি লৈ ল'ৰা-ছোৱালীকিটাই ইটোৱে সিটোৰ গাত ছটিয়াই উৰাই-ঘূৰাই হাঁহিছিল। ইৰাই সেইবোৰ একোলৈ কাণ নকৰি মনে মনে ভাবিছিল—গিৰিয়েকৰ চাকৰিৰ কাৰণে ভনী-জোঁৱাই এটাৰ হাতত ইমান অপমান সহ্য কৰাৰ ধৈৰ্য্য বিদিশাৰ নিচিনা কাটিহা নসহা ছোৱালীজনীয়ে ক'ৰপৰা পালে ? ধনে মানুহক অপমান সহিবলৈকো শিকায় নেকি ?

মীৰাৰ কবলগীয়া আৰু বহুত আছিল। বিদিশাৰ বিষয়ে বেয়া কথা ইৰাক কবলৈ মীৰাই ভাল নাপায়। কাৰণ, হেজাৰ হলেও বিদিশা ইৰাৰ বন্ধু ; বায়েকৰ বেয়া কথা কোৱা যেন হয়। আচলতে অনিৰ্বান বৰুৱাৰ অসৎ উপায়েৰে ধন ঘটাৰ ৰিপোৰ্ট ইমান আহিছিল যে বহুত দিনৰ আগতে এদিন গিৰিয়েকে মীৰাক কথা-প্ৰসঙ্গত কৈছিল যে বেয়া বুদ্ধিত অসমীয়াক আনে চেব পেলাব নোৱাৰে। তেতিয়া গিৰিয়েকে নাজানিছিল যে অনিৰ্বানহঁত মীৰাৰ চিনাকি। কথাবোৰ শুনাৰ পাচত মীৰায়ো বিদিশাহঁতৰ লগত চিনাকিৰ কথাটো গিৰিয়েকক কৈ দিবলৈ কিবা যেন বেয়া পালে। তাৰ পাচত এদিন আহি কৈছিল চামচুল হুচেনৰ কথা। হুচেনে বোলে অফিচতে গৈ হুমকি দি কৈছিলগৈ যে অনিৰ্বান বৰুৱাৰ বিষয়ে মিছা কথা লগাই অনিষ্ট কৰাবোৰক, আৰু সেইবোৰকে ফাইলত গাঁথি ওপৰৱালাক লগোৱা কেৰাণীবোৰক পাউণ্ডত গৰু ভৰোৱাদি একেদিনাই ভৰাই থোৱাৰ ক্ষমতা তেওঁৰ আছে। আৰু কোনে সেইবোৰ কৰিছে সেই সন্দেহ চামচুলক জনাই দগাবাজবোৰক ধৰাত সহায় কৰি দিলে, সন্দেহ দিয়াজনক একেদিনাই কেবাখোপো পদোন্নতি কৰাই দিয়াৰ শক্তিও বোলে চামচুলৰ আছে। মীৰাৰ গিৰিয়েক অভিজ্ঞ অফিচ-কৰ্মী। চামচুলৰ বক্তব্য সোপাকে টেপ-ৰেকৰ্ডাৰেৰে ধৰি যথাস্থানত দিছিলগৈ। কেন্দ্ৰত কংগ্ৰেছী চৰ্কাৰ পতনৰ খবৰ ওলোৱাৰ দিনা অনিৰ্বান বৰুৱা আৰু চামচুল হুচেনে বোলে মীৰাৰ গিৰিয়েকক

প্ৰচাৰ বিভাগৰ অফিচৰ আগতে লগ পাই কৈছিল ঃ এতিয়া চাম নহয়, কোনে কাৰ চাকৰি খায়। আমাৰ জনতা চৰ্কাৰে সকলো কংগ্ৰেছী অভিযোগ কলমৰ এটা খোচত নাকচ কৰি দিব। পিছে কথাটো সঁচা নহ'লগৈ। জনতা চৰ্কাৰেও ঘোচখোৰ মতলবীক ক্ষমা কৰিবলৈ ভাল নাপালে। কংগ্ৰেছী চৰ্কাৰ যোৱাৰ পাচতো অনিৰ্বান বৰুৱাৰ চাকৰি যাব পাৰে বুলি একমাত্ৰ মীৰাৰ গিৰিয়েকেই মীৰাক কৈছিল। মীৰা নিৰুপায়। কিন্তু তাই চামচুল হুচেনৰ নিচিনা সাংঘাতিক মানুহক ভয় কৰে। কোন সময়ত সি মিছা কথা লগাই গিৰিয়েকক বিপদত পেলায় ঠিক নাই বুলি ভাবে। মীৰাৰ গিৰিয়েকে সেই সন্দেহ এটা সত্যনিষ্ঠ হাঁহিৰে মোহাৰি থয়। মীৰাই এইবোৰ কথা কেতিয়াও ইৰাক কোৱা নাই। নকয়ো।

॥ সাত ॥

ঃ নকয় ? উঠাই লম বুলি নকয় ? বাঃ, তেন্তে এনেয়ে ইমান কষ্ট কৰি জনতা পাৰ্টিৰ কাৰণে কাম কৰিলোঁনে ? তেওঁক এনেয়ে ইমান কষ্ট কৰি লোকসভাৰ সদস্য কৰি নিৰ্বাচনত জিকালোঁনে ? মোৰ সমৰ্থনত থকা মানুহখিনি নোপোৱা হলে তেওঁ কেনেকৈ জিকিলহেঁতেন ? মনে মনে কংগ্ৰেছীৰ মাজত ময়ে অকলে প্ৰচাৰ কাৰ্য্য চলাই কংগ্ৰেছীৰ হতুৱাই জনতাৰ প্ৰাৰ্থীক ভোট দিয়াইছিলোঁ। এতিয়া তেওঁলোকে প্ৰথমে মোৰ জোঁৱাইটোৰ চাকৰি খালে হবনে ?

ডাঃ খাটনিয়াৰ ব্যস্ত হৈ পৰিল। মানুহ পঠিয়াই জোঁৱায়েকক জামিনত খালাচ কৰাই আনিলে। তাৰ পাচত, মন্ত্ৰী, এমেলে আদিৰ ঘৰে ঘৰে যাতায়াত আৰম্ভ হ'ল। সকলোবোৰৰ গুৰি মীৰাৰ গিৰিয়েক বুলি ধৰি লৈ তেওঁৰ বিৰুদ্ধে বহুত বেনামী চিঠি লিখি হুলস্থুল কৰি দিলে। তেওঁৰ ফলীয়া এমেলে গৈ মীৰাৰ গিৰিয়েকৰ বিৰুদ্ধে মন্ত্ৰীকো লগালেগৈ।

হুলস্থুল যিমানে বেছি হ'ল, মানুহৰ মাজত কথাবোৰ সিমানে বেছিকৈ ওলাল। অনিৰ্বান বৰুৱা মানুহৰ আগত ওলাব নোৱাৰা হ'ল। যিবিলাক ব্যৱসায়ীৰ ঘোচ খাই কাম নকৰাকৈ পেলাই থৈছিল, সেইবোৰে ঘৰতে আহি হুমকি দি গ'ল—টকা ঘূৰাই নিদিলে বেয়া হব বুলি।

অফিচৰপৰা আহি শইকীয়া ঘৰৰ আগ-বাৰাণ্ডাত বহি আছিল। মাৰ কলৈ গ'ল বুলি সুধিলত ল'ৰা-ছোৱালীকিটাই কব নোৱাৰিলে। সিহঁতক এৰি থৈ গৈছিল অফিচৰপৰা ফাইল লৈ অহা পিয়নটোৰ হাতত। পিয়নটোক কৈ গৈছিল ওচৰৰে মানুহ এঘৰৰপৰা সোনকালে

ঘূৰি আহিব বুলি আৰু তেওঁ নহালৈকে ল'ৰা-ছোৱালীকিটাক চাবলৈ। ইমান জৰুৰী কি দৰ্কাৰ হ'ল ইৰাৰ? শইকীয়াই ভাবি নাপালে। হয়তো চুবুৰীয়া কাৰোবাৰ কিবা দৰ্কাৰত গৈছে। এইবোৰ ভাবি থাকোঁতেই ইৰা অহা দেখিবলৈ পালে। মুখখন ওন্দোলোৱা—খং সনা। খোজ খৰ। ওচৰ পালতে শইকীয়াই সুধিব খুজিছিল, কলৈ গৈছিলা বুলি। সুধিবলৈ নাপালেই। ইৰায়ে আৰম্ভ কৰিলে—

ঃ ইমান অসভ্য। তাইক মই বাৰু কি কৰিছোঁ! তাই মোক মাতি নি কিয় অপমান কৰিব?—কৈ কৈ ইৰাই হুকুহুকৈ কান্দি দিলে। টিঙত টোকৰ মাৰিলেই গম পোৱা মানুহ শইকীয়া। চকুপানী বন্ধ কৰিবলৈ শইকীয়াই ঘৈণীয়েকক নিচুকাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। কলে ঃ ৰবাচোন, নাকান্দিবা। কিয় কান্দিব লাগিছে? মই চব ঠিক কৰি দিম নহয়।

কান্দি কান্দিয়ে ইৰাই খংটো গিৰিয়েকৰ ওপৰতে জাৰিলে ঃ তুমি কিটো ঠিক কৰিবা? তোমাৰ ঘৈণীয়েক বুলিহে আজি সিহঁতে মোক ইমান অপমান কৰিলে। আন গিৰিয়েক হোৱা হলে ছুইটাকে মুখ ভাঙি দি আহিলগৈহেঁতেন। তুমি একো কৰিব নোৱাৰা বুলি জানে কাৰণেই মোক এইদৰে মাতি নি অপমান কৰিবলৈ সাহ কৰিলে।

ল'ৰা-ছোৱালীকিটাই বেঢ়ি ধৰিলেহি। ইৰাক হাতত ধৰি ৰান্ধনি-ঘৰলৈ শইকীয়াই লৈ যাওঁতে ল'ৰা-ছোৱালীকিটাও পিচে পিচে গ'ল। ৰান্ধনি ঘৰত গৈ অনভ্যাস হাতেৰে চাহ কৰি ইৰাক দি, ল'ৰা-ছোৱালীকিটাকো গাখীৰ দিওঁতে শইকীয়াৰ নিজৰ পোছাকী কাপোৰতে গাখীৰ পৰা চাই ইৰাই খং পাহৰি হাঁহি কলে ঃ এবাৰ ল'ৰা-ছোৱালীকিটাক গাখীৰ দিওঁতেই এই অৱস্থা?

মাকে হাঁহি দিয়া দেখি নিশ্চিন্ত হৈ ল'ৰা-ছোৱালীকিটা গাখীৰ খাই খেলিবলৈ গুচি গ'ল। তেতিয়াহে শইকীয়াৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত ইৰাই কলে—কেনেকৈ মানুহ পঠাই দৰ্কাৰি কথা আছে বুলি বিদিশাই

মতাই নিলে, মাতি নি কেনেকৈ অনিৰ্বান বৰুৱাৰ ওপৰত চৰ্কাৰে লোৱা ব্যৱস্থা অন্যায় হৈছে আৰু সকলো গোচৰ তৎক্ষণাৎ উঠাই লব লাগে বুলি লিখা গোহাৰি এখনত চহী কৰিবলৈ কলে। সেই গোহাৰিত চহী কৰাৰ আগতে গিৰিয়েকক সুধিব লাগিব বুলি ইৰাই কোৱাৰ লগে লগে বিদিশা চুলি মেলি খাওঁ খাওঁ মূৰ্তি ধৰি ইৰাৰ ওচৰলৈ খেদা মাৰি আহিল। বিদিশা খং উঠিলে কিমান কদাকাৰ হব পাৰে সেই কথা ইৰাই এই প্ৰথম দেখিলে। ইৰা ভয়তে থিয় হ'ল। অনিৰ্বান বৰুৱাই আহি ঘৈণীয়েকক দাঁত কৰচি কলে ঃ এই বনৰী, তোৰ নিচিনা বনৰীৰ বন্ধু এনেকুৱাই হয়; বিপদত কেতিয়াও সহায় নকৰে। তাৰ পাচত ছুইটাই গালি পাৰি কলে যে মীৰা আৰু ইৰায়ে হিংসাতে এইবোৰ লগাই অনিৰ্বানৰ সৰ্বনাশ কৰিলে। শেষত ইৰাই কলে ঃ মোক কেৱল মৰাহে নাই। আনকি মই ওলাই আহি গেটৰ মুখ পাওঁতেও অনিৰ্বান বৰুৱাই চাকৰটোক কৈছে ঃ এই থাৰ্ড ক্লাছ মানুহবোৰ আহিলে গেটৰ ভিতৰলৈ সোমাবলৈ নিদিবি।

শইকীয়াই ঘৈণীয়েকক সান্ত্বনা দি কলে ঃ খং উঠি লাভ নাই ইৰা। আঘাত পালে প্ৰত্যাঘাত কৰিবলৈ চোৱাটো আমাৰ জৈৱিক প্ৰবৃত্তি। বিদিশাহঁতক এতিয়া সকলোৱে আঘাত হে কৰিছে। তেওঁলোকে প্ৰত্যাঘাত কৰিব কাক? তোমাকে মাতি নি কথা শুনাই অলপ চাগৈ সকাহ পাইছে। আনক বিচাৰি নাপাই এতিয়া চাবা—গিৰিয়েক-ঘৈণীয়েকৰ মাজত কুৰুক্ষেত্ৰৰ সৃষ্টি হব।

ইৰাই ভাগৰ লাগি ভাবিছিল, তেতিয়াই গিৰিয়েকৰ নিৰাপদ বুকুত মূৰ থৈ যেন অকণমান আৰাম কৰি লব।

॥ আঠ ॥

ঃ হুঁঃ কু-ৰু-ক্ষে-ত্ৰ! ভদ্ৰলোকে এইবাৰ উপমা দিবলৈ শিকিছে! গোষ্ঠীৰ ভিতৰত ৰাজ্য লৈ যুদ্ধ হোৱাৰ ঐতিহাসিক সত্যৰ ভিত্তিতহে কুৰুক্ষেত্ৰত যুদ্ধ হৈছিল। তোমাৰ দৰে "ৰণত পৰি কলীয়া তেল নাইকিয়া ফপৰীয়া" হৈ ঘৈণীয়েকৰ সৈতে কুৰুক্ষেত্ৰৰ যুদ্ধ কৰিবলৈ নাহে। অৱশ্যে, সেই প্ৰসংগই যদি মোক প্ৰয়োজন পূৰণার্থে দ্ৰৌপদীৰ দৰে একাধিক পতিৰ অংকশায়িনী হবলৈ ইংগিত দিছে, অথবা, তোমাৰ কোনোবা বন্ধুৰ দ্বাৰা মোৰ বস্ত্ৰহৰণ সহ্য কৰিবলৈ সকিয়াইছে, তেন্তে বেলেগ কথা। তুমি ভবাৰ দৰেই পতিব্ৰতা সতীৰ দৰে সেই আদেশ পালন কৰিব পাৰিম নে নাই, আৰু নোৱাৰিলে ঘৰলৈকে ঘূৰি যাম নে কি কৰিম, সেইটো মই সময়ত বিবেচনা কৰি চাম।

ঃ ঘৰলৈ কিয়? একেবাৰে "বেক্" কৰি গৈ দেখোন মাৰৰ পেটত সোমাই পৰিব পাৰাগৈ। খঙত অনিৰ্বান বৰুৱাই ক'ৰবাত মূৰ সুমাবলৈ যোৱাৰ ভংগী কৰি কেইখোজমান গৈ দেখুৱালে।

দুদিন নে তিনিদিন ফণি নলগোৱা চুলিৰ গুৰিবোৰ বিষোৱা যেন লাগিল বিদিশাৰ। মুখেৰে কলে ঃ পতিব্ৰতাৰ দৰে নহলেও নিজৰ নাক ৰক্ষা কৰিবলৈকে তোমাকো লৈ গৈ তাকে কৰিলোঁহেঁতেন। কিন্তু ঘোচ খোৱা দোষত সন্দেহ কৰা অপৰাধীক তাতো থব নোৱাৰি; আইনে তাতো ঢুকি পাবগৈ।

বিদিশাৰ লগত অনিৰ্বানে তৰ্কত নোৱাৰে। খঙত ভেকাহিৰে সোপা দিবলৈ কলে ঃ এনেয়ে বলকি নাথাকিবা দেই। তোমাৰ কথাৰে মোৰ পেট নভৰে।

ঃ পেট ভৰিব বুলি কোনেনো কৈছে? পেটো নভৰে, মনো নভৰে। বিভিন্ন চোৰাং বাটেদি হোৱাহোৱে ধন আহি থাকিলেহে সকলো ভৰি থাকে।

ঃ এইবাৰ ঘৰতে সেইবোৰ কথা আৰম্ভ হ'ল।

ঃ সঁচা কথা ঘৰে-পৰে সকলোৱে কব পাৰে।

ঃ পাৰিব পাৰে; কিন্তু তুমি নোৱাৰা। টকাৰ মৰমত ডাঙৰ হোৱা ফটুৱা মানুহৰ ছোৱালী বিয়া কৰাই খৰচৰ হেঁচাত, স্টেণ্ডাড ৰক্ষাৰ তাগিদাত, ধন অহাৰ বাট বিচাৰিবলগীয়া নোহোৱা হলে, মোৰ এই অৱস্থা নহয়। বিয়াৰ আগতে মোৰ টকাৰ ইমান প্ৰয়োজন হোৱা নাছিল।

কথা কওঁতে কওঁতে অনিৰ্বানৰ খং উঠি আহিল। বিদিশাৰ গালৰ ওচৰত চৰ মাৰিব খোজাৰ দৰে হাত ৰাখি দাঁত কামুৰি প্ৰশ্নৰ শিলগুটি দলিয়ালে ঃ মই ঘটা টকা মই পেৰাত ভৰাই থৈছোঁ নে তোমাৰ স্টেণ্ডাৰ্ড ৰক্ষাত তুমি খৰচ কৰিছা, বনৰী?

মুখখন আঁতৰাই নখৰ মলি চিকুটি এৰুৱাই বিদিশাই ভোৰ-ভোৰালে ঃ ঘৈণীয়েকক খৰচ কৰিবলৈ টকা দিব লগা হলেই অসৎ পথেৰে টকা আনিব লাগিব বুলি কোনো ভদ্ৰলোকৰ সংহিতাত লিখা বোধকৰোঁ নাই। সকলো ঘৈণীয়েকেই ধন-সম্পত্তি-মান-সন্মান-স্বীকৃতি বিচাৰে; সেইবুলি সকলো গিৰিয়েকে অসৎ পথেৰে ধন উপাৰ্জন কৰেনে?

ঃ সেইবোৰ টকা নালাগে বুলি তেতিয়াই কব নোৱাৰিলা কিয়?

ঃ বেচেৰা কেঁচুৱা ল'ৰাটোক মই মনত পেলাই নিদিয়া কাৰণেহে এনেকুৱা হ'ল। মনত পেলাই দিয়া হলে কেতিয়াও অসৎ পথেদি ধন উপাৰ্জন নকৰিলেহেঁতেন। ভদ্ৰলোকে কেতিয়াবা মোক জানো কৈছিলহি যে সেইবোৰ ধন অসৎ পথেদি অনা?

ঃ ইস্, এওঁ কবই নোৱাৰে...

ঃ ক'ব পৰা আৰু মুকলিকৈ আলোচনা কৰি মতামত বিচৰা—

হুয়োটা বেলেগ কথা। মোকতো টকা লাগেই। টকা কাক নালাগে ? আজিৰ সমাজত টকা নহলে জীয়াই থাকিবই নোৱাৰি। তথাপি ভদ্ৰলোকৰ মনত থকা উচিত যে প্ৰথম যিদিনা এজনে ঘৰতে আহি এবছৰৰ কমিছন বুলি বাৰ হেজাৰ টকা দিছিলহি, সেইদিনাই মই কৈছিলোঁ যে এই লোভৰ শেষ নাই। ভদ্ৰলোকে মোক উত্তৰ দিছিল এইবুলি ঃ এয়া ঘোচ নহয় ; উপাৰ্জন ; তাৰ হৈ মই কৰি দিয়া কামত যি লাভ হব, তাৰ মাত্ৰ সামান্য অংশ এটাহে সি মোক দিছে। মনত আছেনে ভদ্ৰলোকৰ ?

ওচৰতে থকা চাহৰ পিয়লা এটা অনিৰ্বানে খণ্ডত চুকলৈ দলিয়াই দিলে। ভাগি টুকুৰা-টুকুৰ হ'ল। চেক্‌টি পিনেৰে কাণ খজুৱাই থকা বিদিশাই অকণো আমনি নাপালে। খণ্ডত বৰুৱাই নিজকে নিজে কলে ঃ মই বৰ বেয়া মানুহৰ পাল্লাত পৰিলোঁ।

চেগ চাই থকা চিকাৰী কুকুৰৰ দৰে বিদিশাই চিকাৰ ধৰি পেলালে ঃ বেয়া মানুহ ? কোন ? মই ? ঘোচ খাই চাকৰি গৈ পুলিচ মোৰ পিচত ঘূৰিছে নেকি ?

ঃ চু-উ-উ-প্ ।—বৰুৱাৰ কথা যেন চাবুকৰ কোৰ।

অলায়ক হাতৰ চাবুক অনিৰ্বানৰ নিজৰ গাতে ঘূৰি পৰাকৈ আঁতৰি দিয়াৰ দৰে বিদিশাই মূৰত ওকণি বিচাৰি সহজভাৱে কলে ঃ মই চুপ থাকিলেই যেন মানুহৰ আগত মুখ উলিয়াব নোৱাৰাকৈ বাগৰি ফুৰা কথাবোৰ নোহোৱা হৈ যাব।

ঃ মোৰ বদনাম মই সহ্য কৰিছোঁ বা উপেক্ষা কৰিছোঁ। তোমাৰ কি ?

ঃ লগতে মই যে কাৰো আগত মুখ উলিয়াব নোৱাৰা হৈছোঁ— ভদ্ৰলোকৰ গোষ্ঠীলৈ বিবাহিতা হৈ অহাৰ কাৰণে।

ঃ গুচি গলেই হ'ল। হেজাৰ প্ৰেমিক আছে দেখোন। ৰূপ-যৌৱনৰ বজাৰ মেলি ললে গ্ৰাহকৰ অভাৱ নহয়। এই সময়ত মোক অসৎ বুলি এৰি গলে মানুহে ভাল বোলাৰো সুযোগ মিলিছে।

ঃ মোৰ প্ৰেমিক এহেজাৰ নে ? পূৰা এহেজাৰ এটা আছে। এহেজাৰ এক নম্বৰৰ প্ৰেমিকটোক তুমি দেখোন নিজে নিজৰ ঘোচ খাব পৰা চাকৰি পাবলৈ গোটাই আনি দিয়া শ্ৰীমান চামচুল হুচেন।

ঃ আকৌ সেইবোৰ আৰম্ভ হ'লনে ?

ঃ চামচুল হুচেনৰ লগত তুমি মোক ৰাতি এঘাৰ বজালৈকে অকলে পঠিয়াই দিছিলা। আনকি ঘূৰি অহাৰ পাচতো সোধা নাছিলা—ইমান ৰাতি কিয় হ'ল বুলি। আজিলৈকে সোধা নাই। তুমি জানা যে সুধিলেই বিপদ ; অৰ্থাৎ সুধিলেই মই সঁচা কথা কব পাৰোঁ ; আৰু সঁচা কথা কলেই ওলাই পৰিব যে তুমি ধৰ্মমতে বিয়া কৰাই অনা মাল আনে ভোগ কৰিছে, আৰু তেতিয়া তোমাৰ পুৰুষত্বই আঘাত পাব—অথচ একো কৰিবও নোৱাৰিব।

আকৌ অনিৰ্বানে চিঞৰি দিলে ঃ চু-উ-উ-প্ ।

আকৌ বিদিশাই কটা ঘাত চেঙা তেল দিয়াদি, ঘিণ লগা বস্তুত চকু পৰাদি অনিৰ্বানলৈ চাই, ডগা গৰুক কাণে-মূৰে কোবোৱাদি কথাৰে কোবালে ঃ ঘৈণীয়েকৰ যৌৱনক মূলধন কৰি চাকৰিত উন্নতি কৰা মহাপুৰুষে চুপ বুলি ঘৈণীয়েকক শাসন কৰাৰ অধিকাৰ পাব নোৱাৰে। আন ঘৈণীয়েক হোৱা হলে মেখেলাৰে বান্ধি জাৰিলেহেঁতেন। হুঁঃ, লাজ পাইছে! অকল চামচুলেই নে ? মীৰাৰ গিৰিয়েকে তোমাৰ ওপৰত অভিযোগ থকা ফাইলটো তুমি কোৱাদি লুকাই থোৱাহেঁতেন, তুমি তাক কিজানি মোৰ গাৰ ওপৰত শুৱাই দিলাহিহেঁতেন······

অসহ্য হৈ অনিৰ্বান বৰুৱা কঁপিবলৈ ধৰিলে। বাহিৰৰ শত্ৰুৰ সৈতে যুঁজিব পাৰি—যিমান ডাঙৰ শত্ৰুৱেই নহওক লাগে। কাৰণ বাহিৰৰ শত্ৰুৱে ভিতৰত কেনেকুৱা শক্তি মজুত কৰা আছে, তাক আন্দাজ হে কৰিব পাৰে, জানিব নোৱাৰে। কিন্তু ভিতৰতে থকা বিভীষণ শত্ৰুৰ সমান বিপদ নাই। বিভীষণৰ কথা মনত পৰোঁতেই অনিৰ্বানৰ মনত পৰিল যে বিভীষণে ককায়েক ৰাৱণক যুদ্ধত

হৰুৱাবলৈ ৰামৰ পক্ষ লোৱাৰ উপৰিও, ককায়েক ঢুকুৱাৰ লগে লগে নবৌৱেকক বিয়া কৰাই পেলালে। এই মাইকীবোৰ চব মন্দোদৰী—ইহঁতক বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। 'অনিৰ্বানৰ খং বাঢ়ি গ'ল। এইক চুলিকোছাত ধৰি জোকাৰি মুখেৰে মাতিব নোৱাৰা কৰি দিব নেকি? দাঁত কামুৰি ভাবি থাকোঁতেই দেওবৰ সোমাই আহিল—হাতত চিগাৰেটৰ নতুন পেকেট তিনিটা লৈ। খংটো কিছুদূৰ দেওবৰৰ ওপৰতে জাৰিবলৈ অনিৰ্বানে সুধিলে: ইমান সময় লাগেনে চিগাৰেট আনিবলৈ? ক'ত কি কৰগৈ?

চিগাৰেট কাষৰে টেবুলখনত থৈ দেওবৰে চুকত টুকুৰা-টুকুৰ হৈ ভাগি পৰি থকা চাহৰ পিয়লা, বিছনাৰ এচুকত নিৰ্বিকাৰ হৈ বহি থকা বিদিশা, খঙত কঁপি থকা অনিৰ্বান, সকলোৰে ওপৰেদি চাৰনি বগৰাই নি ড্ৰেছিং টেবুলত থকা জুইশলা আৰু ভৰ্তি হৈ থকা ছাইদানিটো দেখিলে। সেও মনা কুকুৰৰ দৰে সি নিঃশব্দে জুইশলা বাহ আৰু ছাইদানিটো আনি অনিৰ্বানৰ ওচৰৰ টেবুলত থলেহি। কিবা ভাবি সি ছাইদানিৰ আধা-পোৰা চুৰটবোৰ বাওঁ হাতৰ তলুৱাত ঢালি ললে—বাহিৰত পেলাই দিবলৈ।

অনিৰ্বানে ধমকি দি সুধিলে: নকৰ কেলেই? ইমান দেৰি হ'ল কিয়?

হাতৰ ছাই আৰু আধা পোৰা চিগাৰেটৰ টুকুৰাবোৰ সোঁহাতেৰে ঢাকি ল'লে—পৰি নাযাবৰ কাৰণে। সেইবোৰ পৰি গৈ লেতেৰা নহবৰ কাৰণে দেওবৰে কৰা যত্ন অনিৰ্বানৰ চকুত পৰিছিল। সি ভাবিছিল—বহুত কথা এইদৰে ঢাকি ৰাখিব পাৰি বুলি বিদিশাক শিকাব পৰা হলে ভাল আছিল।

দেওবৰ পুৰণি চাকৰ। দৰ্মহাটো পিয়ন বুলি অফিচৰপৰা পায়। আজি কিছুদিন ধৰি ঘৰখনত হোৱা সকলো অশান্তি সি দেখি আহিছে, শুনি আহিছে। চাহাবৰ চাকৰিৰ গণ্ডগোল হোৱাটোও সি জানে। অনিৰ্বানৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত সি কিবা এটা কৈ আঁতৰি

পৰিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু মনে মনে সি ঠিক কৰিলে যে চাহাবক অন্ততঃ এই অঞ্চলটোৰ মানুহবোৰৰ মনোভাবৰ বিষয়ে জনোৱা উচিত—চাহাবৰ নিমখ খোৱাৰ বিনিময়ত। নহলে এই ঘৰত দ্বন্দ্ব কৰি থাকোঁতেই চাহাবৰ মান-সন্মান ৰসাতলে যোৱাৰ খবৰটো হয়তো একেবাৰে শেষতহে গম পাবগৈ। সি কওঁ-নকওঁকৈ কলে: ছাৰ······

: ক বেগেতে।

: ছাৰ, এই ওচৰৰ ল'ৰাবোৰ ছাৰ বৰ বেয়া······ছাৰ। মই বাহিৰলৈ ওলালেই সিহঁতে টিটকাৰি দিয়ে।

: কিয়? কি কৰিলি তই?

: মই ছাৰ একো কৰা নাই সিহঁতক। কিন্তু······

: কিন্তু কি?

: সিহঁতে ছাৰ, আপোনাৰ, মানে, আপোনাৰ······মানে আজি মোক "চোৰ-চোৰ-ধৰ-ধৰ" বুলি খেদিছে। আন মানুহ হোৱা হলে আজি বাটৰ মানুহে ধৰি খুন্দি পেলালেহেঁতেন। মোক চিনি পোৱা শৰ্মা ছাৰে দেখি সিহঁতক আগচি ধৰিহে ৰক্ষা কৰিলে। শৰ্মা ছাৰে সিহঁতক সুধিলে—ই দেওবৰে তহঁতৰ কি চুৰ কৰিছে?

: পিচে।

: সিহঁতে কলে চাৰ, মানে, মই একো চুৰ কৰা নাই। কিন্তু মই যি ঘৰত চাকৰ, সেই ঘৰৰ মালিক বুলি আপোনাৰ নাম কৈ কলে বোলে আপুনি হেনো গভাইত চোৰ; আৰু আপোনাৰ ঘৰত থাকোঁ কাৰণে ময়ো চোৰ।—একে উশাহতে কথাকিটা কৈ পেলালে দেওবৰে। উত্তেজনা ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে তাৰ হাতৰ চিগাৰেটৰ টুকুৰাবোৰ সৰি পৰিল।

অনিৰ্বান আচৰিত নহ'ল। কিন্তু দেওবৰকতো কিবা এটা কব লাগিব। মুখ ভেঙুচাই কলে: ইস্, বাটৰ গুণ্ডাই কোৱা কথা এটা কওঁতে তাৰ হাতৰ ছাই-সোপাই সৰি পৰিল। এই বুলি খঙেৰে আদেশ দিলে: চাফা কৰ বেগেতে।

চাইসোপা হাতেৰেই আকৌ তুলি লৈ দেওবৰ ওলাই গ'ল। বিদিশাৰ মুখৰ ভিতৰত ওলাবলৈ চেষ্টা কৰি থকা হাঁহিটোক অনিৰ্বানৰ টেঁটু চেপি মাৰিবৰ মন গ'ল।

টেলিফোনটো বাজি উঠিল। ওচৰতে আছিল কাৰণে অনিৰ্বানেই ধৰিলে। আজিকালি তাৰ টেলিফোন ধৰিবলৈও ভয় লাগে। সিফালে শহুৰেক ডাঃ খাটনিয়াৰ। কথাৰ সুৰ ৰূঢ়। কোনো ভনিতা নকৰাকৈ কলে ঃ তোমাৰ কাৰণে মই নাযাবলগীয়া ঠাইলৈ গলোঁ, নধৰিবলগীয়া মানুহৰ ভৰিত ধৰিলোঁ। এতিয়াও একো কৰিব পৰা নাই। তুমি কিন্তু এনেকৈ শিয়াল সোমোৱাদি গাঁতত সোমাই থাকিলে নহব। মন্ত্ৰীবোৰ সলনি হলেও চৰ্কাৰি অফিচাৰ একেবোৰেই আছে। আমাৰ নিচিনা ডেমোক্ৰেচিত অফিচাৰেই চৰ্কাৰ। তুমি চামচুলক লৈ ওলোৱা। টকা আৰু ব্যক্তিগত দেখা সাক্ষাতে কৰিব নোৱাৰা কাম নাই।......

ডাঃ খাটনিয়াৰে কথা শেষ কৰাৰ পাচত অনিৰ্বানে একো নকৈ ফোনটো থৈ দিলে। মিছা কথা কোৱা নাই। চেষ্টা কৰিলে কি কৰিব নোৱাৰি? অনিৰ্বানে ভাবি চালে, সি হয়তো কেতিয়াও বহি নাথাকিলহেঁতেন যদি বিদিশাই পিচফালৰপৰা আক্ৰমণ কৰি তাৰ মূৰটো নষ্ট কৰি নিদিলেহেঁতেন।

কিবা এটা উপায় কৰাৰ চিন্তা মূৰত সোমোৱাৰ লগে লগে অনিৰ্বানে লৰালৰিকৈ দাড়ি খুৰাবলৈ ললে।

দাড়ি খুৰাই, ধুনীয়াকৈ সাজপাৰ পিন্ধি অনিৰ্বান ওলোৱালৈকে বিদিশা একেদৰে বহি আছিল। শহুৰেকে দিয়া আশাৰ ৰেঙনিয়ে অনিৰ্বানৰ মনটো মুকলি কৰি দিছিল। তাৰ বিদিশাক ক্ষমা কৰি ঘৰুৱা দিশত যুদ্ধখন বন্ধ কৰাটো ভাল হব বুলি ধাৰণা হ'ল। হঠাৎ সি বিদিশালৈ চাই কলে; বিদি, ক্ষমা কৰিবা। মন ঠিক নাথাকিলে মুখেদি ভাল কথা নোলায়। তুমি দুখ নকৰিবা। মই ঠিকে আছোঁ। আমাৰ নিচিনা অফিচাৰেই চৰ্কাৰ চলাই আছে। মই কেৱল

ৰাজনৈতিক ম'হ-যুঁজত বিৰিণা হৈ ধৰা পৰিছোঁ। গতিকে মোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ মোৰ নিচিনা আনবোৰ অফিচাৰে চেষ্টা কৰিবই। এইখন সমাজত মান-সন্মান সকলো সাময়িক উত্তেজনা মাত্ৰ। আৰু, মই জেললৈ যাব লগা হলেও তোমাৰ বিশেষ চিন্তা নাই। তোমাৰ আৰু ভবিষ্যৎ প্ৰথম সন্তানৰ কাৰণে যথেষ্ট ধন-সম্পত্তি কৰি থৈ গৈছোঁ।

এইবুলি অনিৰ্বানে অন্তঃসত্বা বিদিশাক পিঠিত হাত ফুৰাই কলে; তোমাৰ মানসিক স্বাস্থ্যৰ ওপৰত ভবিষ্যৎ সন্তানৰ মানসিক-শাৰীৰিক উভয় স্বাস্থ্য নিৰ্ভৰ কৰে। তুমি দুখ নকৰিবা বিদি। মোৰ সমস্যা মই সমাধা কৰিম।

ঃ মোক আকৌ কাৰোবাৰ ওচৰলৈ পঠোৱাৰ মতলব পাঙিছা নেকি? নহলে ইমান গিহি কথা হঠাতে কোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই।

ঃ দেউতাৰাই এইমাত্ৰ ফোন কৰিছিল। মই পাহৰি থকা অতি সঁচা কথা এটা কলে! কলে যে চৰ্কাৰ মানে মন্ত্ৰী-তন্ত্ৰীবোৰ নহয়; চৰ্কাৰি অফিচাৰবোৰেই। আৰু অফিচাৰবোৰক গৈ লগ ধৰিলে সমস্যা সমাধানৰ উপায় ওলাবই।

বিদিশাৰ দেউতাকলৈ বেয়া লাগিল। কাৰো ওচৰত সৰু নোহোৱা দেউতাক জোঁৱায়েকৰ কাৰণে বহুতৰ ওচৰত সৰু হৈছেগৈ বুলি তাই জানে। তাই কেতিয়াবাই অনিৰ্বানক এৰি গুচি গ'লহেঁতেন; কেৱল যাব পৰা নাই মাক-বাপেকে আঘাত পাব বুলিয়েই। আৰু সন্মান—ঘৰুৱা সন্মানটো—বৰ ডাঙৰ কথা। তাই এইদৰে গুচি গলেই গোটেইখন বি-বি-বা-বা হব। সঁচা কথাটো কোনেও নকয়; কব গিৰিয়েকে এৰিলে বুলি। আৰু তাইৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে কল্পনা কৰি থোৱা বহুত কথা তেতিয়াযে মুখে মুখে উফৰি ফুৰিব। মধ্যবিত্ত সমাজৰ এটা বান্ধোন আছে; সন্মান আৰু ভদ্ৰতাৰ খাতিৰত হেজাৰ শাস্তি ভুগি থাকিও এই সমাজৰ বন্ধনৰ মাজৰপৰা ওলাই যোৱা টান।......

ঃ বিদি, মোৰ এই বিপদৰ সময়ত তুমি মোক সদায় কথাৰে গৰকি থাকিলে, মোৰ মূৰ বাৰু কেনেকৈ ঠিক থাকিব ?

ঃ নিজে উপাৰ্জন কৰা দুৰ্ব্যৱহাৰৰ কাৰণে আনক দোষ দি লাভ নাই।

ঃ মোক তুমি ক্ষমা নকৰা ?—অনুনয়ত অনিৰ্বান ওস্তাদ।

ঃ এনেকুৱা সাময়িক নম্ৰ প্ৰকৃতি বিকৃতিৰে পৰিচায়ক। মোৰ অভিমতত অভিজ্ঞতাৰ ভেটি আছে।

ঃ হঠাৎ কথাৰ সুৰ আওপাকে ঘূৰাই দিয়া কিয় বিদি ?—বৰ হতাশাৰ সুৰত অনিৰ্বানে অনুযোগ কৰিলে।

ঃ কথা সদায় মই একেবোৰকে কৈ আহিছোঁ। কেতিয়াবা মাত্ৰ তোমাৰ কাৰণে বাধ্য হৈ আপত্তি নকৰাকৈ আপত্তিজনক কাম কিছুমান কৰি আহিছোঁ।

ঃ বিদি, কিবা দুৰ্বিপাকত পৰি মোৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ চৰ্কাৰে তোলাৰ আগলৈকেতো তুমি এনেকুৱা কথা কোৱা নাছিলা ?

ঃ জীয়াই থকাৰ স্বাভাৱিক প্ৰয়োজনতে আৰামে বিবেকৰ বহুত আপত্তি আওকাণ কৰে। নিজৰ ঘৰ এখন নিজে সাজি লোৱাৰ সুযোগটোৱে মোক আন বহুত কালে চকু নিদিবলৈ বাধ্য কৰিছিল।

ঃ তুমি তেন্তে মনে-প্ৰাণে মোক ভাল নোপোৱা ?

ঃ একেবাৰে অবান্তৰ প্ৰশ্ন। আমাৰ সম্বন্ধত মন-প্ৰাণৰ কোনো কথা নাই। আমাৰ বন্ধনৰ একমাত্ৰ সূত্ৰ ধৰ্মমতে পতা বিয়াখন। কিছুমানৰ তাতে কণাৰ ফৰ্মুটি লগাদি মনৰ মিল হৈ যায়; কিছুমান একেলগে থাকি থাকি আৰু অৰ্থনৈতিক কাৰণত বহুত আপত্তি আওকাণ কৰি একেলগে থাকি যায়; আৰু আমাৰ নিচিনা কেতবোৰ সদায় দুই মেৰুৰ দৰে দূৰে দূৰেই থাকে।

ঃ এনেকুৱা মনোবৃত্তিয়েই যদি তোমাৰ, তুমি বিয়া কৰাইছিলা কেলেই ?

ঃ মইতো বিয়া কৰোৱা নাই। সমাজ-সংস্কাৰ মানি মোক বিয়া দিছিল, আৰু তুমি বিয়া কৰাইছিলা।

ঃ তোমাৰ তেন্তে আগতেও আপত্তি আছিল ?

ঃ এতিয়া সুধি লাভ নাই। সেই কথা বিয়াৰ আগতে সুধিব লাগিছিল।

ঃ মোক দেখাৰ পাচতো ?

ঃ লগ পোৱাৰ পাচত যে মই সাজু হৈ আছিলোঁ—সুধিলেই মোৰ আপত্তি জনাবলৈ।

ঃ মোৰ ভুল হৈ গ'ল বিদিশা দেৱী।

ঃ মিস্টাৰ বৰুৱা, অনুতাপে ভুল নুশুধৰায়।

ঃ এতিয়া তেন্তে কি কৰিব পাৰি ?

ঃ ভাবিছিলোঁ, আগৰ দিনৰ দৰে আমাৰ মাজতো এটা বন্ধুত্ব স্থাপিত হব। তাকে লৈ থাকিম। কিন্তু তাৰো আশা নাই।

ঃ তেন্তে তুমি গুচি যোৱা। মোৰ কিন্তু কোনো আপত্তি নাই।

ঃ তোমাৰ আপত্তিৰ কথা মই ভবা নাই।

বিদিশাই সঁচাকৈ অনিৰ্বানৰ কথা ভবা নাছিল। ভাবিছিল একমাত্ৰ মাক-দেউতাকে কিমান দুখ পাব—সেই কথা। সকলো সুন্দৰভাৱে চলিলে, বিদিশাই অনিৰ্বানৰ লগত মিলাকৈ কাম কৰি গলে, সকলো ঠিক থাকে। অকণমান বিজুতি হলেই খণ্ডত সকলো পাহৰি যায়।

মাক-বাপেকৰ ওচৰলৈ তাই ঘূৰি যাব পাৰে সহজে। কিন্তু উভতি যোৱাটোতো জীৱন নহয়। তাই জীৱনৰ পাতনি মেলিবলৈহে ওলাই আহিছিল। জীৱনক স্বাভাৱিক গতি দিয়াৰ বিফলতাক তাই কেতিয়াও গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। তাতকৈ সকলো প্ৰতিবাদ আৰু আপত্তিৰে তাই জীৱনৰ সৰ্বস্ব দি আৰম্ভ কৰা এই সংসাৰখনকে ধৰি থাকিব। লাগে যদি অনিৰ্বান ওলাই যাওক। কিন্তু অনিৰ্বান গলে এইখন সংসাৰত তাইৰ কি থাকিব ? হঠাৎ তাইৰ মনটো ভাল

লাগি গ'ল। অনির্বান গলেও তাইৰ সকলো থাকিব। ঘৰ-মাটি তাইৰ নামত; ধন তাইৰ নামত; সন্তান তাইৰ গর্ভত। তাই বিচাৰিলে এটা চাকৰিও পাব। হঠাতে তাইৰ নিজকে বৰ চহকী যেন লাগি গ'ল।

ঃ তুমি কিবা কবানে বিদিশা ?

ঃ একো নাই কবলৈ।

ঃ মোক তুমি ক্ষমা কৰিছানে ?

ঃ ক্ষমাই মোক মহান কৰিব পাৰে; তোমাক আপোন কৰিব নোৱাৰিব।

অনির্বানে কি কৰিব ভাবি থাকোঁতে বিদিশাই মনটো ভাল লাগি মূৰ ফণীয়াবলৈ লৈছিল। মনে মনে তাই ভাবিছিলঃ মধ্যবিত্ত সমাজ ডুবিলে সকলো হয়তো একেলগে ডুবিব; কিন্তু এই সমাজ বাদ দি শ্রমিক শ্রেণীলৈ নিজক কেতিয়াও কোনেও নমাই আনিব নোৱাৰে। ফাল্গুনাৰ ওপৰত খং উঠি ফাল্গুনীয়ে নতুন মতা লোৱা নিয়ম হয়তো শ্রমিকৰ কাৰণে সাধাৰণ ভাত-মাছ বা অভিজাতৰ বাবে এটা অভিজাত প্রথা; কিন্তু বিদিশাৰ মধ্যবিত্ত মনৰ বাবে ই এক চূড়ান্ত পৰাজয়।

অনির্বানবোৰৰ সংসাৰ সেই ভাবপ্ৰৱণাৰ ভেটিতে থিয় হৈ থাকে।

সেই কাৰণেই অনির্বান ওলাই যোৱাৰ পাচত উধাতু খাই অহা চামচুলক বহিবলৈ দিলে বিদিশাই, অনির্বানে ভয় খোৱাৰ কোনো দৰ্কাৰ নাই বুলি চামচুলে কওঁতে বিদিশাই আগ্ৰহেৰে সুধিলেঃ আপুনি চাগৈ কিবা সুবিধা কৰিব পাৰিছে!

ঃ একো টান নহয়হে। মানুহ একে সোপাই; দলবোৰহে বেলেগ বেলেগ। আদর্শও একেটাই। একে জনতা, একে দেশ, একে শিক্ষা, একে মধ্যবিত্তৰ নেতৃত্ব আৰু একেটা মহাত্মা গান্ধীৰ ভক্ত। ক্ষমতা পোৱাৰ আশাত হে দল একোটা হয়। বাৰু বিদিশা—

ঃ কওক।

ঃ মোক আৰু তুমি আপুনিৰপৰা "তুমি" বুলিব নোৱাৰিলা।

ঃ সময়ত পাৰিমগৈ। দেওবৰকো প্ৰথমে বহুত দিনলৈ "তুমি" বুলি আছিলোঁ। এতিয়াহে "তই" বোলোঁ।—বিদিশাৰ কতাক্ষ চামচুলে নুবুজিলে। হয়তো বিদিশাৰ আকর্ষণে তাক আনমনা কৰি ৰাখিছিল।

ঃ অনির্বানক ?

চামচুলৰ কথা শুনি বিদিশাৰ হাঁহি দিবৰ মন গ'ল। কলেঃ আপুনি কিন্তু সাংঘাটিক দেই। খেতি কৰিবলৈও বিচাৰে আধি মাটিত; ইপিনে মাটিৰ মালিককো সুবিধা পালেই অনধিকাৰ প্ৰবেশকাৰী বুলি প্ৰমাণ কৰিব খোজে। আপুনি বিয়া নকৰায় কেলেই মিস্টাৰ হুচেন।

ঃ বিয়া ?

ঃ ঠিক আছে, এওঁৰ এই কেচ্-ফেচ্বোৰ উৰাই দিয়ক। মই আপোনাৰ সংসাৰ পাতি দিম।

বিদিশাই চামচুলক বেয়া ব্যৱহাৰ কৰিব নুখুজিলে—অনির্বানৰ প্ৰয়োজনতে। জীৱনে, সমাজে, বংশ-পৰিয়ালে, শিক্ষাই দিয়া দায়িত্বৰ বোজাই তাইক অনিচ্ছাকৃতভাৱে হলেও অনির্বানৰ কাৰণে চামচুলক সহ্য কৰিবলৈ উদগালে।

চান্দ সদাগৰে প্ৰয়োজনত পৰি বাওঁ হাতেৰে হলেও মনসা দেৱীক বেলপাত এটা দিছিল। দ্ৰৌপদীক পাঁচটাই বিয়া কৰাইছিল। ৰামে সীতাক অগ্নি-পৰীক্ষা কৰাইছিল। কুন্তিয়ে প্ৰথম পুত্ৰ কৰ্ণক পৰিত্যাগ কৰিছিল……

বিদিশায়ো নাও নুবুৰে মানে বাব।

মজ্জাগত সমাজ-সংস্কাৰে ব্যতিক্ৰম নিবিচাৰে।

বিদিশায়ো।

॥ ন ॥

কাচাৰীত বিচাৰকৰ আগত চৰ্কাৰে অনা মনোৰোগ-বিশেষজ্ঞ ডাঃ মিশ্ৰই সাক্ষী দিছিল—

ঃ সামাজিক নীতি-নিয়ম নমনাৰ ফলত আমাৰ মনত পাপবোধৰ জন্ম হয়। আৰু আমি তেতিয়া নিজে নিজক অজানিতে শাস্তি দিওঁ। এই পাপবোধ কাল্পনিকো হব পাৰে। যৌন-মিলন, বিশেষকৈ বিয়াৰ আগত, মহাপাপ বুলি জানি অহা এগৰাকী যুৱতীয়ে প্ৰলোভনত পৰি এদিন এজনৰ সৈতে যৌন-সংগম কৰি ইমান পাপ-বোধত ভুগিলে যে অৱশেষত আত্মহত্যা কৰিলেগৈ। সৎ বংশত ডাঙৰ হোৱা আৰু ধাৰ্মিক মাকৰ প্ৰতি অনুগত বা মাতৃকামত ভোগা অনিৰ্বান বৰুৱাই প্ৰলোভনত পৰি ঘোচ খাবলৈ লৈ মনে মনে এনেকুৱা পাপবোধত ভুগিলে যে সেই ধন ঘৈণীয়েকক হিচাপ নোহোৱাকৈ খৰচ কৰিবলৈ দিয়েই ক্ষান্ত নাথাকি, শেষত, নিজে ধৰা পৰিব পৰা বহুত প্ৰমাণ পুলিচৰ হাতত পৰিব পৰাৰ ব্যৱস্থা নিজে কৰিলে বুলিব পাৰি। আনকি পুলিচৰ গুপ্ত নথিপত্ৰৰ তত্বাৱধানত থকা কেৰাণীজনৰ ঘৰত ফাইল লুকাবলৈ অনুৰোধ কৰিবৰ কাৰণে যাওঁতেও অৱচেনত মনত তেওঁৰ একমাত্ৰ ইচ্ছা আছিল নিজৰ পাপৰ কথাটো মিছা অভিযোগ হিচাপে হলেও মুকলিকৈ আলচ কৰাৰ সুযোগ গ্ৰহণ কৰি মনটোৰ বোজা লাঘৱ কৰা। বিয়াৰ পিচত মাক আৰু ঘৰখনৰ প্ৰতি কৰা অৱহেলাৰ কাৰণে অনিৰ্বান বৰুৱাৰ অৱচেতন মনত যি পাপবোধ সঞ্চিত হৈছিল, সেই পাপবোধৰ কাৰণেই তেওঁ ঘৈণীয়েকৰ দুৰ্ব্যৱহাৰ শাস্তি হিচাপে গ্ৰহণ কৰি সকাহ পাইছিল। নিজৰ চাকৰিৰ কাৰণে চামচুল হুচেনৰ

লগত ঘৈণীয়েকক অবাধ মিলা-মিছাৰ সুযোগ দিওঁতে মাকৰ প্ৰতি কৰা অৱহেলাৰ কাৰণে নিজৰ অধিকাৰক নিজে প্ৰতাৰিত কৰিছিল, জানি-শুনিও। চাঁকৰিৰ কাৰণে কৰাটো এটা চেলুহে।

আমি সকৰেপৰা ঘৰে-পৰে শুনি শুনি বিশ্বাস কৰি আছোঁ যে শাস্তিৰে পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিব পাৰি। আমি সেই শাস্তি কেতিয়াবা নিজক আৰু কেতিয়াবা আনক দি তৃপ্তি লভোঁ। আন্দোলন কৰা কৰ্মীক শাস্তি বিহা বহুত বৰমূৰীয়াৰ অৱচেতন মনত এনেকুৱা পাপবোধে কাম কৰে। ঘোচ খোৱা মানুহে জুৱা খেল আদি অনাৱশ্যক কামত বেছি খৰচ কৰাৰ কাৰণ হ'ল—অৱচেতন মনত থকা পাপবোধৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰা। কাৰণ অৰ্থ-নাশ এটা ডাঙৰ শাস্তি আৰু সেই শাস্তি অনিৰ্বান বৰুৱাই সদায় লবলৈ বিচাৰিছিল।

চাৰি-পাঁচ বছৰ বয়সত, ৰায়বাহাদুৰ বৰুৱাৰ ঘৰৰ ল'ৰা বুলি, ইংৰাজ চাহাবৰ লগত অহা-যোৱা থকা আৰু গভৰ্ণৰৰপৰা চিঠি অহা ৰায়বাহাদুৰৰ ঘৰৰ দুলাল বুলি, বাটত মানুহে ঘূৰি চোৱা অনিৰ্বানে যেতিয়া দেখিলে যে স্বাধীন ভাৰতত নতুন মূল্যবোধ অনুসৰি তাৰ বাপেক-ককাক বৃটিছ সিংহৰ পদলেহী কুকুৰহে আছিল আৰু তেওঁলোকে দেশৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ বিপক্ষে গৈ বিদেশী চৰ্কাৰকহে সহায় কৰিছিল, তেতিয়া তেওঁৰ মনত পাপবোধে গোট বান্ধিছিল। ডাঙৰ হলত নতুন মূল্যবোধ অনুসৰি ধন-সম্পত্তি বৃদ্ধিৰে উপৰিপুৰুষৰ প্ৰতিপত্তি পুনৰ পোৱাৰ সুপ্ত কামনাক চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ গৈ পাপবোধ দুগুণে বঢ়ালে। ঘোচ খাবলৈ প্ৰৰোচিত কৰা বুলি ঘৈণীয়েকৰ চৌখিনতাক অপৰাধী কৰি, ঘৈণীয়েকক প্ৰায় পতিতা হোৱাৰ পথলৈ আগুৱাই দি, অনিৰ্বান বৰুৱাই নিজকে শাস্তি দিছিল। এইবিধৰ চৰ্কাৰি বিষয়া আৰু নেতা সমাজৰ কাৰণে বৰ বিপদজনক। আনক শাস্তি দি নিজৰ পাপবোধৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰা ৰাজনৈতিক নেতাৰ নিদৰ্শন মই আঙুলিয়াই নেদেখুৱালেও হব।

বিদিশা দেৱীৰ কাৰণে ইংৰাজী কথাছবিৰ নায়কৰ পুৰুষ-সৌন্দৰ্য্য, অবিৰত অৰ্থাগম, কথাত পেলাব নোৱাৰা চোকা মুখ আৰু মানুহ অবাক হৈ যোৱা অযত্ন পালিত সৌন্দৰ্য্য—এয়ে জীৱন। কিন্তু মাকৰ কাৰণে বাধ্য হৈ অনিৰ্বান বৰুৱাক বিয়া কৰাই আত্মত্যাগৰ গৌৰৱ লব খোজা বিদিশা দেৱীৰ অবদমিত বাসনাই মাকৰ ওপৰত থকা ক্ৰোধ প্ৰকাশ কৰিলে মাকে দিয়া গিৰিয়েক অনিৰ্বান বৰুৱাক অপদাৰ্থ বুলি অনবৰত ইতিকিং আৰু তুচ্ছ কৰি। শিক্ষাই বিদিশা দেৱীক চোকা কৰিলে, শিক্ষিতা নকৰিলে। ঘোচ খাই ধৰা পৰা অনিৰ্বানক তেওঁ বেছি ঘৃণনীয় কৰি মাকৰ আগত বৰ্ণনা কৰি মাকৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ললে। নিজ অধিকাৰ দৰ্শাই মাকক বাধা নিদিয়াৰ কাৰণে বাপেকৰ ওপৰতো তাই প্ৰতিশোধ ললে। আনকি চামচুল হুচেনৰ হাতত তাইক গিৰিয়েকে নিজে তুলি দিয়া দেখিও, সেই বিষয়ত নিজৰ যথেষ্ট আপত্তি থাকোঁতেও, তাই মাক-বাপেকৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লবলৈকে নিজক এৰি দিছিল, অনিৰ্বান বৰুৱাৰ নিকৃষ্ট, অযোগ্য চৰিত্ৰকে মাক-বাপেকৰ আগত দাঙি ধৰিছিল।

মাননীয় বিচাৰক মহোদয়, মোৰ বিশ্লেষক মনোবিজ্ঞানে কয় যে এই মোকৰ্দমাৰ আচামী শ্ৰীঅনিৰ্বান বৰুৱাক উন্মাদ বুলি কব নোৱাৰি। তেওঁ উন্মাদৰ অভিনয় কৰিছে। এনেকুৱা মানসিক অৱস্থাৰ মানুহেৰে আমাৰ দেশ ভৰি আছে আৰু সেই সকলোবোৰক উন্মাদ বুলি কলে সুস্থ মানুহ নোহোৱাই হব। মনঃসমীক্ষণৰ অন্ততঃ মোৰ এয়ে অভিমত।

ডাঃ মিশ্ৰই মানসিক ৰোগৰ বিশেষজ্ঞ হিচাপে চৰ্কাৰৰ পক্ষৰ হৈ কাচাৰীত সাক্ষী দিয়া বিদিশায়ো একান্তমনে শুনি আছিল।

অনিৰ্বানৰ ওপৰত চৰ্কাৰে মোকৰ্দমা থিয় কৰালে চৰ্কাৰী ধনো আত্মসাৎ কৰাৰ অভিযোগত। চৰ্কাৰী মহলত নিজে ঘূৰিও একো কৰিব নোৱাৰি ডাঃ খাটনিয়াৰে হুম্‌কি দিলে—কেনেকৈ প্ৰমাণ কৰে চাম বুলি। নিজৰে বন্ধু মানসিক চিকিৎসাৰ বিশেষজ্ঞ ডাঙৰ

ডাক্তৰ এজনৰপৰা লিখিত প্ৰমাণ আনিলে যে প্ৰায় ছমাহমানৰপৰা অনিৰ্বানে এক বিশেষ মানসিক ৰোগত ভুগিছে ; গতিকে এই ছমাহত তেওঁ লোৱা কোনো সিদ্ধান্তই আইনমতে দোষণীয় নহয়। অনিৰ্বানক আৰোগ্য কৰিবলৈও অন্ততঃ ছমাহ অসমৰ বাহিৰত চিকিৎসা কৰিব লাগিব বুলি পৰামৰ্শ অনালে। তাকে মিছা বুলি প্ৰমাণ কৰিবলৈ চৰ্কাৰী পক্ষই ভাৰতৰ বিখ্যাত মানসিক-ৰোগ-বিশেষজ্ঞ ডাঃ মিশ্ৰৰ হতুৱাই অনিৰ্বানক পৰীক্ষা কৰালে আৰু ডাঃ মিশ্ৰক সাক্ষী হিচাপে কাচাৰীত থিয় কৰালে। কাচাৰীত ডাঃ মিশ্ৰৰ সাক্ষ্যই ডাঃ খাটনিয়াৰ আৰু অনিৰ্বানৰ পক্ষৰ আনসকলৰ মুখ শুকুৱাই পেলালে। এই কথা চতুৰা বিদিশাই লক্ষ্য কৰিছিল।

সেইদিনা সন্ধিয়া অনিৰ্বানৰ ঘৰত বহুত মানুহ। এই মোকৰ্দমাৰ ৰিপোৰ্ট খবৰ-কাগজে নিজৰ বিক্ৰী বঢ়োৱাৰ উপায় হিচাপে ডাঙৰ ডাঙৰ আখৰেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। অসমত নিগাজী হৈ থকা ৰাজ্যিক কংগ্ৰেছী চৰ্কাৰে এই এটা মোকৰ্দমাৰেই প্ৰমাণ কৰিব খুজিছিল যে জৰুৰী অৱস্থাৰ নামত অসমত কোনো অন্যায় কৰা হোৱা নাছিল ; প্ৰকৃত দোষীকেহে শাস্তি বিহা হৈছিল।

পিচদিনাই ৰায় দিয়াৰ কথা। অনিৰ্বানৰ পক্ষৰ উকীলে কাছাৰীতে ঘোষণা কৰিছিল যে বিচাৰত হাৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ত আপীল কৰা হব।

গুৱাহাটীৰ কিছুমান বিশেষত্ব আছে। বান্দৰৰপৰাই মানুহ হোৱাৰ পাচতো বান্দৰৰ জাত থাকি যোৱাৰ দৰে গুৱাহাটীত কিছুমান বস্তু থাকি যায়। বিহগী কবি ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ কবিতা কিবা পাঠ্যক্ৰমত হে এতিয়াও থকাৰ দৰে গুৱাহাটীৰ নৱগ্ৰহৰ মৰিশালিত সঁচাসঁচি কেতেকী চৰায়ে পুৱতী নিশা এতিয়াও বছৰি ছমাহমান অদৰ্কাৰিভাৱে চিঞৰে। আহাৰ মাহত কামাখ্যা ৰজস্বলা হওঁতে এতিয়াও গুৱাহাটীৰ জনসংখ্যা বাঢ়ে। আগেয়ে একেজন ব্যক্তিয়েই ঠাই চাই কংগ্ৰেছৰ সমৰ্থক বা সমালোচক হোৱাদি, এতিয়াও

একেজনেই জনতা পাৰ্টিক এঠাইত সমৰ্থন কৰি আন এঠাইত সমালোচনা কৰে। এতিয়াও ব্ৰহ্মপুত্ৰত বানপানী আহে, উমানন্দত বান্দৰে চিঞৰে। আৰু এটা বিশেষত্ব কেৱল অনিৰ্বান বৰুৱাই নতুনকৈ অনুভৱ কৰিছে। সেইটো হৈছেঃ এই গুৱাহাটীত অযাচিত উপদেশৰ অভাৱ নাই আৰু খবৰ কৰাৰ নামত ৰং চাবলৈ অহা মানুহৰ অভাৱ নাই।

সন্ধ্যা ছয় বজাত বিজুলী বিচনীৰ বতাহ লৈ অনিৰ্বান বৰুৱাৰ ঘৰত বহি থকা বহুত মানুহৰ ভিতৰত ডাঃ খাটনিয়াৰ আৰু ইৰাৰ গিৰিয়েক মিস্টাৰ শইকীয়াও আছিল। আন আন নতুনকৈ অহা বহুতে বহুত উপদেশ দি আছিল; কিন্তু ডাঃ খাটনিয়াৰ, মিস্টাৰ শইকীয়া আৰু চামচুল হুচেনে একো কোৱা নাছিল। তেওঁলোকেও অনিৰ্বান বৰুৱাৰ দৰে কেৱল শুনি গৈছিল।

ভিতৰত অকলে বহি বিদিশাই ভাবিছিলঃ ডাঃ মিশ্ৰই যিহকে নকওক, আমাৰ অবচেতন মনক গঢ় দিয়ে ঘৰখনে প্ৰথমতে। গতিকে আমাৰ অপৰাধৰ কাৰণে উপৰিপুৰুষো ভালেখিনি দায়ী। বিদিশাৰ নিজৰ দুৰ্ভাগ্যৰ কাৰণে বাপেক-মাকেই প্ৰকৃততে দায়ী— এই যুক্তিৰ সপক্ষে যেন ডাঃ মিশ্ৰই তাইক সমস যোগালে। অনিৰ্বানক প্ৰকৃততে দোষ দিব নোৱাৰি। বিদিশাৰ বাপেক-মাকে টকাৰ জাল পেলাই তাক নধৰা হলে সি হয়তো নিজৰ মানসিক স্তৰৰ লগত মিলা বহুত ছোৱালীৰ এজনীক বিয়া কৰাই কিজানি সুখতে থাকিলহেঁতেন।

পুলিচে অনিৰ্বান বৰুৱাক যিদিনা গ্ৰেপ্তাৰ কৰি নি পিচদিনা জামিনত দিছিল, সেই চৌবিবশ ঘণ্টাৰ ওপৰ সময়ছোৱাত বিদিশাৰ মনটোৱে বহুত হিচাপ নতুনকৈ কৰিছিল। পিচদিনা জামিনত অহা অনিৰ্বান বৰুৱাক বিদিশাই পদূলিমুখৰপৰা আগবঢ়াই নিছিলহি, গা ধুবলৈ পানী-চাবোন, সলাবলৈ সাজ-পাৰ নিজে যতনাই দিছিল, চুলিবোৰ নিজে ফণিয়াই দিছিল। হঠাৎ যেন এৰাতিৰ অভাৱতে

বিদিশাই গম পাইছিল যে তাইৰ জীৱনত বৰ্তমান অনিৰ্বান বৰুৱাই আটাইতকৈ আপোন।

তাৰ পাচৰ্ত আজি এমাহ মোকৰ্দমা চলি থকা কালত অনিৰ্বানৰ লগত বিদিশাৰ কথা কটাকটি বিশেষ হোৱা নাই। সুবিধা পালেই বিদিশাই অনিৰ্বানক সাহ দিছে। কৈছেঃ ইমানবোৰ অফিচাৰৰ চাকৰি গৈছে; তোমাৰনো কি চিন্তা? বাগিছাকে চলাবাগৈ আকৌ।

পুলিচে অনিৰ্বানক লৈ যোৱাৰ পাচত সেইদিনা চামচুল হুচেন ওলাইছিলহি। তাই কব নোৱাৰাকৈয়ে তাইৰ দুচকুৰেদি পানী বাগৰি অহা দেখি চকুপানী মচি দিবলৈ উদ্যত হৈ হুচেনে তাইক কৈছিলঃ মই আছোঁ নহয়। নাকান্দিবা। যেন সি বিদিশাৰ দ্বিতীয় মালিক।

হুচেনৰ কথা-বাৰ্তা দেখি দেওবৰৰ নিচিনা চাকৰ এটাও বিৰক্ত হৈছিল। সি তৎক্ষণাৎ বিদিশা আৰু হুচেনৰ মাজত সোমাই হুচেনক খঙেৰে কৈছিলঃ আপোনাৰ এতিয়া ইয়াত একো কাম নাই। এতিয়া থানালৈ গৈ ছাৰক বেগেতে আনিব লাগে।

হুচেনে দেওবৰলৈ খাওঁ খাওঁ মূৰ্তিৰে চাইছিল। বিদিশা ভিতৰ সোমাই আহিছিল। তাৰ পাচত হুচেনে দেওবৰক কিবা কলেনে নাই বিদিশাই নাজানে। হুচেন কেতিয়া গ'ল তাকো নাজানে। কিন্তু সেই মুহূৰ্তত বিদিশাই অনুভৱ কৰিছিল যে কেৱল চকিদাৰ হিচাপে হলেও তাইৰ জীৱনত অনিৰ্বানৰ প্ৰয়োজন আছে।

আজিও শোৱনি-কোঠাত অকলে বহি-বহি বিদিশাই ভাবি আছিলঃ হুচেনৰ নিচিনা কিছুমান মানুহক লাজটো কি বস্তু সেই বিষয়ে স্কুল-কলেজত শিকাব লাগে। বাহিৰত বিভিন্ন মানুহে অনিৰ্বানক কি উপদেশ দিছিল, সেইবোৰ তাই শুনা নাছিল। মিস্টাৰ শইকীয়া আহিলত তাই ভাল পাইছিল। মাত্ৰ এসপ্তাহ আগতে এদিন বাটত লগ পাই বিদিশাই ইৰাক ক্ষমা খুজি বুজাই দিছিল যে মানসিক অৱস্থা বেয়া থকাৰ কাৰণে ইৰাক কৰা দুৰ্ব্যৱহাৰ

পাহৰি পেলায়। তাৰ পাচত মিস্টাৰ শইকীয়া এই প্ৰথম আহিছে।

বাহিৰত বাপেকে মতা শুনি এলাহ কৰি বিদিশা ওলাই আহিল। বাকীবোৰ গ'ল; কেৱল দেউতাক, হুচেন আৰু অনিৰ্বান আছিল। বাপেকে বহিবলৈ কোৱাত তাই চোফা এখনত লাহে-ধীৰে বহিল।

নিশা নমান বাজিছিল। গৰমটো অলপ কমিছিল। বতাহ এছাটি খোলা খিৰিকীয়েদি সোমাই আহিছিল।

ডাঃ খাটনিয়াৰে সুধিলে: ভাত হ'লনে অ'?

: হ'ল।

: তই পিচে কি কৰিবি? আমাৰ ঘৰলৈ আজিয়েই যাবি নে কাইলৈ যাবি?

: কিয়?

: মাৰে কৈছিল। আৰু এটা কথা নহয়। আমি সদায় বেয়া দিনৰ কাৰণে সাজু থকা ভাল। ধুৰন্ধৰবোৰে লগ লাগি অনিৰ্বানৰ বিৰুদ্ধে মানসিক চিকিৎসকলৈকে এনেকুৱা সাক্ষী থিয় কৰাইছে যে কিছুদিনৰ কাৰণে এওঁক জেলত থোৱাৰে মতলব। অৱশ্যে হাইকোৰ্টত আপীল কৰিব পৰা হব। পিচে এনেকুৱা অৱস্থাত ইয়াত থাকি অকলে তই বৰ অসুবিধা পাবি।

: কোনে কৈছে?

: কোনে কব আৰু? ময়ে কৈছোঁ। চোফাৰ গজাল এটাত লাগি খদ্দৰৰ পঞ্জাবীৰ হাতটোত অকণমান ফুটা এটা হোৱাটো পিটিকি চাই ডাঃ খাটনিয়াৰে জীয়েকক পুনৰ সুধিলে: তোৰ মনটো দেখিছোঁ বৰ ক্ষিপ্ত হৈ আছে।

: হব পাৰে। পিচে দেউতা, এওঁ জেললৈ যাবলগীয়া হলেও মই ইয়াতে থাকিম। সিদিনা মায়ে কৈছিল নহয় যে এনেকুৱা সময়ত এইখন ঘৰ এৰি যাব নাপায়।

: পাগলৰ দৰে কথা নকবি।

: দবা-খেলত আমি চাল ঘূৰাই লবলৈ নিদিয়া নিয়মটো আমি নিজে কৰি লোৱা হব পাৰে। কিন্তু জীৱনত চাল ঘূৰাই লোৱাৰ সুযোগ আমাৰ সমাজত নায়েই দেউতা।

: তই বৰ বেছিকৈ চিন্তা কৰিছ।

: চিন্তা নকৰাকৈ বিয়া দিয়া মাক-বাপেকৰ জীয়েকে নিজে বেছিকৈ চিন্তা কৰিবই লাগিব।

ওপৰত ঘূৰি থকা 'ফেন'ত লাগি কফাল খাই অহা গুবৰুৱা এটাই তুখ পোৱাকৈ ডাঃ খাটনিয়াৰৰ গালত খুন্দা মাৰিলেহি।

: তোৰ মানসিক অৱস্থাটো বুজিছোঁ। আমাক দোষ দি লাভ নাই। এইবোৰ ভাগ্যৰ লিখন।—গালখনৰ তুখ পোৱা ঠাইত মোহাৰি ডাক্তৰে কলে।

বেৰত পৰা চিকাৰ ধৰিবলৈ খাপ পাতি থকা জেঠিটোলৈ চাই বিদিশাই কলে: ভাগ্য নে বাপেক-মাকৰ ভুল—সেই কথা ধৰা পেলাবলৈ বা নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ডাক্তৰ নালাগে; ভোগোতাই নিজে গম পায়।

: তই দেখোন মোক আচৰিত ধৰণেৰে কথা কৈছ? মোৰ গাত কি দোষ?

: দোষ তেন্তে মোৰ নে কি? মায়ে দৰা বাছি উলিয়ালে; দেউতাই সেই পৰিশ্ৰম নকৰাকৈ ৰক্ষা পোৱাৰ আনন্দত বিয়া দি দিলে। আৰু মই বেচেৰী প্ৰতিবাদৰ স্বাধীনতা বিচাৰি পোৱাৰ আগতে এইখন ঘৰত পৰিলোঁহি।

: বল, তই ওলা মোৰ লগতে।—ভৰিত তেজ খোৱা মহ এটা মাৰি ডাঃ খাটনিয়াৰ থিয় হব খুজিলে। উত্তেজনাত কঁপিছিল যেন লাগে।

: মই নাযাওঁ দেউতা। কিন্তু এখেত হুচেনক লৈ গলে ভাল পাম।

খঙেৰে ডাঃ খাটনিয়াৰে কলে: হুচেনক মই কিয় নিম? নিজে আহিছে তহঁতৰ বন্ধু; নিজে যাব।

বিদিশা গহীন হ'ল। বাপেকৰ ওপৰত চাৱনিৰ গোঁজ পুতি যেন কথাৰে কোবাবলৈ ধৰিলেঃ খং নেদেখুউৱাই ভাল দেউতা। এই পৰিস্থিতিত যদি কাৰোবাৰ খং উঠাৰ যুক্তি আছে, তেন্তে অকল মোৰ হে আছে; মোৰ বাহিৰে কাৰো নাই। দেউতা, বিয়াৰ পিচৰপৰা মই কান্দি কান্দি সদায় ভাতৰ পাতত বহিছোঁ নে আনন্দেৰে প্ৰতি সাজ ভাত হাঁহি-মাতি-কথা-পাতি খাইছোঁ, সেইটো কোনে জানে? মোক যিজনলৈ বিয়া দিলে, সেইজনৰ কাণ্ড-কাৰখানাই মোক ভৱিষ্যতৰ সুখৰ সপোন দেখুৱাইছে নে মোক তিলতিলকৈ মাৰি নিছে, সেই কথা কোনে খবৰ কৰিছে? কথাৰে কৌতুক কৰি হাঁহি হাঁহি কটোৱা মোৰ কুমাৰী জীৱনৰ দিনবোৰৰ ঠাইত আজি কেৱল দন্দ-হাই-কাজিয়া কৰিবৰ কাৰণে কথা কোৱা মোৰ জীৱন মই আনন্দেৰে গ্ৰহণ কৰিছোঁ নে বাধ্য হৈ বন্দিনী থকাদি আছোঁ—কোনে খবৰ কৰিছে? গছৰপৰা সৰা বাঁহ-গছৰ পাত বহুত সময় বতাহতে নাচি-বাগি থাকি বহুত পিচতহে মাটিত পৰাৰ দৰে মোৰ ভিতৰখন কেতিয়াবাই মৰি গৈ বাহিৰত এনেয়ে নাচি আছোঁ নে জীয়াই জীয়াই অলপ অলপকৈ মৰি আহিছোঁ, সেই খবৰ মোৰ আই-বোপায়ে জানে জানো?

তোমালোকে দেউতা, নিজৰ ফালটো কেৱল চালা। অভিজাত বংশৰ ল'ৰা বিচাৰিলা, চাকৰি যোগাৰ কৰি দিলা, কন্যাক সমাজৰ মতে সুন্দৰ পাত্ৰলৈ ঠিক সময়ত বিয়া দিলা। তোমালোকৰ গৌৰৱ ৰক্ষা হ'ল, কৰ্তব্য কৰা হ'ল। কিন্তু সেই অভিজাত বংশৰ পাত্ৰৰ লগত ওৰে জীৱন কটোৱাটো মোৰ দৰে ডাঙৰ কৰা ছোৱালী এজনীৰ কাৰণে কেনেকুৱা হব, সেই কথা তোমালোকে নাভাবিলা। তোমালোকৰ শ্ৰেণী-সন্মানক আঘাত নকৰিবৰ কাৰণেই মই নিজে মনে-বিচৰা দৰা বিচাৰি নললোঁ। মোৰ সেই স্বাৰ্থত্যাগক এইদৰেই পুৰস্কৃত কৰিব লাগিছিলনে?

মেলা চুলি, অবিন্যস্ত সাজ-পাৰ, উদাস দৃষ্টিৰে খিৰিকীয়েদি দূৰলৈ চাই অভিনয়ৰ সুৰত কথা কৈ যোৱা বিদিশা যেন পৰিবেশৰ বিষয়ে

সম্পূৰ্ণ অজ্ঞ। বহুত দিনৰেপৰা সাঁচি থোৱা কথাবোৰ যেন নিজেই ওলাই গ'ল।

মনটো আচৰিত বস্তু। আচৰিত তাৰ ব্যৱহাৰ। বিপদত থাউনি নোপোৱা হোৱা মনে ওচৰত পোৱা ছিগা ধাঁহ-পাতকে সাৱটি ধৰে। উপৰ্যোপৰি অহা বিপদে যেন বিদিশাক বুজাই দিলে যে তাই হাত মেলিলেই একমাত্ৰ অনিৰ্বানকেহে এতিয়া পাব পাৰে। তাইৰ মাক-বাপেকো এতিয়া বহুত দূৰত। মাকেতো সিদিনা কলেই যে গিৰিয়েকক এই বিপদত অকলে এৰি তাই এতিয়া মাকৰ ঘৰলৈ গুচি আহিব নাপায়। ওচৰতে থকা বাপেকে সেই কথা সমৰ্থন কৰিছিল।

কথা শেষ কৰাৰ পাচতো বিদিশা একেদৰে বাহিৰলৈ চাই ৰৈ থাকিল। ডাঃ খাটনিয়াৰে কিবা এটা কৈ জীয়েকক বুজনি দিয়াৰ সলনি নিজৰ চকুৰেদি পানী বাগৰি আহিবলৈ এৰি দিলে।

বিদিশাই কোনোফালে চোৱা নাছিল। তথাপি অনুভৱ কৰিছিল যে চামচুল হুচেনৰ নিচিনা অপদাৰ্থ এটা আগত বহি থাকোঁতেই তাই নিজৰ মনটো উদঙাই কথা কৈছে। চামচুল হুচেনক তাই মানুহ বুলিয়েই নাভাবে। তথাপি, কেৱল অনিৰ্বানক বিয়া কৰোৱাৰ কাৰণেই, অনিৰ্বানৰ চাকৰিৰ কাৰণেই এনেকুৱা মানুহ এটাক সদায় সহ্য কৰি যাওঁতে মনটো যে কিমান হেচা খাই চেপেটা হয়, সেই কথা তাই কাক বুজাব? তাইৰ শিক্ষিত মনটোৱে হুচেনক ব্যৱহাৰ কৰাৰ এটা বাট উলিয়াইছিল। তাক প্ৰলোভিত কৰি, তাৰ কামুক চৰিত্ৰক নাঙঠ কৰি, দেহাৰ ক্ষুধাত আৰু তাইৰ দেহৰ সৌন্দৰ্যৰ লোভত আধা মৰা হোৱা অৱস্থাত সি পৰাটো চাই চাই তাই নিজক নিজে ৰক্ষা কৰিবলৈ কিমানদূৰ সক্ষম—তাকে পৰীক্ষা কৰিছিল। এই পৰীক্ষাত তাই আনন্দ পাইছিল; কাৰণ তাই সদায় জিকিছিল আৰু নাৰী-ৰূপী বিষ্ণুৰ পিচে পিচে উলংগ হৈ সদাশিৱ ঘূৰি ঘূৰি গছকে সাৱটি কামনাৰ কামোৰ কমোৱাৰ দৰে অৱস্থা হোৱা হুচেন ভাগৰি পৰা চাই চাই তাই অপাৰ আনন্দ পাইছিল।

বিদিশাই ভাবিয়ে আছিল। এক অস্বস্তিকৰ পৰিবেশ। নিজান। লাইটটো যেন নিজে নুমাই পলাই যাব নোৱাৰে কাৰণেই জ্বলি আছিল। ডাঃ খাটনিয়াৰ একে থৰে বৈ থাকিল। চামচুল হুচেনে মন কৰিলে যে শব্দ হয় বুলি তাৰ উশাহ লবলৈও ভয় লাগিছে। এই অৱস্থাত বেছি পৰ বহি থাকিব নোৱাৰি; মৰিব লাগিব। হঠাৎ মনটো তাৰ ভাল লাগিল। জীৱনত এনেকুৱা তিতা-কেঁহা লগা সময়তে তিৰোতাৰ মনৰ ভিতৰত নিজৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিবলৈ সহজ। আৰু, বাপেকৰ আগতে এইবোৰ কৈ কিজানি বিদিশাই প্ৰমাণ কৰিবই খুজিছে যে অনিৰ্বানৰ লগত থকা তাইৰ কাৰণে অসম্ভৱ। তেন্তে, তাৰ আগতে কোৱা মানে তাকেই আমন্ত্ৰণ কৰিছে নেকি এই বিপদৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ?

বিদিশাই বিবাহিত জীৱনত অনিৰ্বানক সদায় অপদস্থ কৰিয়েই ভাল পাইছিল। এইবাৰ এদিনৰ কাৰণে অনিৰ্বান জেললৈ যাওঁতেহে তাই অনুভৱ কৰিলে যে অনিৰ্বান কেৱল দোষেৰে গঢ়া মানুহ হলেও তাইৰ জীৱনত বৰ্তমান সিয়েই তাইৰ মানুহ। তাৰ গাততো একো দোষ নাই। সিতো খুজি বিয়া কৰোৱা নাছিল। আৰু, এই কথা স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে তাইৰ সকলো নিন্দা-গঞ্জনা সহ্য কৰিও সি তাইক সুখী কৰিবলৈ সকলো কৰে, তাইৰ ভৱিষ্যতৰ কাৰণে ভাবে, কেৱল তাইৰে কাৰণে নিজৰ ঘৰখনকো সি পৰ কৰি পেলাইছে। তাইৰ বাপেক-মাকে তাইৰ কাৰণে তেনেকুৱাকৈ কিবা ত্যাগ কৰিছেনে? উৎপতীয়া সন্তানে পৰি দুখ পোৱা দেখি মাক দৌৰি যোৱাৰ দৰে বিদিশাৰ মনটোৱে মনে মনে অপদাৰ্থ অনিৰ্বানক বেচেৰা বুলি মাতৃসুলভ ঐকান্তিকতাৰে সাৱটি ধৰিলে। কিন্তু এয়া কি? অনিৰ্বানৰ লগতে দেখোন চামচুল হুচেনো বুদ্ধি কৰি তাইৰ বুকুত সোমাবলৈ আহিছে! খঙতে দাঁত কামুৰি তাই গোৰ মাৰি দিলে। গোৰ মাৰি দিওঁতে ভৰিটো চোফাত লাগি দুখ পালত বিদিশাই সাৰ

পোৱাদি পালে। দেখিলে মূৰ খজুৱাই হুচেন আৰু চকু চলচলীয়া কৰি বাপেক একেথৰে বহি আছে। বিদিশাই তাৰ ফালে চোৱা দেখি চামচুল হুচেনে সাহপাই মুখ মেলিলে—

ঃ মই এটা কথা কওঁ……

বিদিশাৰ আৰু সহ্য নহ'ল। এই কুকুৰটোৰ কি অধিকাৰ আছে তাইক, তাইৰ এনেকুৱা মনৰ অৱস্থাত, মিহি মিহিকৈ, তাইৰ বাপেকৰ আগতে কথা কোৱাৰ? দেউতাই মুখেৰে মতা নাই কিয়? মই মোৰ দেউতাক মনৰ কথা কওঁতে সি ইয়াত বহি থাকিবই নাপায়। মুখেৰে মাতিবতো নোৱাৰেই। দেউতাই দেখা নাইনে যে এই মানুহটোৱে বেয়া মতলবেৰে ইয়াত বহি কথা চোবাই থাকেহি? তাইৰ গিৰিয়েক বহি আছে হয়। পিচে তাইৰ গিৰিয়েক বহি থাকোঁতে দেউতাকে দেখোন সকলো অধিকাৰ দাবী কৰি, জোঁৱায়েকক উপেক্ষা কৰি, বহুত কাম কৰে। তেন্তে এইটো কৰিব নোৱাৰে কিয়? তাৰ মানে, মোক বিয়া দিয়াৰ আগলৈকে মোৰ বদনাম ওলালে দেউতাৰ গাত পৰিলহেঁতেন; আৰু এতিয়া বদনাম ওলালে অনিৰ্বানৰ গাতহে পৰিব; গতিকে কি দৰ্কাৰ? বাঃ কি বাৎসল্য প্ৰেম!

নাই, অনিৰ্বানক তাই দোষ নিদিয়ে। মানুহটো লাজে, ভয়ে, সংসাৰৰ ভৱিষ্যতৰ চিন্তাই, পাগল হোৱাদি হৈছে। চামচুল হুচেন কিজানি কিবা কামত আহে বুলিয়েই চকু মুদি থাকিবলৈ বাধ্য হৈছে। তাই অনিৰ্বানৰ মুখলৈ চালে। চকু সোমাই গৈছে, মুখ শুকান, চুলি জপৰা, পোছাক জধলা, চাৱনিত ভয় আৰু উদ্বেগ। তাৰ তুলনাত চামচুল হুচেনৰ মুখে-চকুৱে নতুন আশাৰ উন্মাদনা। আৰু বাপেকৰ চকু-মুখত আনক উপদেশ দিয়াৰ নিশ্চিন্ত দক্ষতা আৰু স্থিৰতা। আৰু তাইৰ নিজৰ এই পাগলী হোৱা অৱস্থা।

বাহিৰত দূৰলৈ নেদেখা আন্ধাৰ, ভিতৰত চেপি চেপি ঘাম উলিউৱা গৰম, সমুখত হুচেনৰ মুখত দেখা প্ৰেমিকৰ উন্মাদনা আৰু ডাঃ খাটনিয়াৰৰ নিস্পৃহ স্থিতপ্ৰজ্ঞ মূৰ্তি—এই সকলোবোৰে বিদিশাক

আত্মৰক্ষাৰ কাৰণে শেষ চেষ্টা কৰিবলৈ যেন প্ৰৰোচিত কৰিলে। ঠিক সেই সময়তে হুচেনে "মই এটা কথা কওঁ" বোলা শেষ নোহোৱা কথাকিটা শত্ৰুপক্ষৰ অতৰ্কিত আক্ৰমণৰ হুংকাৰ হৈ তাইৰ কাণত বাজি উঠিল। অকণো সময় নষ্ট নকৰি তাই প্ৰতি-আক্ৰমণ আৰম্ভ কৰি দিলে। অনিৰ্বানলৈ চাই তাই মুখত ঘৃণা ফুটাই তুলি কলে—

ঃ এইজন মহাপুৰুষ হুচেনৰ এটা কথা তোমাক কবলৈকে আছে। তুমি শুনি থোৱা ভাল। দেউতায়ো জনা উচিত। হুচেনক মই সহ্য কৰিছিলোঁ তোমাৰ চাকৰিৰ স্বাৰ্থতে! পুলিচৰ এইবোৰ গণ্ডগোল লগাৰ পাচত হুচেন যেতিয়া চেকা নপৰাকৈ সাৰি আহিল, তেতিয়া তেখেতক মই নিজে অনুৰোধ কৰিলোঁ—তোমাকো যেনেতেনে সৰুৱাই দিবলৈ। মই কোৱা মতেই খৰচৰ কাৰণে তুমি তেওঁক দহ হেজাৰ টকা দিলা। আৰু, শুনি লোৱা, মই অকলে ইয়াতে তেওঁক অনুৰোধ কৰাৰ দিনা, সি, এই কুকুৰে মোক প্ৰস্তাৱ দিবলৈ সাহ কৰিছিল যে মই তাক—দিব লাগে। মই তেতিয়াও তাক সেই আশা পূৰণ কেতিয়াবা হব বুলি কৈ সেইদিনা কোনোমতে পঠিয়াই দিছিলোঁ—কেৱল তোমাৰ কাৰণে। এতিয়া তোমাক কৈছোঁ; কাৰণ বুজিছোঁ যে সি তোমাৰ কাৰণে একো নকৰে।

খুলি থোৱা জোতা তাতে এৰি চামচুল গুচি যাব খোজা দেখি সৈন্য-সামন্ত মতাদি বিদিশাই দেওবৰক চিঞৰি দিলে। সকলো কথা আঁৰে আঁৰে শুনি হয়তো দেওবৰ ওচৰতে থিয় হৈ আছিল। সি বাহিৰেদি দৌৰি গৈ চামচুলক আগচি ধৰিলেগৈ—বিদিশাই হুকুম নিদিয়াকৈয়ে। দেওবৰৰ হাত এৰুৱাই যাব খোজা হুচেনক দেওবৰে ঠেলা মাৰি ভিতৰ সুমাই দিলে। থৰ্‌থৰ্‌কৈ কঁপি হুচেন বৈ থাকিল—মূৰ তললৈ কৰি।

বিদিশাৰ কিন্তু মুখ বন্ধ নহ'ল ঃ মোকৰ্দমাৰপৰা সৰুৱাব পাৰিব বুলি সেইদিনা এই কুকুৰক মই একো নকলোঁ। এতিয়া বুজিছোঁ, সি সেইবোৰ একো নকৰে। তুমি জেললৈ গলে মোক সি নিজাকৈ পোৱাৰ আশাত আছে। কুকুৰ, মোক তই কি বুলি ভাবিছ?

দাঁত কামুৰি বিদিশাই কোৱা কথাই নিশাৰ অন্ধকাৰ কঁপাই দিলে। ডাঃ খাটনিয়াৰে উঠি আহি জীয়েকক কলে ঃ এইবোৰ তই কি কৰিছ?

এক অস্বস্তিকৰ পৰিবেশত বোবা হৈ চামচুল হুচেন থিয় হৈ থাকিল। বাপেকে টানি নিব খোজা হাত এৰুৱাই বিদিশাই হুচেনক চাৰনিৰে খুচি কলে; এতিয়া আৰু মই ভয় নকৰোঁ। কাৰণ মই এতিয়া বুজিলোঁ যে হুচেনৰ নিচিনা কুকুৰে মোৰ নতুন অন্যায় একো কৰিব নোৱাৰে।

ইমানপৰে স্তব্ধ হৈ বহি থকা অনিৰ্বান খেদা মাৰি আহিল ঃ ইয়াৰ মুখখন ভাঙি দিওঁ।

মাজতে সোমাই বিদিশাই কলে ঃ আজিয়েই আকৌ নতুনকৈ কিবা এটা কেচ্‌ হব নালাগে। কাইলৈ ইটোৰ ৰায় শুনি লওঁহক।

ডাঃ খাটনিয়াৰে বৰ অস্বস্তি অনুভৱ কৰিছিল। অনুৰোধৰ সুৰত কলে ঃ তোক মই এই অৱস্থাত এৰি যাব নোৱাৰোঁ। তই বল মোৰ লগত আই। আহ আকৌ।

বহাৰপৰা নুঠি বিদিশাই ভাগৰুৱা হুমুনিয়াহ কাঢ়ি উদাস-সুৰত কলে ঃ মোক তোমালোকে তোমালোকৰ ঘৰৰপৰা কেতিয়াবাই উলিয়াই দিলাহঁক, দেউতা। এতিয়া মোক এঘণ্টাৰ কাৰণে নিবলৈও নিয়মমতে এওঁৰ অনুমতি লব লাগিব।

চামচুলৰ উপস্থিতিটো বিদিশাৰ অসহ্য লাগিছিল। অথচ এই ৰাতিখন মাৰপিট-চিঞৰবাখৰ হৈ মানুহ গোট খোৱা অৱস্থা এটা হলেও বেয়া হব বুলি জানিছিল। খঙৰ কোবত তেনেকুৱা একো হোৱাৰ আগতে পঠিয়াই দিয়াই ভাল বুলি ভাবি বিদিশাই দুৱাৰৰ পৰ্দা দাঙি চামচুলক চকুৰে ওলাই যাবলৈ আদেশ দিলে। খুলি থোৱা জোতা এৰি শুদা ভৰিৰেই ভয়ে ভয়ে চামচুল ওলাই গ'ল।

একো কৰিবলৈ নাপাই দাঁত কামুৰি থকা দেওবৰে এবাৰ বিদিশালৈ চাই হুচেনে এৰি যোৱা জোতাযোৰ দাঙি ললে। আৰু তাৰ পাচত, বিদিশালৈ অপেক্ষা নকৰি, নিজে দৌৰি গৈ হুচেনৰ মূৰত পৰাকৈ এপাট এপাটকৈ দুয়োপাট জোতা জোৰেৰে দলিয়াই দিলেগৈ।

ভাগৱত বহি পৰি বিদিশাই ভাগৰুৱা চাৱনিৰে বাপেকলৈ চালে। চাৱনিৰেই যেন কলে—দেউতা, তুমি এতিয়া যোৱাই ভাল। ডাঃ খাটনিয়াৰে বুজিলে। তললৈ মূৰকৈ, ভিতৰৰ লাইটে খেদি বাহিৰ কৰা নিজৰ ছাঁটোৰ পাচে পাচে, ডাঃ খাটনিয়াৰ ওলাই যাওঁতে জীয়েকে নামাতিলে। বাপেকেও যাওঁ বুলি নকলে।

নিজৰ সন্মান অটুট ৰাখি, মধ্যবিত্ত সমাজৰ সতীৰ দৰে বিপদৰ সময়ত গিৰিয়েকৰ পক্ষ লৈ, চামচুলৰ প্ৰতাৰণাক মুকলিকৈ ধৰা পেলাই দি, ভাগৰি পৰা বিদিশাক অনিৰ্বানে পিঠিত হাত দি কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰি ক্ষমা খুজিব খোজোঁতেই তাই অনিৰ্বানৰ বুকুত ভাগৰুৱা মূৰটো নিজেই থৈ দিলে।

বিদিশাই নাও নিজে সুবুৰায়। অভিজাতৰ স্বীকৃতি-প্ৰাৰ্থী, শ্ৰমিক-স্বাৰ্থৰ পৰিপন্থী মধ্যবিত্তৰ শ্ৰেণী-চৰিত্ৰ যেনিবা গুৱাহাটী মহানগৰীৰ বৰ্তমানক উপেক্ষা কৰি, গুৱাহাটীক এতিয়াও বশিষ্ঠৰ আশ্ৰম বুলি ভাবি থাকি যোৱা কেতেকী চৰাই নিজৰ অস্তিত্ব জাহিৰ কৰিবলৈ এতিয়াও অদৰ্কাৰি চিঞৰ মাৰিয়ে আছে।